

Biblioteca mínima, 203

CLARISSA

STEFAN ZWEIG

CLARISSA

TRADUCCIÓ DE L'ALEMANY
DE JOAN FONTCUBERTA

BARCELONA 2017

QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL *Clarissa*

Publicat per

QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© 1976 by Atrium Press Limited
© de la traducció, 2017 by Joan Fontcuberta Gel
© d'aquesta edició, 2017 by Quaderns Crema, S.A.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S.A.

A la coberta, retrat d'Evelyn Nesbit (1903), de Gertrude Käsebier

ISBN: 978-84-7727-576-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 1360-2017

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

PRIMERA REIMPRESSIÓ *març de 2017*
PRIMERA EDICIÓ *febrer de 2017*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA

1902-1912	7
Estiu del 1912	31
1912-1914	43
Juny del 1914	63
Juliol del 1914	89
Setembre, octubre i novembre del 1914	101
Novembre i desembre del 1914	125
Desembre del 1914	145
1915-1918	165
1919	181
1919-1921	189
1921-1930	191

1902-1912

Quan la Clarissa, uns anys més tard, va tractar de recordar la seva vida, li va costar de trobar-ne el fil. Amplis espais semblaven recoberts de sorra, amb les formes completament desdibuixades, el temps mateix hi passava per damunt indeterminat, com núvols, i sense una dimensió precisa. Amb prou feines sabia donar compte d'anys sencers, mentre que setmanes en particular, àdhuc dies i hores, semblaven ahir, encara ocupaven la seva ànima i el seu esguard interior; de vegades tenia la impressió, la sensació, de no haver viscut sinó només una part ínfima de la seva vida de manera conscient, desperta i activa, mentre que l'altra romanía en un crepuscle de lassitud i de deure buit de sentit.

Al contrari de la majoria de gent, amb prou feines recordava coses de la seva infantesa. A causa de circumstàncies especials, mai no havia conegut una veritable llar ni un autèntic ambient familiar. El seu naixement, en una petita ciutat de guarnició de Galítzia on havia estat destinat el seu pare, aleshores només capità de l'Estat Major, per un encadenament de circumstàncies costà la vida a la seva mare; el metge de la guarnició estava malalt de grip i el metge de la localitat veïna, que havia estat cridat per telègraf, havia arribat massa tard per culpa de les congestes de neu per a poder combatre amb èxit la pneumònia que se li havia declarat. Després del bateig a la guarnició, va ser portada, juntament amb el seu germà, dos anys més gran, a casa de l'àvia, una dona ja decrepita que havia de menester més atencions que no pas en podia donar; quan va morir, van portar l'infant a casa d'una germanastra del pare més gran que ell,

mentre que el germà va anar a parar a casa de l'altra, més jove. Amb les cases, van canviar també les cares, les figures dels criats que en tingueren cura, alemanys, bohemis, polonesos, i ella no tingué mai temps d'acostumar-s'hi, d'adaptar-s'hi, trobar-hi escalf i aclimatar-s'hi; encara no havia superat aquesta primera penalitat que la intimidava quan, el 1902, aleshores tenia vuit anys, el seu pare va ser nomenat agregat militar i destinat a Sant Petersburg; llavors el consell de família, mirant de donar més estabilitat als dos petits, decidí d'enviar el noi a l'escola de cadets i fer ingressar la Clarissa a l'internat d'una escola conventual de prop de Viena; del seu pare, a qui gairebé no havia vist, en conservà poques coses a la memòria; de fet, d'aquella època en recordava poc més que el seu rostre, la seva veu i el brillant uniforme blau farcit de medalles rodones i dringants amb què li hauria agradat de jugar si la mà severa no n'hagués enretirat la seva infantil maneta per educar-la com feia amb el seu germà. Del germà conservava el record del seu vestit de mariner obert i dels seus cabells rossos i llargs, llisos, que ella li envejava una mica.

La Clarissa passà els deu anys següents, la dècada entre els vuit i els divuit, a l'escola conventual. Que conservés tan pocs records d'un període tan llarg es degué fins a cert punt a un tret de caràcter del seu pare. Leopold Franz Xaver Schuhmeister, que durant aquest temps anà ascendint a poc a poc fins a tinent coronel, la graduació més alta dins la plana major, era considerat a les altes esferes militars com un dels tàctics i teòrics més instruïts i més entesos, si bé un lleu matís d'ironia acompanyava el respecte sincer que hom sentia pel seu zel, la seva fiabilitat i la seva amplitud de mires; en privat, el comandant en cap l'anomenava sempre amb un lleuger somriure «el nostre estadista». Perquè en Schuhmeister, treballador tenaç i obstinat, força tímid i

maldestre sota l'aparença d'home dur, veia en l'organització d'un servei d'informació eficaç la condició prèvia per a tot èxit militar; de mica en mica arribà a aquest convenciment, puix que, de totes passades, es malfiava de qualsevol mena d'intuïció i cops d'enginy en les coses de la guerra; amb un zel que li valgué l'admiraçió sincera de l'Estat Major dels veïns alemanys, reuní totes les dades imaginables sobre els exèrcits estrangers que podien publicar oficialment en forma de retalls de diari, les ordenà i completà sense parar en curiosos fascicles, arxius reservats als quals ningú no tenia accés; compromès en aquesta tasca, esdevingué una autoritat respectada a l'estranger (com passa sempre) i, fins i tot, temuda. El laboratori ocupava tres o quatre cambres on conservava extractes de dossiers sobre els exèrcits i els militars; els agregats militars austríacs de diferents ambaixades el maleïen pels constants qüestionaris amb què els sol·licitava informació també sobre els detalls més insignificants per tal d'incorporar-los al seu herbari militar. Iniciat per sentit del deure i per convicció, aquest recull de detalls cada vegada més nombrosos, així com la seva classificació en forma d'apunts i de quadres sinòptics, es convertí, gràcies al seu gust per la sistematització, en passió i gairebé en mania; omplia completament la seva vida, esdevinguda insípida i buida per la pèrdua prematura de la seva esposa, i li donava un nou contingut. Eren les petites alegries de la pulcritud i la simetria que l'artista coneix, car l'instint del joc enganxa. Li agradaven les tintes vermelles i verdes, els llapis ben refilats. Allò tenia l'encant d'un gabinet de curiositats. El seu fill no havia vist mai res de tot això, era el dolor secret del pare. Tan sols ell coneixia el plaer tècnic d'omplir fitxes i comparar-les. Abans, quan tornava a casa després del servei, es treia el coll emmidonat, es posava el batí i, amb moviments més flexibles,

escoltava agraït la seva dona tocant el piano, i la seva ànima un pèl tensa es relaxava una mica amb la música; o anaven al teatre o a vetllades, això li proporcionava distracció i assossec. Després de la mort de la seva dona, les vetllades esdevingueren completament buides, perquè se sabia maldestre en cercles socials, i les omplia amb ploma, tisores i regle, elaborant i destil·lant també a casa fitxers i més fitxers que després li servien per a publicar les seves *Taules d'estadístiques militars*, en les quals, no cal dir-ho, ometia el material més confidencial referit a afers interns de la pàtria. I, així, amb el temps fou habitual que els seus companys li demanessin informació quan estava de servei, en comptes de sol·licitar-la a l'oficina veïna. D'allò que per als altres era tediós—xifres, nombres, quantitats i restes—, ell, ja més matemàtic que soldat, n'extreia a la seva petita cambra un plaer secret de saber, incompreensible per als altres; amb orgull creixent, prenia consciència de l'arsenal, veritable cambra del tresor austríac, que havia construït per a l'exèrcit i la monarquia amb aquestes desenes de milers d'observacions. De fet, l'any 1914 els seus càlculs precisos sobre les divisions mobilitzables van resultar més exactes que les estimacions optimistes de Conrad von Hötzendorf. Cada vegada més, el mot escrit substituïa per a ell la paraula dita, i el material classificat, el món exterior; als ulls dels altres apareixia cada vegada més dur i tancat, tot i que en el fons només estava més sol. Com més sol, més s'acostumava a substituir la conversa per apunts. Tot exercici repetit incansablement es torna costum, se solidifica en costum, es qualla d'improvís en costum, i el costum al seu torn s'endureix en constrenyiment i entrebanc: al final un és incapaç d'emprendre res si no és de manera sistemàtica.

Així, aquest singular soldat, per tal d'entendre una cosa o un esdeveniment, només tenia un camí: el dels gràfics.

Fins i tot quan es tractava dels sentiments dels seus fills, ell, inhibit quant a mostres de tendresa i maldestre en els mots, no sabia manifestar el seu amor paternal de cap altra manera que exigint-los constants informes escrits sobre com els anaven la vida i els estudis. Ja a la seva primera visita després de tornar de Sant Petersburg i reprendre les seves funcions al Ministeri de la Guerra, portà a la filla de dotze anys un plec de fulls de paper del mateix format; al full de dalt de tot havia traçat polidament una mostra de línies. En endavant, la Clarissa havia d'omplir cada dia un d'aquests fulls, anotant-hi el que havia après a cada hora de classe, quins llibres havia llegit, quins exercicis havia estudiat al piano; després, els diumenges, havia d'enviar set d'aquests fulls al pare, el qual, a la seva manera benefactora i honorada, creia afavorir el creixement interior de la nena obligant-la des de la seva més tendra infantesa a adquirir el sentit del deure i una ambició perseverant. En realitat, la mecànica d'aquests exercicis condicionà la visió de conjunt de la Clarissa d'aquests anys, perquè les impressions, en comptes d'acumular-se i modelar-se, es polvoritzaven i esmicolaven per efecte d'aquests informes prematurs; i, un cop va haver arribat a l'edat adulta, no va posar fi a aquesta dèria per pròpia voluntat, tot i adonar-se que no era convenient des d'un punt de vista purament espacial, puix que la redacció dels informes la privava de moltes alegries de la vida: l'havien esfullada massa aviat. Més endavant, quan hi pensava, no podia sostreure's al sentiment que el seu pare li havia arrabassat tot l'encís espontani dels llibres i de la pintura durant l'època escolar donant-li dia rere dia la mateixa mesura d'una dosificació regular purament espacial, mentre que al cap del temps hagué d'adonar-se que una sola hora d'exaltació desplega en nosaltres moltes més coses que un mes o un any, i que el pare havia

fet l'escola conventual més metòdica i monòtona que no era realment. Tanmateix, no fou capaç de contenir una pregona emoció quan, després de la mort del pare, trobà al seu escriptori, ordenades, les fitxes, els dies viscuts. El pare les havia empaquetat tal com ella les havia enviat, d'una manera exemplar, com no es podia esperar altrament. Ella no ho havia sabut mai. Ell n'havia estat molt satisfet. Ell hi havia subratllat coses amb tinta vermella. Un dia que ella no fou capaç de recitar un vell poema, de poc que el pare no defalleix de vergonya i dissort, perquè era un home orgullós, de manera que va agafar un regle amb el qual va ratllar una persona morta amb una alegria morta. Cada mes estava lligat amb una cinta, i cada semestre guardat en una capsa de cartró que contenia el butlletí de notes i un informe de la mare superiora sobre els progressos i el comportament de la Clarissa; els vespres, l'home solitari mirava de compartir a la seva manera la vida de la filla, i ella pogué descobrir a les respostes de la mare superiora amb quina alegria—alegria que ell mai no havia gosat manifestar—tractava a la seva manera maldestra de seguir la seva evolució i que per a aquest fi no coneixia altre mètode que el seu i només el seu. Com a prova, la Clarissa fullejà algunes d'aquestes fitxes. No li digueren res. Allò que un dia havia estat la seva vida ara només produïa un remoreig sec. Lliçons sobre coses que ella havia oblidat feia temps. Provà, doncs, de recordar com havia estat realment, i poques coses d'aquells dies desapareguts li revingueren a la memòria.

De fet, només era dels diumenges, que es recordava. Durant la setmana, el dia, monòton, se sotmetia i obeïa al toc de campana a cada hora, immutable; tant estiu com hivern calia llevar-se sempre a la mateixa hora del mateix llit, ren-

tar-se a la mateixa hora i vestir-se amb el mateix uniforme cada any; tot estava fixat, el lloc a l'església i a taula, el plat i el tovalló; i aleshores l'engranatge del dia es posava en marxa a un ritme regular, des de la missa matinal fins a la pregària vespertina, als mateixos espais, interromput només pel passeig també regulat, en una llarga corrua de dues en dues, la monja al davant amb la toca blanca emmidonada. Era l'única petita talaia a l'exterior dintre d'aquells murs, oberta per la gran portalada, i cada vegada despertava el desig secret de veure més d'aquells carrers, cases i comerços; la ciutat, «allò altre» que ella no coneixia, que per a ella només era una ranura i una escltxa; allà l'alè de tanta gent estranya donava a l'aire un altre sabor; però el reglament era estricte: caminar capcot i guardar-se de la curiositat dels desconeguts; allà la xerradissa era més animada, perquè l'entorn els donava un pressentiment de canvis davant la monòtona existència que elles duïen. El diumenge, l'únic dia que s'obria el portal a aquest món, una resplendor fugaç arribava fins a elles, venien els pares i els parents a visitar les seves filles o protegides, i cadascú portava alguna cosa, petits regals o, si més no, una bona conversa, notícies, estímulo i allò que aquelles tendres criatures necessitaven: consideració personal i afecte. Aleshores cadascuna se sentia elevada durant dues o tres hores per damunt de la massa grisa, curulla, nodrida d'impressions. Diumenge al vespre, quan la casa es tancava, la xerradissa es feia més animada encara, perquè hi havia prou material, i el petit jo sota l'uniforme gris es revifava.

Per a la Clarissa cada quart diumenge de mes era un dia d'orgull i alhora de neguit, perquè el pare podia visitar-la amb metòdica puntualitat i a intervals regulars; en l'espai de deu anys només recordava dues vegades que ell hagués anticipat la visita: una quan ella va patir una greu faringi-

tis, i l'altra abans que ell hagués d'anar-se'n en missió secreta a Constantinoble. El neguit començava amb els darrers dies abans de la seva arribada, que la tenien ocupada amb preparatius secrets per complaure'l i també per sortir airosa davant seu. I és que la seva ensinestrada mirada militar hauria descobert a l'acte i censurat la més petita anomalia en la seva indumentària; la Clarissa revisava cada detall amb anticipació. El seu uniforme dominical, per exemple, que realçava amb uns quants plecs, i tenia cura que cadascun caigués perfectament i no s'hi hagués esquitllat cap taca; i els llibres i quaderns de classe havien d'estar curiosament preparats per a la inevitable inspecció paterna, car al tinent coronel Schuhmeister li agradava molt posar a prova la seva filla i lliurar-se a la petita vanitat de presumir del seu francès i anglès gramaticalment impecables, que només en la pronúncia traïen l'aprenentatge metòdic mitjançant els llibres. Però després del neguit de l'espera, arribava l'hora que l'encimbellava, l'hora de l'orgull. Perquè, si bé el comte de Hochfeld tenia la filla en aquest pensionat i rares vegades faltava entre els pares del diumenge, si bé algunes mares riques exhibien elegants pentinats als locutors i dames ben abillades duïen un exquisit perfum amb una aroma que l'endemà encara surava per aquella estança freda i resclosida, tanmateix el tinent coronel era de lluny el més imponent dels pares. Ella s'adonava de l'enveja de les altres noies quan ell arribava en el seu landó i en baixava d'un salt ben estudiat fent dringar lleugerament els esperons. Instintivament, les altres li feien lloc, s'enretiraven i li deixaven un corredor entremig, i ell el passava ben dret i segur, sense empegueïment, avesat a les mostres de respecte al carrer i a la caserna com la cosa més natural del món. Al costat de les levites negres i els geccs de diumenge dels terratinents, el seu uniforme blau intens ben tallat brillava

va com un tros de cel en un dia núvol, i aquesta brillantor no minvava ni tan sols quan s'apropava amb pas resolut. I és que tot en aquest home gallard brillava i resplendia amb una polidesa meticulosa, des de les sabates de xarol d'un negre metal·litzat fins a la clenxa ben partida dels seus cabells lleugerament untats; cada botó de metall es convertia en un mirallet rodó, la jaqueta d'oficial perfilava i destacava cada línia del seu cos musculat i esvelt, i per damunt del seu bigoti rigidament retorçat i del seu rostre ben afaitat flotava una lleugera flaire d'aigua de Colònia: era un pare «decoratiu», com una filleta no podia somiar amb més orgull, un pare que semblava tret d'un llibre, una mena d'emperador o de príncep terrenal, amb un sabre que dringava al seu pas. Amb pas ferm i una inclinació de cap respectuosa però mesurada, s'acostava a la mare superiora, que, involuntàriament, adoptava una postura tibant, no gens habitual en ella, davant l'estatura del militar; saludava cortèsament amb una reverència imperceptiblement més discreta cadascuna de les monges que havien de vèncer cada vegada un cert apocament davant aquell home rutilant; era només després, que s'adreçava a la seva filla i li feia un petit i tendre petó al front enrojolat de felicitat; com cada visita, ella percebia la lleugera aroma d'aigua de Colònia.

L'entrada del pare a la sala de visites, sempre igual d'impressionant, tot i que era idèntica cada cop, era el moment més bonic per a la Clarissa i mai no la decebia. Perquè després, tan bon punt es trobava sola amb ell, començava a instal·lar-se entre ells un cert empegueïment. Avesat tan sols al tracte oficial, preparat tan sols per a preguntes i respostes concises, l'home alt i resplendent no era mai capaç d'encestar una conversa cordial i afectuosa amb aquella nena vergonyosa i contorbada. Després d'unes quantes preguntes convencionals de tipus general, com ara «¿Estàs bé?» o

«¿Has rebut carta de l'Eduard?», a les quals ella només sabia respondre amb monosíl·labs de tan incòmoda com se sentia, la conversa passava a ser irremissiblement una mena d'examen. La Clarissa havia d'ensenyar-li els quaderns, informar-lo en anglès o francès dels seus progressos; i aquell home colpidorament maldestre allargava contra la seva voluntat aquest interrogatori interminable com mogut per la por secreta que els temes pràctics s'acabessin i es veiés perplex i mut davant la seva filla. Ella notava prou bé que, mentre s'inclinava sobre el quadern per a presentar-li un exercici, l'esguard del pare descansava tendre i d'alguna manera emocionat en els cabells o el clatell de la filla; i en aquests moments potser ella esperava secretament que per una vegada, una sola vegada, li acariciés els cabells amb la mà que reposava damunt la taula; a dretcienc dedicava més estona que no calia a fullejar el quadern, enduta per l'agradable sentiment bategant de sentir-se estimada; però després, quan alçava el front, l'esguard del pare, massa tímid per a trobar-se amb els seus ulls, de seguida maldava per concentrar-se en el text. Un cop completat aquest magre i titubejant examen, ell tenia un últim pretext per a omplir el temps i evitar de trobar-se sol amb ella, una situació a la qual no es veia amb forces de fer front: «¿Vols tocar per a mi la darrera peça que has après?». Aleshores la Clarissa s'asseia al piano i tocava. Sentia a l'esquena la mirada del pare que l'embolcallava. Quan acabava la interpretació i romania asseguda com suspesa en el buit, ell se li apropava i li xiuxiuejava alguna cosa amable: «Sembla una peça difícil, però l'has interpretada a la perfecció. Estic molt satisfet amb tu». Després venia el comiat, el mateix petó paternal que només li fregava lleugerament el front, i un cop que el fiacre demanat al moment exacte s'havia allunyat, ella sentia una recança estranyament aclaparadora, però gens

clara, com si ella mateixa o el seu pare s'haguessin oblidat de dir alguna cosa i la conversa s'hagués interromput precisament a l'instant en què hauria d'haver començat de debò, i aquell que se n'anava sentia també una insatisfacció envers ell mateix a penes encoberta. Entre una visita i una altra, el pare s'esforçava per trobar preguntes que poguessin afectar-la més enllà dels aspectes pràctics i revelar-li part dels seus desigs i inclinacions, però fins i tot davant la filla ja gran la seva incapacitat creixia en lloc de minvar, i en els moments decisius, quan es trobava cara a cara amb ella i sentia la seva mirada, es tornava indefens, incapaç de parlar-li amb naturalitat.

Quin contrast quan era l'Eduard, el seu germà dos anys més gran, qui acudia al locutori el diumenge. Val a dir que, fins als quinze anys, només obeïnt ordres del pare i a desgrat, deixava l'escola de cadets de Wiener Neustadt per anar-la a veure, imbuït d'aquesta arrogància que els joves acostumen a exhibir davant les noies; passant de llarg davant les altres sense mirar-les, feia broma una estona amb la germaneta i s'acomiadava a tot córrer per tal de perdre's el mínim possible de la seva preciosa tarda de diumenge. Però des que el primer esbós d'un bigotet començà a ombrejar els seus llavis frescos i rogencs, s'adonà del tresor que la seva persona—poc agombolada a l'escola de cadets—representava en un pensionat femení. Ja des del carrer veia rostres juvenívols a la finestra xiuxiuejant i rient, que desapareixien entre rialles entremaliades i mig sufocades, i quan entrava al locutori notava tot de mirades encuriosides voletejant a l'entorn del seu uniforme de cadet. Un cop conscient de la importància del seu paper, l'estudià fins a la perfecció amb una estratègia divertida. Tot just arribat, abraçava i besava la germana amb tanta tendresa i tan sollososament a propòsit, que aixecava petites rialletes picar-

dioses i estossecs ofegats, i a ell, com un gall al galliner, el divertia tant, en la seva vanitat juvenil, deixar-se examinar per elles com repassar-les al seu torn a plena satisfacció; no amagava en absolut a la seva germana, per a qui sentia un afecte de companyonia, que esperava que totes aquelles criatures empresonades s'enamoressin una mica d'ell. Sabia comportar-se cavallerosament, massa cavallerosament, per a ser capaç d'ultrapassar mai els límits. Sabia impressionar. Finalment era allà; la Clarissa se n'alegrava. Ell es feia presentar cadascuna de les noies i astutament feia com si sabés un fotimer de coses de totes elles. «Ah, vostè es la senyoreta Tilde. La meva germana me n'ha parlat molt sovint, de vostè», i els seus ulls foscos i dolços, de color de noguera, heretats de la seva mare eslava, li dedicaven un somriure especial, com si la Clarissa li hagués revelat els secrets més íntims de les seves amigues. L'atmosfera era divertida. Prometia portar-hi els seus camarades. De vegades hi havia tants cloqueigs i rialles, que les monges arrufaven el nas amb posat sever. Tan desinhibit ell, com inhibit era el seu pare, la feia petar amb la germana, li demanava petites bestretes de les setmanades que ella havia estalviat i acceptava cigarretes; de bell nou, però ara d'altra manera, la Clarissa se sentia orgullosament feliç que li envegessin un germà tan galant, ben plantat i agradable, i quan ell, per la seva banda, s'acomiadava, tot de caparronets s'abocaven a la finestra; quan ja el creien desaparegut, uns quants clavells volaven darrere seu.

I, després, una altra vegada el dia lectiu, la setmana lectiva, el temps gris i incolor, una petita onada en què imperceptiblement la seva vida confluïa i creixia en anys i que amb el seu curs constant i monòton se li enduia la infantesa abans que ella se n'adonés.

L'únic fet que commogué la Clarissa humanament i personalment tingué lloc durant el penúltim any d'escola. Fins aleshores no s'havia interessat per cap de les seves companyes en particular, perquè, per bé que totes l'apreciaven, en el seu capteniment heretat del pare hi havia quelcom que refrenava les confidències i les esbojarrades exaltacions de les noies normalment tan xerraires; a totes els agradava parlar amb ella i li demanaven consell sense, però, confiar-hi; ella, per la seva banda, concentrada seriosament en la seva feina, no sentia cap necessitat de sortir d'ella mateixa i, quan plegà de l'escola, no tan sols perdé tot lligam amb les excompanyes, sinó també el record de la majoria d'elles. Més que més, per aquesta raó, es preocupà per l'ésser estrany la presència i el destí del qual li feren arribar la primera flaire de la realitat més enllà dels murs de l'escola.

El dia abans, la Rosie, una noia pèl-roja no gaire maca, granelluda a l'hivern i pigada a l'estiu, que estava sempre a l'aguait de totes les novetats i donava curs a la seva irrefrenable loquacitat en qualsevol ocasió, li havia portat la notícia que l'endemà havia d'arribar una companya nova i tindria lloc el moment d'emetre el veredict sobre la debutant. Tanmateix, la seva arribada fou una gran sorpresa, perquè, normalment, quan una de «nova» entrava a les aules del convent, se la veia passar el llinard amb timidesa i desconcert, com si hagués d'evitar de trepitjar una estrella de cinc puntes amagada, i trobar-se després, capcota, davant la curiositat inquisitiva de cinquanta o vuitanta mirades atentes i majoritàriament crítiques. Però la noia de setze anys acabats de fer que la mare superiora acompanyà després per primera vegada al refectori, agafant-la suauement de la mà, caminava lleugera i segura; s'adreçà amb els ulls rodons i riallers ara a l'una ara a l'altra com si hagués esperat que cada una fos exactament com era, saludà amb un

cordial senyal de cap les veïnes de taula i tot seguit es posà a parlar de l'esplèndida vista que tenia des de la seva cambra. Encara no havia començat la classe que ja havia intimat amb algunes companyes. Amb desimboltura preguntà a cadascuna el seu nom de pila amb un «Hola» acompanyat de mots igualment amables. «Tens uns cabells preciosos—va dir a la noia que seia al seu costat tot jugant amb un dels seus rínxols—. Ah, com m'agradaria tenir uns cabells com aquests. Els meus són rebels i massa espessos!». Quan se sentia observada per una companya curiosa, ella li responia mirant-la directament als ulls amb una rialla alegre i cordial. Al cap d'una estona, totes les noies ja estaven impacients per parlar amb la Marion (així es deia, i el nom singular li esqueia la mar de bé) i se'ls va fer llarga l'espera fins al vespre i la breu pausa a l'horari per a xerrar. Espontàniament es formà un cercle al voltant de la «nova», però ella no rebutjà per modèstia ser el centre d'atenció ni tampoc aparentà la més mínima arrogància. «Que en sou, d'amables, amb mi des del començament—va agrair amb sinceritat—. Tenia una mica de por del primer dia, però sou realment encantadores». I s'assegué d'una manera d'allò més graciosa al braç de la butaca, balancejant els peuetes, i era com si amb aquest balanceig donés silenciosament la seva aprovació. Hauria calgut tenir un gust especial per a dir que era bonica; però sí que feia l'efecte d'algú especial, i era realment atractiva amb els seus grans ulls rodons, als quals les celles arquejades donaven més caràcter que no pas les pupil·les una mica apagades; potser també era una mica curta de vista, perquè sovint entretancava els ulls, cosa que conferia a la seva mirada una expressió entre amable i captivadora i, quan reia, àdhuc picardiosa. Els trets del seu rostre, encara no del tot formats, semblaven més aviat bastos vistos des de prop; tenia un nas una mica massa ample i un front

un xic massa aplanat, però era difícil de contemplar-la com qui mira un quadre, perquè no parava de bellugar-se i, més que res, es girava de tots costats, com si li requés deixar algú fora de la conversa. El seu tret de caràcter més destacat era una bonhomia alegre que la motivava, el desig no sols de plaure les altres, sinó també de ser servicial, i sabia transmetre aquest encant amable amb cada mirada i cada gest fins i tot a les noies menys receptives.

No gens maliciosa i plenament conscient de l'interès que desvetllava, parlà d'ella mateixa des de bon principi amb desimboltura i una franquesa evident. La seva família havia viscut molt de temps a l'estranger i ara, com que el pare estava compromès per feina una temporada llarga a l'Amèrica del Sud, la *maman* (no deia *mare* com les altres, ni *mamà*, sinó *maman*, amb accent francès) s'havia estimat més fer-la estudiar; era terrible, deia, haver deixat passar tantes coses els anys abans per culpa de tants viatges, ara aquí, ara allà. De fet, elles haurien d'haver anat a Bolívia, però la *maman* no suportava el clima d'allà i, a més, era important que les noies tinguessin una educació com cal... Sí, és veritat, tenia una mica de por de no poder adaptar-se al nivell de la resta, ja que no sabia res de matemàtiques, i de geografia només en sabia allò que havia après viatjant. I així continuava, amb lleugeresa i ensems amb seguretat i desimboltura, moguda no pas per un sentiment de la pròpia vàlua, sinó per una joia de viure jovenívola i palpitant. Les altres noies escoltaven embadalides els noms de ciutats italianes i veien sorgir davant seu les imatges de trens exprés i d'hotels de luxe; una torrentada de calidesa emanava d'aquesta criatura que parlava amb tanta cordialitat, duia amb ella les imatges més policromes del món, i totes les noies tingueren gairebé un ensurt quan la campana anuncià que era l'hora del silenci i d'anar a dormir.

Allò que ineludiblement havia de passar passà: ja els primers dies totes es van enamorar d'aquest ésser exòtic, però la Marion tenia la felicitat virtut d'apaivagar les gelosies i rivalitats usuals en criatures ingènues i immadures tractant-les totes cordialment, amb la mateixa naturalitat i oferint-los consol. Besava les emmurriades, abraçava les enfadades i feia regals a les envejoses; sabia guanyar-se-les a totes amb entusiasme, penetrant qualsevol cuirassa, com els rajos de sol travessen els núvols. Tampoc les pietoses monges i el personal de servei podien escapar-se de l'encís de la seva radiant bonhomia, associada feliçment a una habilitat natural. Era com rebre moixaines, amanyacs de la natura, i aquest era precisament el seu atractiu: hom no podia alliberar-se'n, d'una manera o una altra calia adorar-la. Així va ser com li perdonaren que els seus coneixements fossin deficientes, que el seu zel no fos especialment constant, perquè era encisador veure com s'esglaiava i desconcertava, o ho feia veure quan no sabia alguna cosa; o la manera irresistible de demanar un favor i l'entusiasme amb què l'agraïa. Si una professora provava de ser severa o de mostrar-se ferma, la por li guexava la boca, i es quedava enravenada; era evident que des de la seva més tendra infantesa la noia havia estat envoltada d'afecte. Si una de les alumnes es comportava de manera desagradable amb ella, se sentia més estupefacta que no pas enutjada; per la seva manera de ser, ingènument inclinada a l'amabilitat, era incapaç de comprendre la malícia i la perfídia i en absolut d'imposar-se a les altres. També experimentava més plaer en donar que en rebre: un exemple eren les gorres i altres minúcies que sabia confeccionar amb les seves habilitats manuals; i, quan rebia de la *maman* o d'algun altre sol·lícit donant, com l'oncle Theodor, caps de bombons o petits regals, corria d'una a l'altra companya per a compartir-los, i la conversa entre elles

espurnejava sempre d'alegria. El convent semblava més lluminós amb la seva presència, com si els vells murs grisos i arenosos adquirissin un grau més de claror.

Al principi, la Clarissa s'havia mantingut distanciada de la Marion, però només per a poder observar-la des de la distància amb més interès i deteniment. Tot i que potser no n'era conscient, mirava de comprendre el secret de l'atractiu que emanava d'aquella noia de la seva mateixa edat i aprendre d'ella a tenir l'esperit obert de què donava mostra. Observava d'amagat com caminava, com agafava de bracet una companya, desinhibida i lleugera, com encetava conversa, despreocupada i segura d'ella mateixa, els dies de visita amb persones completament desconegudes que li acabaven de presentar, i amb un sentiment gairebé de culpa comparava aquesta facilitat amb la seva pròpia inhibició. No havia començat a adonar-se'n realment fins a l'arribada de la Marion; la Clarissa era incapaç de mostrar-se afectuosa, precisament quan es creia que ho era més que ningú; ara havia d'aprendre coses de la Marion imitant-la, una mica com qui copia d'amagat un pas de dansa des de la seva cambra o com qui imita al mirall el somriure d'un actor que ha vist a l'escenari. Mentre la Marion suscitava l'interès de tothom, la mirada de les noies passava de llarg de la Clarissa i, tal com ella confessava honradament, amb raó, perquè no serveixen de res els millors sentiments si no se saben comunicar; si una era corresposta amb amor, l'altra ho era amb respecte i reserva. La Clarissa somiava poder un dia córrer a rebre el seu pare amb la irresistible afectuositat que la Marion demostrava a les coneixences més fortuïtes. Fou més aviat l'atzar el que més endavant acostà les dues noies. Mentre que la majoria anava a casa dels pares durant les vacances d'estiu, la Clarissa es quedava al pensionat cada any, perquè les grans maniobres retenien el seu pare, i el

mateix passava amb la Marion, perquè la *maman* havia de fer una cura a Gastein. La mare superiora, que tractava la Clarissa com una adulta pel seu tarannà seriós i responsable, li demanà si faria el favor d'ajudar la Marion, que anava sensiblement endarrerida als estudis, fent-li classes de repàs durant les vacances escolars. La Clarissa s'hi avingué de bon grat; la Marion, amb el seu caràcter sempre entusiasta, s'hi mostrà encantada; de les freqüents trobades, en nasqué sense adonar-se'n una amistat. Els caràcters reflexius tenen el poder secret de destacar, almenys per breus instants, allò de seriós que tenen les persones més superficials, de sondejar-les fins al fons gràcies al propi rigor, i la Clarissa no trigà a adonar-se que la Marion, que no es conduïa amb ella de la mateixa manera que les altres, no era en absolut tan des preocupada i alegre com apareixava pel seu encant i la seva sociabilitat, i que més aviat la necessitat incessant de sentir al seu voltant afecte i escalf tangibles responia en aquesta criatura a una frisança interior i àdhuc a la por de sentir-se sola o abandonada, que provava de dissimular parlant i xerrotejant sense parar. Era com si es desvetllés quan el tren s'atura i s'adonés que està sola quan veu que no hi ha ningú. D'aquí venia la seva necessitat de fer-se estimar, de cercar l'afecte dels altres. Ni els viatges d'hotel a hotel havien estat tan extasiadors com les altres noies s'imaginaven amb un punt d'enveja (al vespre, quan els seus pares anaven al casino o al teatre, l'enviaven al llit, i ella plorava tota sola en cambres desconegudes), ni l'amor de la *maman* no semblava tan autèntic com generosos eren els seus regals. També la desassossegava no rebre mai cap carta del seu pare des de Bolívia. «Està sempre tan enfeinat, em diu sempre la *maman* per consolar-me, però no costa gens escriure una carta, i fet i fet...». Tot d'una s'interrompé, com cada vegada que començava a plànyer-se, per una mena d'orgull encara

intacte, però la Clarissa notava que la Marion amagava algun secret. Finalment el revelà un vespre després que, una vegada més, l'esperada visita de la mare s'ajornà.

—No sé pas què li passa—confessà, arraulida al costat de l'amiga i abraçant-la tan fort, que a cada paraula apassionada seva la Clarissa notava el seu tremolor—. Ningú no m'estima gaire temps. Dec tenir alguna cosa. Al principi tots m'estimen i m'avicien i tot d'un plegat es refreden. Potser ho he heretat de la *maman*. Sempre l'envolta gent diferent, mai la mateixa. Però jo no ho suportó. Ah, i és terrible aquesta fredor, aquest distanciament, una se sent bandejada, rebutjada. No hi ha cosa més esgarrifosa al món. No ho suportó, no ho suportó. Et destrossa. —I arraulida encara més contra la Clarissa, afegí—: Mira, l'any passat érem a Évian. A la taula del costat seia un xicot encantador amb els seus pares. Tenia un aire tendre, molt agradable. Havia estat educat en una casa amb criats, cavalls... Tu no hi estàs familiaritzada, però això es nota per la manera com un s'asseu. Es mirava la mare. Era com al teatre. Però, quan aixecava els ulls del plat, em mirava sempre a mi, jo notava que li agradava, i ves, jo sóc així, em fa vibrar, m'omple de goig, quan agrado a algú... Aleshores sóc més intel·ligent, més plena de vida, més divertida, noto que qualsevol moviment em surt bé, que les paraules em surten més de pressa, i fins i tot em crec més bonica que de costum. Havent dinat, se'm va acostar, molt educat i una mica enrojolat, es va presentar i em va demanar si volia ser la quarta jugadora en un partit de tennis. Al vespre, els pares ja ens van saludar amablement des de la seva taula i, des d'aleshores, van parlar cada dia amb la *maman*, la van convidar a anar amb el seu cotxe, i jo estava gairebé sempre amb en Raoul. I, de cop i volta, un migdia, imagina't, passa pel meu costat com si res, com si jo fos un penjador, i els pares ja no saluden. Imagina't,

Clarissa, estàs asseguda i davant teu hi ha un minyó amb qui ahir xerraves i feies broma i, ¿per què no dir-ho?, fins i tot ens havíem petonejat, i fiques el nas al plat i no saps quina bestiesa has fet i t'hi trenques el cap. Però d'això ja fa gairebé un any, jo encara era una beneita i no tenia gens d'orgull. Llavors, a la tarda, quan el vaig veure passar per l'estable, vaig anar-hi de dret i li vaig preguntar: «Raoul, ¿què vol dir això? ¿Què us he fet, jo?». El minyó es posa vermell, està perplex i finalment diu eixut: «Haig d'obeir els meus pares...». I no li vaig clavar una bona bufada! M'imagino el que havia passat. Probablement la mare tenia por que em fes una proposta de matrimoni, eren comtes o una cosa així i tenien molts diners... Però ¿hi ha dret a rebutjar algú així, com si fos una immundícia? No ho oblidaré mai, mai... Em feia tanta vergonya el que la *maman* pogués pensar, vergonya de mi mateixa... Jo estava com trastocada... no podia menjar, ho hauria vomitat. Al vespre, la mare havia anat al casino, em vaig llevar i vaig anar al llac, em vaig treure les sabates, les mitges i... No ho diguis a ningú, Clarissa, ¿ho sents?, a ningú, ets intel·ligent i assenyada, elles no ho poden entendre. Vaig fer unes passes dins l'aigua, em volia ofegar... No podia suportar estar sola allà dalt, a la cambra, i a més hi havia la por, la por de trobar-me'ls cara a cara a taula... No suporto que em menyspreïn, necessito que tothom m'estimi, si no..., si no tinc la sensació que m'han abandonat, expulsat, perseguit, espantat... Ja sé que és una ximpleria, però jo només puc viure si m'estimen... No cal dir que era massa covarda, però des d'aleshores tinc aquest sentiment d'inseguretat amb tothom de si de cop i volta em deixaran d'estimar... Excepte amb tu, Clarissa. Amb tu em sento segura, només amb tu..., ni tan sols amb la *maman*, que... Però no, potser sóc injusta amb ella... No deus pas haver-te format una mala opinió de mi ara que t'he explicat tot això, ¿oi?

—Però, Marion, quins acudits!—va dir-li la Clarissa per consolar-la i, sincerament emocionada, en veure-la tan trasbalsada, li acarona els cabells.

Era l'única vegada que l'amiga s'hi havia confiat; l'endemà reia i jugava com de costum, i tan bon punt les altres noies van tornar bronzejades i descansades de les vacances, va córrer a abraçar-les impetuosa com una onada. Tenia preparada una petita delicadesa per a cadascuna. Però, fos per aquella sospita que la Marion havia formulat contra ella mateixa o per una observació objectiva, el cas és que la Clarissa, intrigada per una mirada, va tenir la impressió que la cordialitat d'algunes noies amb la Marion de fet ja no era la mateixa. Ja no s'agombolaven al seu voltant com a la primavera quan havia arribat, i ja no es notaven gaire aquelles primeres rivalitats i enveges. «Potser és que no té res de nou per a explicar», va pensar la Clarissa. O potser les seves trobades estiuenques les desviaven de moment de l'interès per ella, però no pogué deixar de comprovar que, en endavant, algunes d'elles se n'apartaren gairebé amb indiferència, i que un grup, dirigit per una d'elles, anà prenent una posició cada vegada més forta i al final s'imposà, la qual cosa provocà entre les noies una mena d'obsessió per a defensar-se, i fins i tot es notava en l'ambient una certa hostilitat o antipatia. La Marion no se n'adonava. Anava d'una a l'altra amb els seus graciosos rínxols voleiant, xerrava amb elles, es feia creus de com havien crescut, els preguntava amb un interès gens envejós per les seves petites aventures i experiències. A la Clarissa li desagradava veure-li aquest afany per guanyar-se la simpatia fins i tot d'aquelles en qui notava una reserva gairebé hostil i pensava si no hauria de posar la Marion en guàrdia contra aquesta resistència tan evident. Però no trobà el coratge.

I així es produí durant la classe de francès un incident

no gens fortuït, ans preparat en secret i pèrfidament. Aquella noia més aviat lletjota que, a més de nombroses pigues, havia portat de les vacances tota mena de xafarderies espigolades d'ací i d'allà, s'havia inclinat al començament de la classe cap a la Marion i li havia xiuxiuejat en to de prec innocent:

—Mira, no trobo un mot al diccionari i no goso preguntar-lo a sor Eve, sempre em clava un moc. Però tu li caus bé. Si us plau, pregunta-li en lloc meu què significa *bâtard*, *bâtard* amb accent circumflex a la *a*.

La Marion, ingènua i servicial com sempre, es va aixecar i va preguntar:

—*Mademoiselle*, ¿què significa *bâtard* en alemany?

De seguida es produïren algunes rialles amb prou feines sufocades en alguns bancs. La mestra es va enrojolar una mica i va fer cara d'haver-se enfadat, fos que sospitava una entremaliadura de la Marion, fos que coneixia la seva situació personal.

—El mot ve de l'Edat Mitjana i avui a penes es fa servir—va respondre en to gairebé malagradós—. I ara acaba els teus deures!

De bell nou es feren sentir alguns estossecs fluixets, i la Marion, que tot just en aquell moment s'adonava de la intenció oculta de la companya, va fer un senyal de súplica a la Clarissa i després romangué silenciosa i capcota damunt el llibre, com al refectori. Després de la classe va córrer a trobar la Clarissa.

—¿Què volen de mi? ¿Per què m'ha fet fer la pregunta, aquesta mala bruixa?

La Clarissa, que tampoc no acabava d'entendre l'incident, provà de tranquil·litzar-la aconsellant-li que consultés un llibre i cerqués el mot. Però la Marion, amb la seva manera rabent de fer les coses, ja havia tret el diccionari de

la prestatgeria i el fullejava per prorrompre, després d'una ullada, en sanglots gairebé delirants. La Clarissa va llegir: «*Bâtard*, 'bastard', 'fill il·legítim'». Aleshores, sí, esglaiada per la pàgina que havia obert, va entendre el que havia passat.

Tot plegat va durar un segon. La Marion es va aixecar d'un bot i se n'anà corrents, esmaperduda, i un minut després, la Clarissa, encara no del tot refeta i abans de decidir-se a seguir-la, sentí uns crits esgarrafosos que venien del refectori. Hi va baixar com una bala i va veure la Marion envoltada de les monges i les noies que la retenien amb penes i treballs. Com una boja rabiosa engegada per la còlera, havia agafat un plat i l'havia trencat al cap de la seva enemiga, que sagnava, i ja havia aferrat un ganivet quan la van poder dominar; aquesta criatura normalment tan amable semblava alienada; mentre es defensava, tenia el rostre desencaixat. Se la van endur per la força, la van arrossegar més que estirar i, sota la vigilància d'una monja, la van tancar a la cambra. El trasbals entre les noies era indescriptible; la superiora, enèrgica i ella mateixa blanca com el guix, els ordenà de seure a taula i, com a càstig pel seu comportament irresponsable, els prohibí de dir un sol mot, ni en veu alta ni en veu baixa, fins l'endemà. Aquell dia se susprenien les classes. Com ombres espantadisses, les noies romangueren immòbils a la sala tot d'una esdevinguda silenciosa i no gosaven mirar-se les unes a les altres.

Mentrestant, la superiora celebrava consell amb les germanes. El telèfon no parava de sonar; la Marion hagué de romandre incomunicada de les altres a la seva cambra, i fins més tard la Clarissa no s'assabentà que havien decidit d'enviar-la amb la seva mare al cap de dos dies, quan la cosa s'hagués calmat. Però la nit següent a la Clarissa, que compartia la cambra amb la Marion i una altra noia, li semblà,

mig adormida, veure una ombra que s'esmunyia per l'estança i l'acaronava suaument. L'endemà al matí la Marion havia desaparegut; com es va comprovar més tard, per la porta del jardí. La Clarissa estava desfocosa, recordava el llac i tenia por que la Marion no hagués comès un disbarat. En qualsevol cas, no en van tornar a saber res més. Tampoc la policia no en sabia res. La instigadora no va restar gaire temps a l'escola, car les altres noies, després de fer-se càrrec massa tard d'aquella crueltat, li van negar la paraula i la salutació.

Aquest fou l'únic esdeveniment d'aquesta època que la Clarissa recordava. Després va passar un altre any buit i monòton; a principis d'estiu havia de deixar definitivament l'escola. Però pel maig la mare superiora la va cridar amablement al seu despatx: havia rebut una carta del pare, el tinent coronel, el qual desitjava per certes raons que la filla abandonés l'escola de seguida. Al mateix temps arribà un concís telegrama («T'espero diumenge onze matí carrer Spiegelgasse. L'Eduard et vindrà a rebre estació») que encara la sorprengué més i àdhuc l'espantà, perquè sabia que només una cosa extraordinària hauria pogut induir el pare a donar una ordre tan estricta. Amoïnada, s'acomiadà del convent i ensems de la irresponsabilitat de la seva primera joventut.

ESTIU DEL 1912

El seu germà l'esperava a l'estació de Viena. Abans d'abraçar-lo, li va preguntar:

—¿Què li passa al pare?

L'Eduard va dubtar.

—Encara no me n'ha parlat, crec que espera que arribis. Però m'ho imagino. Pot ser que hagi rebut el paper blau.

—¿El paper blau?—la Clarissa es mirà el germà sense entendre'l.

—Sí, així ho diem a l'exèrcit quan a un el retiren. Ja fa temps que corre la veu. Que és un home incòmode per a la gent del ministeri o de l'Estat Major no és cap secret després de l'atac contra el seu llibre aparegut al diari de l'exèrcit, un atac sens dubte inspirat des de dalt. Ja se'n volien desfer l'any passat i enviar-lo a Bòsnia com a inspector general, però ell no ho va acceptar. De manera que simplement l'han destituït. A l'exèrcit no agraden les persones que diuen les coses pel seu nom. Que sigui un home important o competent, això tant se'ls en dóna. Ha de ser capaç d'ajupir-se o d'intrigar, si no li fan la traveta. —El rostre del jove, normalment tan obert i alegre, adquirí una expressió de duresa; durant un segon s'assemblà al pare—. Però no perdem més temps xerrant. Ens espera. No li serà fàcil. Anem!

Prengué la maleta de la mà tremolosa de la germana. Van travessar el vestíbul de l'estació en silenci. La Clarissa encara era incapaç de posar ordre en les seves idees. La imatge que tenia del pare estava tan lligada al poder i a l'uniforme brillant que no concebia que els hi poguessin arrabassar-

sar; res ni ningú no havia tingut l'esplendor que emanava de la seva persona; ell havia il·luminat la seva infantesa, es deia la Clarissa, per bé que no li coneixia el veritable rostre. Havia estat el seu orgull. No podia concebre que el seu pare anés pel món com qualsevol altre, amb un vestit gris, sense aquest llustre esclatant de color al seu voltant, ell, a qui mai ningú havia vist sense el coll daurat de l'uniforme. Quan el cotxe s'apropava ja a la Spiegelgasse, preguntà de bell nou amb veu tímida:

—¿N'estàs segur, Eduard?

—No en tinc cap dubte—va respondre ell tombant-se cap a la finestra per amagar la seva emoció—. Sí, és segur que hem de fer tot el que ell desitgi o exigeixi. Hem de procurar no fer-li les coses més difícils.

Al modest habitatge de tres peces a la quarta planta (en Schuhmeister havia viscut sempre amb una senzillesa espartana malgrat la seva alta posició), els obrí la porta l'ordenança; ell també semblava força aclaparat quan els anuncià que el tinent general els esperava al seu despatx. Quan van entrar, el pare cuità a alçar-se de darrere de l'escriptori, es tragué el pinçanàs que en els darrers anys havia de menester a causa d'una presbícia progressiva, i es dirigí cap a la Clarissa. La besà com sempre al front, però aquesta vegada a ella li semblà que l'atreia cap a ell amb més tendresa i a la vegada amb més fermesa, com si volgués aferrar-se-li.

—¿Estàs bé?—es limità a preguntar-li tot seguit.

—Sí, pare—va respondre ella de pressa, perquè amb la darrera síl·laba ja perdia l'alè.

—Seieu—els va ordenar, assenyalant les dues butaques, mentre tornava a l'escriptori, i després s'adreçà al fill amb veu més amable—: Pots fumar, si vols. No te n'estiguis.

Regnava un silenci total. Per la finestra oberta es va sentir com el campanar de l'església de Sant Miquel tocava

les onze; tots tres havien fet gala d'una puntualitat militar.

El tinent coronel es tornà a posar el pinçanàs i aplegà un xic nerviós uns fulls de paper escrits que tenia al davant. Conscient de la seva inseguretats quan parlava sense notes, s'havia empescat, per a l'entrevista amb els fills, una mena de memoràndum que consultava de tant en tant per a tenir on agafar-se si s'estroncava. Sembla que només havia après de cor les primeres frases; era evident que volia parlar-los directament, mirant-los als ulls. Però no se'n sortí: el seu esguard s'encarava insegur a través dels vidres polits del pinçanàs a les cohibides mirades dels seus fills i aviat les evità concentrant-se amb esforç damunt els fulls de paper.

Per donar-se ànims, primer s'escurà la gola.

—Us he convocat avui aquí—va començar, i la seva veu no aconseguia alliberar-se d'una sequedat que l'ennuegava—per fer-vos avinents unes informacions que us afecten tant com a mi. Ja sou adults, i sé que tot el que tinc a dir-vos quedarà estrictament reservat entre nosaltres. Així, doncs, primer—va fer una ullada al paper, i una ombra li cobrí el rostre—, he presentat la meua dimissió de les forces armades imperials. Avui he enviat la sol·licitud de llicenciament a la cancelleria de l'exèrcit. —S'interrompé un moment i després llegí—: Durant gairebé quaranta anys de servei, sempre he procurat ser sincer. Mai no he dit una mentida, ni als de baix ni als de dalt, ni als subalterns ni als superiors, ni tan sols als més alts ni a l'autoritat suprema. Per tant, tampoc no em cal amagar-vos res a vosaltres, fills meus. No me'n vaig—la veu se li nuà un moment—, no me'n vaig voluntàriament. No canvia gens les coses el fet que ho disfressin amb el rang de general o m'obsequiïn amb una medalla. Això no significa res per a mi. M'han insinuat que em retiri, insinuat d'una manera que no deixa cap dubte sobre la seva intenció de desempallegar-se de mi.

Potser hauria pogut protestar i demanar audiència a Sa Majestat, que sempre ha demostrat un interès d'allò més benèvol i generós per la meva feina. No ho he fet. Als cinquanta-vuit anys, un ja no demana ni pidola. Vosaltres ho enteneu. —Titubejà de bell nou un moment abans de continuar llegint—. He servit durant gairebé quaranta anys com a soldat a l'exèrcit imperial. I per tant sé que el primer deure del soldat és obeir. Hem de mantenir la disciplina i sotmetre'ns a totes les ordres, encara que les considerem errònies o injustes. No ens pertoca de criticar, i jo no ho faré. Però a vosaltres, fills meus, us puc dir el que ha passat, perquè no us equivoquéssiu amb mi i poguéssiu pensar que alguna vegada no he complert amb el meu deure; no cal dir que això també ha de quedar estrictament entre nosaltres. Ja sabeu que, des de fa anys, m'he ocupat gairebé en exclusiva de càlculs sobre les forces armades estrangeres, eventualment enemigues, i dels pertrets de guerra, i crec haver estat segur de la meva tasca, si és possible que hi hagi seguretat en aquest terreny. Mai no he amagat als meus superiors els resultats d'aquests càlculs i d'aquestes comparacions, malgrat que, malauradament, les consideressin supèrflues i intranscendents; en particular, i al contrari de la resta de l'Estat Major i del Ministeri de la Guerra, jo cridava l'atenció sobre la superioritat tàctica i material dels estats dels Balcans, que s'estan preparant sense cap mena de dubte per a una guerra contra Turquia, i no he pogut amagar, per comparació, la feblesa del nostre propi armament en alguns punts: per exemple, he calculat que el consum de munició seria set vegades més gran a la guerra dels Balcans, on cal comptar amb una campanya llarga; any rere any, han enterrat els meus informes referents a aquest tema sota una pila de documents inútils. Ja estava acostumat que els banalitzessin i rebutgessin. Sabia que el que compta és la ini-

ciativa i m'he mantingut constant en l'exactitud de la informació, perquè mai no he esperat una recompensa per fer el meu deure. Ara bé, durant les maniobres de l'estiu passat vaig tenir el privilegi de ser cridat a una conversa força llarga amb Sa Altesa Imperial, l'hereu del tron, que desitjava conèixer el meu punt de vista sobre aquelles maniobres, i jo em vaig expressar amb tota la llibertat que la disciplina em permetia davant els meus superiors. Sa Altesa Imperial semblava vivament interessat, i després vaig ser rebut dos cops en audiència al castell de Konopischt; em va preguntar, entre altres coses, si les meves comprovacions estadístiques podien servir, al meu parer, de base per a avaluar les nostres possibilitats en un conflicte internacional, i jo li vaig respondre que estava convençut que sí, perquè no és pas per jugar que he dedicat cada hora de la meua vida durant anys a aquesta tasca, sinó exclusivament perquè pogués ser útil a la pàtria en el moment de perill. Sa Altesa Imperial em preguntà després si podia compilar-li un informe d'aquest tipus per a ell personalment, i jo em vaig declarar disposat a fer-ho de bon grat, sempre que el conservés a les seves mans i el protegís de qualsevol indiscreció, cosa que em va assegurar. He treballat—la seva veu es tornà més forta i vehement ara mentre llegia—quatre setmanes en aquest informe, i d'una manera tan honesta com els càlculs i la consciència m'ho han permès. Com que el futur senyor d'aquest reialme, amb qui el destí de tots nosaltres està estretament lligat, semblà concedir-li importància, no vaig dissimular la meua inquietud en el sentit que, en un conflicte internacional, la nostra artilleria insuficient ens exposaria en particular als més greus perills i que el temps de mobilització calculat per l'Estat Major, per comparació al de l'exèrcit rus, calia reduir-lo a la meitat. Sa Altesa Imperial va rebre l'informe en persona i m'assegurà

una vegada més que quedaria exclusivament a les seves mans; però al cap d'uns mesos, certes observacions aspres i alhora alguns atacs apareguts al diari de l'exèrcit contra la publicació dels meus quadres sinòptics em van fer palès que el meu memoràndum era conegut de tothom, i això va ser fet d'una manera sobre la qual no em pertoca a mi de fer conjectures. Per tant, m'abstinc de fer suposicions sobre la manera com ha arribat a coneixement dels meus adversaris, i el meu llicenciament no és sinó la resposta irritada que havia d'esperar. A vosaltres, fills meus, ara us dic: no em penedeixo de res del que he fet i mantinc cada mot que vaig transmetre al meu senyor imperial i que expressa els meus recels d'acord amb les meves conviccions. Ho he fet en interès de la nostra monarquia, que corre un perill molt més gran que no s'imagina la nostra direcció política i militar. Tant de bo m'equivoqui! Aleshores tant se valdrà si m'han tractat injustament o no. —El tinent coronel s'interrompé, va beure un glop d'aigua, deixà sobre la taula un full escrit i n'agafà un altre—. Bé, això era el punt u. Ara passem a parlar de mi. Entendreu, espero, que us hagi de deixar durant un temps indeterminat. No he pogut estar gaire per vosaltres, aqueferat com estava, però crec que em coneixeu prou per a no creure que jo, oficial llicenciat, obligat a retirar-me, deixaré que els meus antics camarades em mirin amb compassió. No m'abelleix anar vestit de paisà, no pas als cinquanta-vuit anys, no pas al cafè o a la barberia. Tampoc vosaltres no em veureu voltar per aquí vestit de paisà; tampoc no vull que ningú se m'adreci amb un títol que ja no em pertany. Ningú no s'hi ha de veure obligat. No permetré que m'honorin ni em planyin ni em facin preguntes. Em sap greu per vosaltres, fills meus, però no puc fer excepcions, i amb vosaltres encara menys. Em recordareu tal com era. He decidit anar-me'n de Viena avui mateix,

sense esperar l'audiència de comiat. Aniré a Berlín, on, d'acord amb el meu editor, he transferit els meus quadres estadístics i on em resultarà molt més fàcil la feina de preparació; potser la forma de llibertat que m'ha estat concedida a desgrat meu em permetrà de completar les meves observacions viatjant per alguns països estrangers. Encara que m'hagin llicenciat del servei i no em considerin necessari, jo no sacrificaré la meva feina de trenta anys per un ucàs administratiu, continuaré al servei de la nostra estimada pàtria. Continuaré la meva feina, i aquesta feina és, ho dic obertament—en Schuhmeister alçà la veu i accentuà cada mot—, en previsió de la guerra que veig a venir, inevitable, i la considero força més perillosa per a nosaltres que no ho fa suposar el còmode optimisme dels meus col·legues; aquesta feina consisteix a reunir amb totes les meves forces i tenir a punt tot allò que pot fer servei al nostre exèrcit en el moment decisiu, tant si em tornen a cridar com si no, i per a mostrar-los tot allò que no veuen o no volen veure a través de les seves ulleres roses: que som al caire d'un precipici. M'han elogiat pels meus càlculs, i per això he continuat treballant. Però tant se val si això era bo o dolent, si era recompensat o no. Potser hauran de menester els meus càlculs en aquell moment, però val més que aquest moment no arribi. Cal fer les coses per elles mateixes, i no pas per gratitud de la Casa d'Àustria. Vaig fer un jurament i el compliré. —Va agafar un altre full—. Passem al punt tres: vosaltres. La vostra mare va aportar al matrimoni el dot preceptiu. Des del principi he considerat aquesta suma com a propietat només vostra i mai no n'he tocat un cèntim, ni del capital ni dels interessos, de manera que avui, gràcies a inversions segures, cadascun de vosaltres compta amb una quantitat gairebé igual a la que se'm va confiar. He dipositat la teva part, Eduard, i la teva, Clarissa, en valors

segurs al vostre nom a la Caixa Postal d'Estalvis, de manera que, a la vostra majoria d'edat, en podreu disposar lliurement, sense consultar-m'ho ni comunicar-m'ho. Aquest patrimoni no gens insignificant et permetrà, Eduard, de triar una altra professió en el cas que la carrera militar no t'agradi; deixo al teu criteri qualsevol decisió que prenguis. El fet que jo fos soldat amb cos i ànima no t'ha de forçar, i el fet que al final d'una carrera de treball patís una injustícia no t'ha de dissuadir. L'essencial és només que un estimi allò que fa i ho porti a terme amb honradesa i correcció. A tu, Clarissa, aquest capital et pot servir de dot, però desitjo de tot cor que no romanguis inactiva fins al teu casament. Et conec i sé que trobaràs el que més et convé. També teniu a la vostra disposició la meva casa, el lloguer serà pagat regularment de la meva pensió, i vosaltres mateixos us posareu d'acord en com la utilitzeu i la compartiu. Per mi no passeu ànsia. La meva pensió bastarà per cobrir les meves modestes necessitats; a més, les publicacions m'han aportat estalvis importants i prometen a la llarga ingressos més elevats dels que cal. I si en endavant trobeu a faltar el pare com a conseller, sereu l'un per a l'altre, com a germans, l'amic més fiable. O sigui, que no patiu ni passeu ànsia per mi i, sobretot, res de plànyer-se; no ho suportó. I... si em passa res, satisfeu el desig que ahir vaig fer constar al meu testament: res d'enterrament militar! En el moment que em tregui aquest uniforme deixaré de ser soldat. Ara serviré el meu emperador i la meva pàtria segons la meva pròpia voluntat i el meu propi saber.

En Schuhmeister plegà els fulls. Havia llegit els últims mots amb veu forta i solemne, com una arenga a la tropa, amb un to clar i penetrant, semblant al toc sec i dur de la corneta. Aleshores, primer desà el pinçanàs a l'estoig i els fulls de paper al calaix de l'escriptori i, després, s'aixecà.

El coll emmidonat l'estrenyia. L'estirà cap enrere. Els dos fills s'aixecaren maquinalement dels seus seients. En Schuhmeister se'ls acostà. Però des del moment que ja no pogué comptar amb l'ajut dels papers i volgué parlar als fills com a pare, de bell nou se sentí pres de la vella tímidesa. Assajà d'adoptar un to neutre.

—Bé, doncs, sembla que ha quedat clar. Ara..., ara ja n'esteu al corrent... i..., això a part, us haureu d'espavilar vosaltres sols..., no us puc dir res, ni aconsellar-vos res... No es pot saber mai si un l'encerta o no... i per això no es pot dir res..., un mateix ha de saber què ha de fer..., un mateix ho ha de saber.

Es va interrompre i ell mateix s'adonà que, en el seu desemparament, només deia mots completament buits, i el seu esguard, en comptes de dirigir-lo cap als fills, l'acalà a terra, com si volgués desxifrar alguna cosa dels dibuixos de la catifa. Després, tot d'una revingué; semblà que ara li venia al cap allò que realment volia dir:

—Sí..., també us volia dir que... al llarg de cinquanta anys una cosa he vist i après, i és que a la vida només es pot fer bé una cosa..., només una, però cal fer-la del tot. Tant se val quina cosa sigui, ningú no pot anar més enllà d'un mateix, però només qui basteix la seva vida sobre una cosa actua degudament. Només cal que sigui una cosa decent, honesta, neta, una cosa que després formi part d'un mateix com la pròpia sang... Tant és que els altres diguin que és un caprici o una dèria, sempre que un la consideri bona per a ell. Un només ha de poder servir, servir honradament, tant si li ho agraeixen com si no... Un ha de saber què vol fer i fer-ho fins al final... Només quan un té una cosa en la qual creu... Cal ser ferm, i si a un li esdevé una desgràcia, si a un el foragiten com a un gos rabiós i, damunt, se'n mofen... aleshores cal serrar les dents i mantenir-se ferm... ¿ho sentiu?... ferm... ben f...

Va sentir vergonya d'haver-se deixat portar pels sentiments, va voler tombar-se, havia començat a trontollar, i la Clarissa corregué cap a ell; havia notat en les seves darreres paraules una amargor creixent, ara el tenia entre els seus braços, sacsejat pels sanglots, massa feble per a resistir-s'hi. S'havia empassat i retingut en silenci massa coses. Ella sentia com se li aferrava i notava en el seu propi cos cada sotragada del seu profund patiment. Ell se'n deseixí avergonyit.

—Perdoneu—barbotejà, desviant la mirada—, però només podia parlar amb vosaltres una vegada, i era la darre-
ra. I això fa flaquejar un home vell. I ara deixeu-me..., ho suportaré sol..., ho suportaré millor sol... ¿O és que un de vosaltres té encara alguna pregunta?

Els dos fills romangueren en silenci. Després, l'Eduard féu un pas endavant. Estava molt pàl·lid. Maquinalment, es quadrà davant del superior a una certa distància.

—Pare—va dir—, has parlat dels apunts amb el resum del teu treball i les teves observacions. M'hauria agradat veure'ls i no voldria que es perdessin. Ja sé que és material reservat, però has de confiar en nosaltres, si més no en nosaltres. Si te'n queda una còpia...

En Schuhmeister esguardà el fill. Era la seva primera mirada franca del dia.

—T'ho agraeixo—va dir amb to realment afectuós—. Tens raó, això us pertany. No hi havia pensat. Algú ha de saber el que jo pretenia quan tot això es floreixi als arxius. Sé que no ho ensenyareu a ningú, i si Àustria s'enfonsa, cremeu-ho. Si ens acusen de mentir, dipositeu-ho en una biblioteca per tal que una altra generació pugui dir del vostre pare que ha actuat bé malgrat tot.

Va anar a l'escriptori i remenà fins que trobà el paquet segellat amb la inscripció «Destruïu-lo sense obrir-lo després de la meva mort». Els el lliurà i, mirant l'hora, féu un gest de refús.

—I ara, ni una paraula més, ni un sol mot.

Abraçà el fill i la filla. Obedients, cap del dos no gosà obrir boca. En Schuhmeister tornà a l'escriptori i esperà en posició ben erecta, com els dos fills, que van sortir cap-cots, sense girar-se; ambdós pressentien que, tan bon punt la porta es tanqués darrere seu, ell s'esfondraria. L'ordenança ajudà l'Eduard a posar-se la jaqueta. Van baixar les escales en silenci. Quan sortien al carrer, el rellotge de l'església de Sant Miquel tocà dotze campanades dures i metàl·liques. Havien estat una hora justa amb el seu pare. Però després d'aquesta hora, en sabien més, d'ell, que durant tota la seva vida anterior.

1912-1914

Les setmanes següents van portar un cert desassossec a la vida de la Clarissa: per primera vegada havia de prendre una decisió tota sola. Fins aleshores la voluntat d'altri havia determinat sempre les seves ocupacions, planificat cada dia i fins i tot cada hora. Ara, per voluntat pròpia, havia de fer una elecció tan important com és la d'una professió, i aquesta responsabilitat transcendental la inquietava, tant més perquè creia no trobar en si mateixa cap propensió ni objectiu clar. Li agradava molt el piano, tocava amb pulcritud i facilitat fins les peces més exigents, però era conscient de la distància que la separava d'un nivell realment vàlid. Recuperar els anys d'institut perduts per a després estudiar a la universitat no venia al cas a causa del temps que hi hauria d'invertir; d'altra banda, quedar-se a viure a casa d'una de les tres ties sense una activitat clarament definida anava en contra tant de la voluntat del seu pare com de la pròpia. Però l'atzar volgué que l'amic jurista del seu pare, un home ja carregat d'anys, conegut força més enllà del marc del seu àmbit professional, li demanés d'anar-lo a veure a causa de certes formalitats referents a la inversió del seu petit capital; ella li exposà obertament els seus dubtes i li demanà l'opinió. El doctor Ebeseder somrigué i li explicà, excusant-se per endavant, per quina raó la seva petició l'havia posat d'improvís de bon humor: de fet havia anat a trucar a la porta adequada, tot i que, val a dir-ho, no era ben bé competència seva. Ell era president d'una associació d'orientació professional per a reclusos sortits de la presó; ella, en canvi, acabava de sortir del convent i encara no

havia estat inculpada de cap delict. Però, després de fer-li unes quantes preguntes, reflexionà sobre el seu cas i li exposà la seva opinió personal. Li explicà que, des de feia uns anys, s'estaven fent progressos en el camp de la pedagogia; a tots els països, sobretot gràcies a dones com Ellen Key a Suècia i *signora* Montessori a Itàlia, es plantejaven noves i molt justificades exigències en l'educació dels joves que volien tenir en compte en grau màxim la individualitat de l'infant, d'una part, i, de l'altra, el seu desenvolupament fisiopsicològic; avui dia els pares assenyats ja havien decidit no confiar els seus fills a mainaderes sense formació i a institutius sense estudis i, si no anava errat, hi havia una gran varietat de sortides professionals que, prou estimulants per si mateixes, podrien també respondre a exigències elevades des del punt de vista material i, finalment, allò que li semblava essencial, comportaven la certesa d'una acció humanitària i fructuosa. Tots aquests tipus de formació ja ostentaven la categoria de disciplina científica; ara s'esperaven assistents en la cuina dietètica, en l'esport i la gimnàstica, que rellevarien les estúpides dides. Aquests esforços s'estenien ja en els camps més diversos; s'apostava ja per especialistes d'acord amb l'esperit dels temps. Hi havia escoles que s'ocupaven d'infants nerviosos; d'altres, d'infants repatanis, i d'altres, dels discapacitats. Hi havia dones que es dedicaven a l'assistència social, d'altres a la gimnàstica, i la puericultura havia esdevingut una ciència; havien sorgit noves escoles i noves teories que ell mateix no havia pogut seguir en la seva totalitat, però en conjunt tenia la impressió que, en aquesta nova generació, s'obria un ventall de possibilitats per a dones que no volien dedicar-se a una professió trivial ni renunciar, d'altra banda, a la missió i a l'aptitud natural femenines. No li volia proposar res de concret, però si trobava bo el camí de la pedagogia psicològica li acon-

sellaria que el seguís. Com que no passava fretures materials, un avantatge enorme no concedit a tothom, no calia que prengués una decisió el primer any, sinó que tenia la possibilitat de participar en diferents cursos d'universitat i d'hospital o en classes nocturnes, sia en puericultura, sia en pedagogia, per decidir després amb més coneixement de causa l'activitat que triaria com a professió, puix que aquesta vocació interior determina la professió amb més encert.

La Clarissa li ho agrafà de tot cor, i l'any següent semblà confirmar-li que l'agraïment era fonamentat. Amb el zel tenaç i sistemàtic que havia heretat del seu pare—com la major part dels trets essencials del seu caràcter—, organitzà minuciosament el dia i, amb el màxim d'energia, s'inicià en els camps més diversos. Va fer una inscripció d'ordre general, seguí un curs de puericultura, anà a classes a la facultat de Pedagogia, treballà als hospitals, assistí a conferències i es familiaritzà amb els més diversos mètodes d'ensenyament. A les set del matí sortia de la casa de la Spiegelgasse i hi tornava al vespre just a temps per a una hora de piano. Per tot això un dels seus professors va dir en to de broma que, per a ella, s'haurien de suprimir els rellotges. La Clarissa encara no s'havia decidit per res. Hi havia moltes coses que la interessaven. Però s'havia adonat que no era feta per a l'ensenyament. Al convent no s'havia apercebut gens ni mica de la multiplicitat de problemes. Arreu es feia notar agradablement per la seva manera discreta d'escoltar i per les seves capacitats i, d'altra banda, estava interessada en tantes coses després dels anys passats al convent... I de manera regular, com havia fet durant els anys escolars amb el seu pare, ara retia compte amb si mateixa. ¿Tenia prou perseverança per a ocupar-se de malalts, de persones delicades, de persones en general? Només veia ara clar que se sentia més atreta per les persones sanes. Tenir al seu voltant

gent nerviosa i desficiosa no li feia el pes. Entraven en la categoria de malalts. Havia de prendre una decisió.

La Clarissa reconeixia que ajudar la gent era un plaer per a ella i això la feia sentir més lliure. Sabia que, si es retirava a la seva solitud per a deixar que la seva veritable voluntat es manifestés en la seva impaciència, seria capaç d'escollir la seva «causa», la seva vocació.

La decisió li sortí a l'encontre, com de costum, de manera inesperada. Entre les classes a què assistia hi havia les del professor Silberstein, el neuròleg més reputat, al seu parer, i autor de *L'infant nerviós*; li havien aconsellat aquestes classes com la part més important dels estudis, i ella les seguia amb interès. Li semblaven extraordinàries. En Silberstein havia obtingut el títol de professor molt jove i ara ja tenia cinquanta-cinc anys; tenia el rostre angulós i la fama de ser un orador brillant, encara que Freud amb prou feines ni el conegués. Era versat sobretot en literatura; Dostoievski i Poe eren fonamentals per a ell, i establia punts de contacte entre les seves obres. Home modern, els seus trets afilats traïen el seu origen jueu; de complexió prima, magra fins i tot, caminava sempre una mica massa encorbat. El nas era massa gros i els cabells eren molt negres. Tot plegat li donava un aspecte de persona rigorosa. Al mateix temps, tenia quelcom d'ascètic. Parlava de pressa, amb fluïdesa, gesticulant una mica massa. Fascinava la Clarissa, atès que eren les primeres conferències a les quals assistia. Citava exemples sense cap referència, i això provocava objeccions entre els assistents. Però era precisament això el que volia aconseguir. Com sempre, a les persones les fascina sobretot allò que està més allunyat d'elles. La Clarissa trobava gust a discutir, estava contenta de la rapidesa amb què ho assimilava tot. S'espavilà d'una manera extraordinària, ella, que fins aleshores només havia conegut gent de reaccions intel·lec-

tualment lentes; des d'aquell primer dia de classe començà a interessar-se per les malalties.

La Clarissa seguí les classes d'en Silberstein durant tres mesos; seia als primers bancs i prenia notes en taquigrafia. Era el sistema ideal per a ella, perquè així retenia millor el que sentia. També havia heretat del seu pare la confiança en el text escrit. Era lenta de mena. Un cop a casa, transcriví les notes. S'havia comprat un quadern especial amb aquest fi. En una ocasió, en havent acabat la classe, el professor va dir adreçant-se-li des de la càtedra:

—Si tingués un moment...

La Clarissa se sentí una mica torbada per l'honor de veure's distingida. El professor Silberstein prosseguí:

—Perdoni, senyoreta, no voldria retenir-la, però he observat que és una bona oïdora, que pren apunts en taquigrafia. Espero que em dispensi si li pregunto si pren notes de tot o simplement d'allò que li sembla essencial.

La Clarissa envermellí. Un xic consternada per si havia comès alguna irregularitat, va respondre que es limitava a anotar els punts essencials. A casa compendiava en un quadern els apunts taquigrafiats. Era un costum.

—Excel·lent, és magnífic. Escolti, benvolguda senyoreta, voldria demanar-li que em fes un gran favor. Només he preparat unes quantes notes per a aquest cicle de conferències i per un estúpid atzar me les han llençat fent la neteja. Ara les necessito per a una revista nord-americana. No les puc reconstruir. Quan avui he vist que vostè continuava prenent apunts en taquigrafia, m'ha semblat un cop de sort. ¿Posaria aquests apunts a la meua disposició?

La Clarissa va dir que sí. Tenia acabades les set primeres conferències, li faltava transcriure la darrera. Van convenir que les hi enviaria a la universitat. L'endemà ho tindria enllestit; durant la nit hi afegí els últims apunts. L'endemà

passat va rebre un telegrama on el conseller àulic Silberstein li donava les gràcies i li demanava si podia anar-lo a visitar el dijous. De fet era el primer telegrama que la Clarissa rebia després d'aquell que l'havia fet deixar el convent.

El conseller àulic Silberstein la va rebre a la seva consulta: ja a l'avantsala li cridà l'atenció el caràcter particular de la casa, sobretot el bon gust de la decoració; hi penjaven quadres com no n'havia vist mai, quadres de mena curiosa. Més endavant s'assabentà que eren reproduccions d'obres d'el Bosch i de Callot. Algunes caricatures de Mesmer mostren la cara burlesca del metge i ella tingué la impressió que havien estat triades amb ferotge ironia. En Silberstein anava amunt i avall de la cambra.

—Primer de tot, no sé pas com agrair-l'hi. Ha estat una benedicció en un moment de destret. Ahir encara vaig poder enviar el manuscrit. Però, hi ha una altra cosa: vostè m'ha sorprès. Amb la síntesi que ha fet ha expressat alguns punts amb més claredat que jo quan els vaig dir. Tot plegat és més concís. No poques vegades em perdo en digressions, sovint tinc la impressió de no ser prou clar. No em puc imaginar un resum millor. Vostè m'ha ensenyat com rep el que jo dic un esperit clar. Això és important. —S'assegué—. I ara permeti'm de ser, potser, indiscret. ¿Té una ocupació particular o fa alguna carrera?

La Clarissa li exposà tranquil·lament la seva situació.

—L'hi pregunto no pas perquè sí. Aquests darrers anys vaig una mica endarrerit en les meves tasques. La memòria no em falla, almenys això espero, però la feina s'acumula. He descurat moltes coses i de vegades em falta temps per a redactar amb claredat els informes sobre els pacients. Fa temps que penso buscar-me un ajudant, formar un assistent. Ho he intentat dues vegades, potser era massa impacient. Abans-d'ahir, quan va arribar el seu resum, vaig que-

dar francament impressionat, era el que volia: la meua proximitat reduïda a l'essencial, trobar fàcilment les meves explicacions. I aleshores vaig pensar en vostè, volia veure-la i, consumit d'impaciència, li vaig enviar un telegrama, perquè quan m'agafa una dèria no puc parar. Vaig pensar que podria interessar-li. Una part de la meua tasca és interessant, una altra part és una feina àrida, eixuta... i ordenar un fitxer no fa per a tothom... Però ¿per què somriu?

Sense voler, la paraula *fitxer* recordà a la Clarissa el seu pare, el seu gust a ordenar. Una vegada l'havia portada a la seva cambra secreta i la hi havia ensenyat. El rostre del pare d'aleshores s'enduria, s'enrigidia quan entrava al rusc on treballava com una abella laboriosa.

—M'ha fet gràcia això que ha dit que ordenar un fitxer no fa per a tothom. Casualment, resulta que sé el que és. Però haig de confessar que res no em plauria tant. Potser és la mena de feina que més m'escau... per raó de circumstàncies que no fan al cas.

Van arribar ràpidament a un acord. La Clarissa treballaria a cal professor de tres a quatre hores diàries fent d'assistent, arxivista i secretària a canvi d'un bon sou; ell li dictaria els historials clínics dels malalts perquè els anotés, els resums i els classificués. Però l'erudit s'acostumà tan de pressa al seu ajut, que la feina li ocupà tardes senceres i sovint els vespres; als vint anys la Clarissa havia trobat per casualitat una professió que no tan sols li satisfecia a bastament les necessitats de la vida, sinó una en la qual s'interessà apassionadament. Allò que més admirava d'en Silberstein, a part de l'extraordinària agilitat i rapidesa intel·lectual, era el caràcter infatigable en la feina, així com l'art de saber aprofitar el temps fins a l'últim minut; mai, durant aquest any i tots els següents, no el va veure inactiu. Els matins fins a les nou romania invisible i inaccessible per a tothom, àd-

huc per a la seva família; es llevava a tres quarts de set i treballava fins les nou, tancat al seu despatx, en les seves obres teòriques, sobretot en una que considerava l'obra de la seva vida, *Les neurosis dels pobles*, on tractava de demostrar, amb l'ajut d'una gran retrospectiva històrica basada en una amplíssima documentació, que els pobles, com les persones, passaven per fases de depressió i d'irritació inexplicables; el capítol dedicat a Grècia, l'únic ja acabat, feia de proemi i aportava una mirada tan nova sobre la disposició anímica d'aquesta nació com la que havia assajat Nietzsche a partir del fet literari. Després, el matí era per a la universitat, la tarda per a la consulta, molt sol·licitada, el vespre per a la correspondència i l'estudi, si no hi havia obligacions socials en perspectiva; però en l'endemig, anant en cotxe o en tramvia, sempre tenia un llibre a la mà, i el repòs per a ell consistia simplement a passar d'un tema a l'altre. A la Clarissa no li va caldre gaire temps per a formar-se'n una opinió, i no li passà desapercebut que, tot i el respecte que tant els seus col·legues com els seus pacients tenien pel seu treball, no era gaire estimat; d'una banda, tractava els malalts d'una manera brusca, sovint fins i tot grollera, i li agradava (d'acord amb un mètode molt ben calculat) de banalitzar els planys i patiments o suavitzar-los amb acudits no sempre reeixits; la Clarissa, és clar, podent-lo observar ara en un tracte més proper, s'adonà aviat que la grolleria i la irona eren una mena de mesura de protecció contra el seu cor massa tou. Molt bondadós en el fons i servicial fins a l'abnegació, s'avergonyia de reconèixer el seu interès pels altres com a ésser humà. No poques vegades s'escarrassava amb pacients especials, fins al punt que un dia va acudir a la prefectura de policia per aclarir un cas de cleptomania; en canvi, després amb tota rudeses titllà de «lladre» la dona en qüestió. «Un està perdut quan un pacient de ti-

pus neuròtic s'adona que el prenen seriosament», explicà un dia a la Clarissa. Com a metge, li semblava enutjós involucrar-se personalment, i aquest pudor era l'origen de peculiaritats d'allò més originals. Per exemple, atès el seu apocament, s'adreçava per sistema a la Clarissa amb sobrenoms tan faceciosos com *Doncs, bé, Memòria meva* o *Mestressa dels secrets*, i quan li dictava els historials clínics, sovint de contingut força íntim, ho feia des de l'escriptori en el despatx sempre mig a les fosques, de manera que el seu rostre, amagat pel llum de taula, restava a l'ombra. Per a la Clarissa això era una mena de respecte que mai abans ningú no li havia demostrat. D'altra banda, no li amagava en absolut el seu agraïment, encara que l'expressés sempre en to de burla, ni el fet que ella hagués esdevingut indispensable per a la seva feina; en ocasions li demanava consell i li dictava resums del que ell anomenava «la nostra obra»; la presentà a la seva família (tenia un fill de quinze anys) i parlava amb ella de les seves idees, tant mèdiques com privades; li feia regals que li demanava que anés a triar en companyia de la seva dona. La Clarissa tenia sovint la impressió que era l'única i, potser, la primera persona a qui ell es confiava i que per a ell això significava un alleujament, ell, l'home aclaparat per destins i secrets aliens. Aquesta atmosfera de confiança feia un bé immens a en Silberstein, per bé que alhora tot plegat també li semblava extravagant. De totes maneres, tampoc no s'hi havia de casar. Sabia que, servint-lo, servia una causa, i més endavant recordaria sovint aquests anys com l'època més tranquil·la i lliure de la seva vida.

De les moltes converses amb ell, una restà especialment gravada a la memòria de la Clarissa, no només perquè fou molt instructiva, sinó també perquè per primera vegada

concernia la seva pròpia persona. El conseller àulic Silberstein li havia demanat aquella tarda que anés a la biblioteca a fer-li unes còpies d'obres històriques. Quan la Clarissa tornà cap a les set, ell la rebé per primer cop d'una manera força malagradosa.

—No puc perdre el temps. ¿On ha deixat l'historial X? L'he estat buscant mitja hora pertot arreu.

Ella l'hi ensenyà amb un gest de la mà.

—¿Com vol que el trobi?—li etzibà en to imperiós. I afegí que no se li acudiria cercar-lo a la lletra L.

—He organitzat l'índex de noms de manera que cada lletra correspongui sempre a una xifra de l'alfabet—va dir ella—. El llibre és aquí al costat.

Ell l'apartà d'un cop de mà.

—¿I vol que cada vegada ho remeni tot per a trobar-lo? És una pura bestiesa això que fa... ¿Com pot haver...?—Es va interrompre de cop, se la va mirar i esclatà a riure—. Perdóni la meva descortesia. Vostè té raó, i jo no. És només que estava enfadat. La comtessa X ha avisat que no venia a darrera hora, i el pacient següent no ha arribat a l'hora convinguda. He perdut tota la tarda. —Descarregà els nervis amb un cop de puny contra l'armari dels arxius. Semblava content d'haver estat sorprès en un rampell d'ira. Al final, li explicà—: Apa, doncs, ara ha tingut ocasió de veure un metge dels nervis *in nuce*... Ha perdut els nervis perquè té dos pacients que li roben el temps. Si no té guillats a mà, ell es torna guillat.

La Clarissa es va creure obligada a protestar. «No m'estranya—va pensar—, va carregat de feina, o potser no, potser no en té prou, perquè ni tan sols ha descobert encara el secret del meu mètode d'arxivar».

Però ell ja continuava:

—Vejam, per tal de no haver perdut el temps del tot,

potser podríem verificar si vostè ja ha aconseguit tenir ull clínic. O sigui, primer de tot, digui'm, Consciència meva, ¿s'ha adonat que tinc propensió a forts rampells neuròtics?

La Clarissa va prendre paciència, tot i que, vist des de fora, en Silberstein semblava realment un cas.

—Al contrari. De fet, m'estranya que no hagi acabat neuròtic, que pugui estar carregat de feina i malgrat tot no perdre els nervis.

El doctor Silberstein se la mirà amb posat seriós.

—Ha après ben poc amb mi. En el fons sóc la nerviositat en persona. Herència jueva. Ja de nen, el meu nerviosisme era malaltís. No parava quiet, era incapaç de seure una estona seguida. I encara em dura avui dia. Des de l'instant que em quedo sol, m'agafa el neguit, noto un pes al damunt que em fa sortir de polleguera. La meva dona està desesperada i em vol obligar a anar de vacances a l'estiu. Les vacances són per a mi una espècie d'amenaça: deixar la universitat, enviar primer els pacients de vacances. Jo... El meu gran secret és vèncer el nerviosisme treballant. Com més treball, més bé em va. Haig d'estar ocupat. Només si estic ocupat, em passa el neguit. Aleshores no haig de tenir por, perquè la por de la solitud és pitjor que la metzina. Val més treballar que no pas això. Quan sé que el desassossec m'aguaita, em poso a córrer perquè no m'atrapí. Vet aquí el secret últim de la meva laboriositat tan admirada per tots els col·legues.

»Però de ben segur que ja s'ha adonat que ho he convertit en un mètode per a la teràpia: tenir la persona ocupada, trobar per a cadascuna una cosa que l'entretingui, això és ajudar. I és precisament això el que em separa de Freud. Sé que no m'aprecia, i probablement té raó. En canvi, jo li tinc una estimació infeliç, admiro el seu geni intel·lectual, el seu coratge, la seva honestat com a persona, i em fa vergo-

nya ser més acceptat entre els “oficials” que no pas ell. Però amb justícia, trobo jo: divergim en els punts essencials. En tot el món se’ns distingeix, tot i que, des del punt de vista estrictament geogràfic, ell viu a només set carrers de distància de casa meva. Ell creu que es pot guarir la persona quan es coneix la causa de la seva malaltia, si se li fa veure en què consisteix la seva raresa i d’on li ve. Freud vol portar els pacients fins a la causa del seu desequilibri, i jo els en vull allunyar. Crec que val més orientar-los cap a un altre que sigui inofensiu. No crec que la veritat els ajudi. Al contrari, cal crear-los una il·lusió, una cosa a la qual clavar les dents per evitar que es devorin el propi fetge. Vostè ja ha vist que vaig convèncer la senyora Kollmann perquè anés a classes de cant; ara estudia tot el dia i va d’un agent a l’altre i ja somia veure cartells seus a totes les cantonades. Ja sé, és clar, que no arribarà a ser una gran cantant, però jo l’ajudo traient-li les cabòries del cap, perquè jo només vull ajudar. No crec en la guarició. Tothom té les seves manies congènites o, si més no, una disposició a tenir-les, tothom vol expressar on sigui la necessitat de fer-se valer, però aquest impuls, el més estúpid de tots, aquest plaer de projectar-se al buit, no se li pot extirpar, sols se l’en pot desviar. Cada persona, també la intel·lectual, i sobretot aquesta, té una zona d’ombra al cervell que la raó no pot il·luminar. Napoleó tenia l’obsessió de la família; Dostoievski, la del joc; Balzac volia ser dramaturg i home de negocis. Saber-ho no serveix de res. Encara no he trobat ningú a qui s’hauria pogut ajudar anant contra la seva pròpia obsessió, jo inclòs.

La Clarissa degué fer un gest involuntari, perquè el doctor Silberstein li llançà una mirada penetrant.

—Doncs sí, jo inclòs. Va, fem-ne la prova. ¿No ha observat en mi un defecte evident? ¿Alguna cosa que no faci per a mi i que a vostè li sembli absurda, nècia, ximple o estúpida?

La Clarissa estava desconcertada.

—Molt bé, qui calla consent. És clar. Per respecte no gosa verificar aquestes coses. Però, ¿per què ahir vaig escriure aquella carta entusiàstica al professor Jaquinot? Vostè sap que no m'agrada el seu llibre. Resposta: perquè vull estar en bones relacions amb l'Académie des Sciences i que m'hi convidin! ¿Per què vaig a congressos que no m'interessen? ¿Per què aquest vespre vaig a una recepció al Ministeri d'Educació? Sé que és una pèrdua de temps, m'hi estaré com un estaquirot, avorrint-me sol com un mussol! És la cosa més estúpida que hi pugui haver. Des del punt de vista científic, els diaris paguen més la pena. Doncs bé, ¿per què? Perquè tinc la dèria que m'oblidaran de seguida si el meu nom no surt al diari durant tota una setmana. Perquè crec que estic acabat quan veig que deu pàgines de treball són més importants que mil hores en estèrils actes socials. Aquest desig constant de fer *acte de présence* és una idea fixa, una estupidesa, una absurditat, indigna d'un home seriós; ho sé abans de fer-ho i mentre ho faig i també després. Però ho faig. Mentre m'estic en aquells llocs mà sobre mà, penso «¿Què hi fas, aquí?». Analitzo la meva pròpia estima i, sobretot, l'explicito. Sento inseguretat, fins al punt que ja no crec en mi mateix. M'avergonyeixo, em menyspreo, em demostro aquesta absurditat a mi mateix amb la mateixa lògica i precisió amb què ho faig ara davant de vostè. Però jo, professor de psicologia, psiquiatre i psicòleg qualificat, de tant en tant, de setmana en setmana, torno a caure víctima, amb el cap despert, d'aquesta part fosca del meu cervell. És com si volgués acusar-me a mi mateix davant d'algu. Però estic content d'haver-me tret de sobre aquest pes parlant-ne amb vostè. Si no, potser no hauria sabut explicar-me. O sigui que ara ja ho sap i d'ara endavant li permeto de somriure discretament cada vegada que vegi que em

poso el frac i em penjo aquesta quincalla dringadissa, les medalles. Aleshores podrà comprovar per si mateixa, perquè jo ja sé com és de deplorable, que es torna a desfermar l'obsessió, la follia, d'aquest home d'ordinari passadament normal. Ja veu, doncs, que la ciència, un fet és un fet, no ajuda, com creu el meu il·lustre col·lega, ni tan sols fa felicitat. Jo penso, al contrari, que aquells qui no coneixen el seu punt feble es troben molt millor! Val més que no coneixin el seu punt feble. ¿Entesos?

Tornava a estar animat i donava cops alegrement amb el llapis damunt la taula. A la Clarissa li semblà que no l'havia vist mai tan feliç; normalment feia sempre cara d'amar-gat, la impressió d'anar sempre amb presses. Ella també va riure divertida i estava temptada de prendre part en el joc.

—¿I el diagnòstic sobre mi? Gairebé tinc curiositat per conèixer el meu cas. M'hauria d'avergonyir de no haver-l'hi preguntat.

El doctor Silberstein es posà seriós de sobte.

—Per mi vostè és un cas especial. No es cregui que no hi he pensat. Però és més difícil que no pas entendre'm a mi mateix. L'observació es converteix en un afer funcional. Amb el temps, esdevé fins i tot perfecta. Però crec que vostè encara no ha arribat a un estadi que es pugui observar. Fa tot el que pot per amagar la seva situació interior i passar desapercebuda; també en la seva escriptura, val a dir-ho. Però la seva ambició es manté dins d'uns certs límits, també quan es tracta de límits d'altres. Jo l'observo, si vol dir-ho així, amb una mica d'enveja, perquè ho fa tot tan tranquil·la, tan segura de si mateixa... Allò que se li dóna l'ocupa; allò que no se li dóna no l'amoïna. ¿Com pot fer aquesta impressió d'estabilitat tan gran, que jo em pregunto sovint què és això que li dóna tant d'equilibri? És capaç d'estar asseguda sense moure's. És la seva passivitat; fins i tot en

la seva activitat hi ha una certa passivitat. El que vostè vol encara està en embrió, potser ni vostè mateixa no ho sap. Sí, vostè és excepcional, perquè no se li pot aplicar la regla, o no pas encara. No he trobat en vostè ni un abscess, ni tan sols la més petita aspror, que pogués extirpar-li. L'única cosa que m'ha cridat l'atenció és aquesta actitud passiva. Alhora, però, també la necessitat de fer-se valer. Vostè treu el màxim de profit de les seves aptituds, però mai no anirà més enllà. Té realment una actitud passiva. No exigeix mai res. Hi ha quelcom que la fa meravellosa. Podria dir: «La seva presència a penes es nota». D'altra banda, però, tampoc no es nota qui és vostè. Potser ni vostè mateixa ho nota prou. Crec... que encara no ha trobat allò que s'avé amb la seva manera d'ésser. Però—en veure que ella es posava seriosa, adoptà ràpidament un to de bon humor—, té raó, la contraprova és d'indole particular. Tanmateix, no hi renuncio. Vostè no pot fugir de vostè mateixa. Paciència. Al final tothom troba la seva pròpia follia. Paciència. Un dia seguirà les meves passes, vostè també. Sigui com sigui, previsor com és, pot omplir un historial amb el seu nom per a classificar-lo al fitxer, encara que es quedi en blanc. El bon Déu ja ha fet punta al llapis. Bé, i ara, després de la saviesa, la bufonada. M'haig de posar el frac per a la recepció a cal ministre.

D'aquesta conversa del tot fortuïta, la Clarissa en retingué una sola frase que la féu rumiar i que fins i tot la preocupà una mica. Amb el comentari «La seva presència a penes es nota i potser vostè mateixa tampoc la nota prou», l'experimentat observador havia expressat una cosa que ella havia intuït confusament durant tots aquells anys. Havia treballat amb altres persones als hospitals, amb gent jove de di-

ferents menes a les classes, tant estudiants com metges; hi havia parlat, però mai no s'havia adonat de si en resultaria una relació personal; fins i tot li cridava l'atenció que molts no la reconeguessin pel carrer. Mentre que els altres sovint es tutejaven després d'un acte social i àdhuc entraven en relacions més íntimes, com observava malgrat el seu tarannà no gens curiós, ella es resignava, convençuda de no ser interessant. Per això, al més sovint no badava boca. No trobava tan ràpidament el mot escaient, tot i saber-lo millor que els altres, i s'estimava més callar. A l'escola no havia estat així; les amigues acudien a ella per demanar-li consell quan el necessitaven, sobretot quan se sentien dissortades, però mai (tret d'una vegada amb la Marion) no consentí en una relació més íntima, perquè no li havia estat donat de sortir d'ella mateixa. (Sentia com les companyes explicaven les seves aventures, la manera com els joves els adreçaven la paraula, las cartes que escrivien i els paperets que rebien). «La seva presència no es nota»: millor no s'hauria pogut dir; fos on fos, era una persona més i prou, algú que no molestava, però que tampoc no captivava. Les converses la ignoraven, de manera que als vint anys no hi havia ningú més que el pare que pogués trobar a faltar la filla; i ara el professor, la secretària de confiança.

Sabia que no notaven la seva presència i no li dolia gaire; necessitava viure retirada, i això li venia del pare; però l'amoïnava allò altre: «potser vostè mateixa tampoc no ho nota prou». Els darrers anys, les antigues companyes del convent havien deixat veure moltes coses. D'ençà d'aleshores, ella també havia fet força descobertes; primer es va espantar, després sorprendre i finalment esparverar de veure ja en aquestes criatures encara mig infantils fins a quin punt les dones estan sotmeses a l'amor i sovint a les cuïtes del sexe: tant és així que una nena d'onze anys va sal-

tar per la finestra. Quan feia de mainadera, havia conegut una mare malaurada que no sabia qui era el pare del seu nadó: l'havia vist una sola vegada, se li havia ofert aquella mateixa nit sense ni tan sols veure-li la cara; una altra hauria fugit cames ajudeu-me, i amb prou de raó. Als hospitals, veia, d'una banda, les malalties i, de l'altra, el tracte familiar i desimbolt de les infermeres amb els metges, i finalment amb el neuròleg va fer el descobriment més trasbalsador. Hi havia dones que havien estat embruixades per un actor, la policia les havia d'allunyar per la força de la casa d'aquell home; n'hi havia d'altres que es consumien de gelosia, i una que va embogir del desig de tenir un fill i es lliurava a qualsevol home que trobava. El punyal roent que es regirava a les entranyes d'altres no l'havia ni tan sols fregat amb el seu tall glacial. Ni a l'escola ni a fora no suportava aquelles bledes amb les seves magarrufes; li era molt desagradable que una companya la petonegés, i mai no havia deixat que una altra persona veiés el seu cos. Els estudiants que s'hi fixaven segurament trobaven que era agradable i intel·ligent, però que no despertava cap desig; una sola vegada va anar de tronc; després del servei a l'hospital, ella i el seu germà es van trobar en una taverna amb un grup de simpàtics oficials; van beure vi; les veus clares i la música li van agradar, i per una vegada va sentir al fons de si mateixa la voluntat de ser alegre i no cridar l'atenció mantenint-se apartada. No rebutjà l'oficial que se li repenjà, però quan ell començà a tirar-li floretes, les paraules li semblaren banals i fal·laces. Un altre got de vi i un altre, reien sense escoltar, feien veure que estaven alegres per trencar el gel. Per a ella tot allò era com un cerimonial: «Ara em passarà el braç per sota del meu, ara abaixarà la veu, em besarà, jo m'hi arrambaré com una gateta». Però tots dos callaven i no passava res; finalment ella se'n desenganxà. La situació

li semblà ridícula: els ulls brillants que de sobte tenia tothom, la manca de tacte en determinades escenes. Era jugar al gat i la rata per finalment deixar-se atrapar, perquè era una defensa falsa, fingida. Tot i això, la Clarissa s'enfadà en certa manera amb si mateixa per no haver cedit. No podia trencar aquesta rigidesa, aquesta reserva, i tanmateix durant moltes nits passades en blanc sentia que era una dona; es veia a la llar d'infants, agafant una maneta de dits petits que no la volien deixar anar, i un lleuger dolor li naixia als pits. Durant vint anys no havia desitjat ningú, no havia desitjat mai ningú ni s'havia enamorat mai, ni que fos de manera fugaç. Esperava una resposta en ella mateixa. Però no se la donava. Mai no havia objectivat tot això.

La conversa amb el conseller àulic Silberstein havia deixat empremta en la Clarissa. Pel carrer intentava fins i tot de mirar els oficials. S'esforçava per ser alegre amb una candidesa evident per a tothom menys per a ella. Però, quan tornava a casa, ja no es veia a si mateixa ni el seu capteniment com abans, sinó amb un lleuger sentiment de vergonya: abans la lloaven per la seva fiabilitat, ara això la molestava. Estava descontenta.

Arribà el maig i, després, el juny de 1914. Els dies passen monòtons i tranquils. Una tarda, quan arribà a la feina, de seguida notà, de la manera com el professor l'esperava, que havia de comunicar-li alguna cosa. Va pensar: «Això no presagia res de bo».

—Haig de canviar els meus plans d'estiu. M'havia interessat per un congrés a Lucerna sobre *L'éducation nouvelle*. S'hi aplega un grup de joves, i això vol dir que serà d'allò més estimulant. Convé saber què volen els joves: tenen més bon nas per a flairar els aires dels temps. És empi-

pador, però hem de renunciar-hi. Acabo de rebre una invitació per als cursos d'estiu d'Edimburg, i això és més important. Llàstima, perquè, si un professor vol ser conegut internacionalment, ha de fer contactes. M'agradaria assistir a aquest congrés, però no es pot ser a dos llocs a la vegada! Encara que, de fet, sí que es pot, si es té la sort de comptar amb un factòtum.

—M'agradaria saber què espera de mi...

—Doncs, clar i net. No s'espanti, voldria disposar de vostè. El congrés de Lucerna m'interessa. Ha estat idea dels francesos, d'un grup de professors de mentalitat progressista. L'han traslladat a Suïssa perquè volen aprofitar l'avinentesa per visitar diverses escoles de Pestalozzi. Hi aniran delegats dels més diversos països. La psicologia infantil és la meua dèria, i han anunciat la seva participació experts d'Itàlia i de Suècia. I llavors he pensat que de totes maneres a vostè li convé canviar d'aires. Encara no ha sortit mai d'Àustria. I ja se sap que un esdevé més lliure, pensa amb més llibertat; quan surt del seu país, es deixa anar. Sé la traça que té vostè a fer síntesis, i ningú no sap més bé que vostè què necessito exactament i què m'interessa. Ins-crigui-s'hi, doncs, com a participant. Hi anirà, ¿oi? Naturalment, a càrrec meu. Ningú no ha de saber que hi va de part meua. I, si em permet un consell, faci algunes visites. Potser fins i tot podria arribar-se fins a l'escola Montessori i visitar alguns establiments del model suís al llac de Constança. Li donaré recomanacions. Ens farà bé a tots dos no haver-nos d'ocupar per una vegada de diagnòstics i mirar una mica més per la nostra salut. ¿D'acord?

No cal dir que la Clarissa va acceptar. A finals de juny va marxar cap a Lucerna.

JUNY DEL 1914

Abans de continuar el viatge fins a Lucerna, la Clarissa es va aturar un dia a Zuric. Tan sols durant les primeres hores es va sentir una mica cohibida. Per primera vegada a la vida depenia només de si mateixa. Era el seu primer viatge i dormiria en un llit estrany, una sensació encara nova. Tenia la impressió que ara i aquí el seu cos era més seu, i li fou més fàcil d'entaular conversa amb una dona al tren; quan un sap que pertany a una comunitat, nota allò que té en comú amb els altres; quan un és estranger, està més obligat a compondre-se-les sol. A Viena era la filla d'un tinent coronel i una secretària; aquí era una dona jove amb un discret vestit de llana que es passejava a la ventura pels carrers. Quan un surt de la rutina, es retroba a ell mateix. Gairebé li sabia greu de no tenir més temps per a descobrir coses noves.

Arribà a Lucerna a mig matí. El programa que havia rebut a Viena després de la inscripció indicava que s'havia de presentar a la secretaria del congrés per a una primera presa de contacte i per a fer-se assignar allotjament; després d'unes quantes preguntes, es trobà davant un vell edifici que li semblà força ostentós i que testimoniava, sense opulència pròpiament dita, el sòlid benestar suís de segles passats. Va pujar per una ampla escala de fusta tan ben encadrada que era llisa com un mirall i de seguida es trobà en una sala confortable de sostre enteixinat que en altre temps devia haver estat el saló de recepcions d'aquella casa burgesa. A la pregunta d'on era la secretaria, un criat li indicà en un alemany suís difícil d'entendre un escriptori on va veure assegut un senyor davant munts de papers que estava om-

plint un formulari amb una senyora. Massa tímida per interrompre'l, esperà a unes passes de distància i així tingué la possibilitat d'observar-los. La senyora estava molt nerviosa i semblava una mica enfadada. No parava de treure's el programa de la bossa, i feia l'efecte de voler-hi canviar detalls cada vegada; pel seu accent i per alguns mots que la dona pronuncià en veu alta, la Clarissa deduí que es tractava d'una polonesa o una txeca: la irritava la seva pertinença insistència i la manca de consideració envers ella, que feia cua. La senyora semblava voler imposar alguna cosa. Amb més motiu s'alegrà la Clarissa de l'actitud impertèrrita del secretari, que segurament ja coneixia aquest to histèric; era un home d'uns quaranta o quaranta-cinc anys, de cara estreta, aspecte una mica malaltís, nas ben proporcionat i ulls riallers. Li recordava una mica un retrat d'Alphonse Daudet, probablement per la barba suau i bruna. Semblava, de fet era evident, que havia de despatxar la senyora, però ell, el *professeur* Léonard, ho feia amb una veu tan dolça i una amabilitat tan agradable com impertorbable, que la irascible preguntaire veia cada vegada repel·lit el seu atac. La seva amabilitat natural l'obligava a temperar qualsevol exigència.

—*Mais je vous assure, Madame* [Li asseguro, senyora]—va sentir que li deia amb un to quasi de tendresa—, *il n'aurait pas plus grand plaisir pour moi que de réaliser ce changement* [que per a mi seria un gran plaer de poder accedir a la seva petició].

Allò que l'altra, en la seva frisança, no notava era que ell jugava amb el seu bon humor per tal de mostrar-se més cortès com més ella s'acolorava. La Clarissa tenia la impressió que ell s'hi divertia, que hi havia un lleuger sarcasme en la seva afabilitat. Finalment, la senyora semblà comprendre que tot plegat era inútil, s'aixecà feta una fúria, brandà

la bossa i volia sortir tota sulfurada, però ell s'aixecà d'un bot i li va dir:

—*Madame, vous avez oublié vos papiers* [Senyora, es deixa els papers]—i li allargà la documentació.

Va mirar cap a on era la Clarissa i li somrigué discretament. Després se li adreçà i li demanà que s'acostés a l'escriptori.

Ara sí, per fi, pogué atansar-se-li. Ell la invità educadament a seure; durant un instant la Clarissa notà que també ella havia recuperat l'esguard alegre. Li explicà que cercava allotjament i que venia per conèixer la distribució. Va dir el seu nom. Ell va treure la llista i, tan bon punt la va haver consultada, se li adreçà amb veu clara i animada.

—Ah, vostè és la senyoreta Silberstein, de Viena! Ha vingut de debò! Bé, a vostè li buscarem un bon allotjament, una mena de cambra principesca. Vostè és la nostra convidada d'honor.

La Clarissa es ruboritzà. Tenia por que no sabessin que havia vingut com a assistenta en representació del professor Silberstein.

—Em sembla que es deu tractar d'un error. Em fa l'efecte que em confon.

Però en Léonard somrigué:

—No, miri-ho vostè mateixa. Quan he vist el seu nom, m'ha picat la curiositat... Ahir al vespre vaig posar un gran signe d'exclamació al costat del seu nom i li'n puc explicar la raó ara mateix. No tenim gaires convidats estrangers, a més de la nostra gent i dels suïssos. Des de fa quinze dies que van arribant tots els delegats estrangers. Tots volen alguna cosa. Una cambra especial amb vistes al llac. Fer traduir la seva intervenció i donar-ne abans extractes als diaris! N'hi ha tres que ens han fet arribar les seves fotografies amb aquesta idea. I, és clar, el punt principal: tots vo-

len intervenir el primer dia, i cap el tercer o el quart. I les preguntes sobre l'ordre de precedència a taula també són una mostra de la vanitat de les nacions. Jo he hagut d'anotar curosament al costat de cada nom tots els desigs, tenir en compte, desesperat, les hostilitats i rivalitats, i ahir al vespre, quan vaig veure el seu nom sense res escrit al costat, em vaig dir: aquesta no vindrà. No pot ser que algú faci dotze hores de viatge per anar a un congrés sense voler-hi parlar, només escoltar. ¿O potser sí que ha portat una conferència que m'espantillarà el meu sincer idealisme?!

Ella va riure. En Léonard tenia un alegria franca i sincera que distenia l'ambient.

—No, la veritat és que he vingut només a escoltar. I si se'm permet, si us plau, una cambra ben senzilla. Si no, no em sentiré còmoda. Viatjo lleugera d'equipatge. M'agradaria tenir tanta llibertat com sigui possible.

—*Accordé!* I ara passem al pla de col·locació dels comensals per al sopar d'avui. ¿Té alguna preferència pel que fa als veïns, idioma o cap persona que voldria trobar?

—No, no conec ningú aquí.

—Sí. A mi. Si no té res en contra de seure a la punta de la taula, com més lluny millor, de les eminències. Em tindrà de veí.

Una altra dona aparegué a la porta. La Clarissa donà les gràcies i arreplegà la documentació. El seu allotjament era a la ciutat, vora el llac: una cambra polida a casa d'una mestra amable, una d'aquelles cases amb cobertes de fusta que et fan sentir realment «a casa». L'habitació tenia vistes al llac i a la verdor tendra de la riba. El congrés començà a la tarda, els participants hi afluïen en massa, la majoria eren professores i professors joves; els francesos eren fàcils de reconèixer, eren d'una altra mena, més delicats. El secretari tornava a ser davant la porta, envoltat d'un eixam de gent que

li demanava informació; de bell nou la Clarissa s'adonà de com apreciava la manera tranquil·la i alegre amb què organitzava el tumult. Tenia una paraula amable o jocosa per a tothom; un se n'enduïa una bona impressió (distretament, li vingué al cap la tensió amb què el professor Silberstein resol·lia aquestes situacions); de tant en tant, content de reconèixer-la, la saludava de lluny estant. El congrés transcorregué com tots els congressos: tothom va parlar una mica massa estona, una calor afeixugant omplia la sala; tot i que dominava el francès, a la Clarissa li costà d'entendre-ho tot correctament, ni amb la més bona voluntat: simplement hi havia massa coses. Però als vespres la part social del congrés la'n rescabalava; el secretari Léonard procurava que regnés el bon humor a taula. Ella admirà de nou la desimboltura amb què sabia comportar-se amb la gent, tractant amb mirament els vanitosos i amb camaraderia els amics; l'envoltava una atmosfera de cordialitat, com mai ella no havia conegut, que la descarregava del sentiment d'estrangeria; encetà conversa amb una mestra francesa de Tolosa i d'aquesta manera aprengué moltes coses de les quals informaria un cop tornés a casa.

Tot i que compartia taula amb en Léonard—que no era professor universitari, sinó d'un institut de Dijon—, tenia poques ocasions de conversar-hi, si bé sovint sentia la seva mirada amistosa fixada en ella. Encara quedà més sorpresa quan, al vespre del segon dia de congrés, se li apropà per preguntar-li si disposava d'una mitja horeta per a parlar amb ell en un cafè; volia demanar-li un favor.

—Potser és demanar massa, una cosa que no es concedeix tan fàcilment a un desconegut: confiança i sinceritat. Vostè és aliena a la nostra organització, però potser sap que aquest congrés és, fins a cert punt, cosa meva. Perdoni la franquesa, però en ningú tinc tanta confiança com en vos-

tè, perquè ha vingut només perquè l'atreu la temàtica del nostre congrés i no li interessen gens els nostres problemes interns. Normalment, els nostres mestres es troben en una ciutat francesa de província, cada any en una de diferent. Enguany vaig proposar d'eixamplar una mica més el marc, convidar ponents i participants estrangers i, per una vegada, travessar les fronteres. I m'agradaria conèixer les seves impressions, les seves impressions sinceres. Vostè veu les coses des de fora, jo des de dins, i des de dins es veuen massa petiteses. Com més sincera sigui, més agrairé li estaré, més en deute estaré amb vostè.

La Clarissa reflexionà.

—Si em demana franquesa, li diré que, després d'unes quantes hores, em sento una mica marejada. Crec que s'han ajuntat massa intervencions de cop i, sobretot, els temes no lliguen gaire els uns amb els altres.

—Exacte—va dir en Léonard sense disgustar-se—. És la feblesa humana de parlar massa quan et deixen parlar. I la meua feblesa de no fixar un límit de temps. Però contínui: ¿ha vist establir contactes entre els oradors estrangers? ¿Creu que els estímuls funcionen? Per exemple, ¿l'excel·lent proposta de la sueca?

—Només en part, goso a dir. Ha estat una mica escombrada per la intervenció següent, força carregosa. Segons el meu parer, s'hauria d'haver introduït una pausa o un debat.

En Léonard l'esguardà.

—És exactament el que pensava. Continuem: ¿té la impressió que els nostres participants entenen bé el francès un xic deficient dels dissertants estrangers? ¿Per què somriu?

La Clarissa, en efecte, no s'havia pogut aguantar. Va recordar una cosa que li havia destorbat l'atenció durant les intervencions.

—Va, *courage!*

—De fet és natural, i no s'ho ha de prendre malament si això m'ha divertit una mica, però és que a cada moment notava que l'auditori estava format per mestres acostumats a corregir. Cada vegada que una oradora cometia un error de pronunciació o de sintaxi, la meua veïna feia un bot, s'havia de reprimir. Era com si l'haguessin punxat. També el senyor de davant meu. Però després es mostraven complaents amb l'oradora i li alabaven amb entusiasme el seu francès.

—¿I el contingut purament científic? ¿Ha après res de nou i positiu?

La Clarissa dubtà.

—Ànim... Amb tota franquesa!

—De fet, no.

En Léonard es repenjà cap enrere.

—Jo tampoc. Però tampoc no m'ho esperava. El que jo volia era una simple barreja d'atmosferes. Els grans personatges admiren els altres des de lluny, perquè creuen que la proximitat no és bona. M'estimo més la gent petita. Són «la sal de la terra». Els mestres que veu allà, homes i dones, són gent humil i viuen en condicions molt modestes. No tenen ànim de travessar la frontera per iniciativa pròpia i anar a un país amb una altra llengua i una altra moneda, si no se'ls dóna una empenyeta. Els procurem rebaixes en els bitllets de tren, allotjament gratis, i hem intentat de fer tot el possible per treure'ls qualsevol mena de recel. Les intervencions només són un pretext. Ja ha vist la sueca, aquest pretext l'encoratja; avui, qui vulgui, pot trobar-ho tot als llibres; ja no vivim al segle en què tan sols la llengua oral transmetia el pensament. Allò que necessiten és el sentiment de participar en alguna cosa, sortir de la seva existència mancada de sentit i deixar-se arrossegar pel corrent dels temps. Allò que a vostè li sembla petit, perquè viu en una gran ciutat,

a d'altres els fa l'efecte d'una cosa gegantina. Per a molts és la primera sueca, alemanya o italiana amb qui han parlat a la seva vida. Vostè no té idea de què és una petita ciutat francesa. Viure-hi és com morir a poc a poc. Tot o gairebé tot es feia fins ara a cop de voluntat. El nostre país es troba de fet en un procés de filtratge permanent, i la nostra província fa de sedàs; reté les existències més dures, les més tosques, les més flegmàtiques; i el corrent s'emporta a la capital les intel·ligències més selectes, més dúctils, més versàtils; som nosaltres qui li donem energia, a aquest corrent, la seva elasticitat, i els d'allà baix la utilitzen i exploten. Els que no es mouen són els que no tenen ambició, els que els falta empenya...

La Clarissa se'l mirà.

—¿I vostè? ¿Per què no va a París, vostè també?

En Léonard s'arrepapà al seient.

—Vaig ser a París. Cinc, no, sis anys, en una època anterior, més ambiciosa. Aleshores era socialista, un socialista radical, fins i tot diria radicalíssim, en qualsevol cas un socialista sincer i fanàtic. Escrivia a totes les revistes, parlava en innumerable assemblees, i em van promoure en l'escalafó del partit. No m'hauria costat gaire arribar a diputat en aquell temps i fins i tot vaig tenir una formació determinant amb aquest objectiu: durant dos anys vaig ser secretari del ministre R. Potser vostè el coneix de nom; fora d'en Jaurès, ningú no tenia aquesta força electrizant; era dotat d'una intel·ligència d'allò més brillant, i quan jo era jove l'admirava com a un déu. Em sabia els seus discursos de memòria, tenia el seu retrat a la meva cambra, i ja es pot imaginar com estava jo d'orgullós quan em vaig convertir en el seu secretari. Ben aviat em vaig encarregar de portar al dia la seva correspondència, rebia visites en lloc seu, tot passava per mi. Vaig aprendre moltes coses durant aquells dos anys,

potser massa. Bullia d'entusiasme per ell. Més d'un elector em venia a veure, perquè ell ja no sabia com parlar-los. Vaig veure quant de compromís fa falta per a accedir al poder, com s'ha de fer per a mantenir-s'hi, i com més l'observava, fins i tot quan es va arremangar la camisa un dia calorós d'agost, més vaig comprovar fins a quin punt es consumia en aquestes petites conxorxes i intrigues de partit. En tota acció hi ha alguna cosa que a la llarga deforma. Ja no llegia, no aprenia res, de fet ja no vivia i, sobretot, ja no era lliure. Es demanava: «¿Què puc fer?». Es podia mantenir al lloc només gràcies als nombrosos contactes i maquinacions; els grans càrrecs són perillosos per als mitjanaanament dotats; quan han d'ultrapassar la pròpia mesura, això els transforma el caràcter. Tot d'una em van repugnar les campanyes electorals a les grans ciutats, totes les proposades i promeses, les estretes de mans; la gratitud per allò que feia feliç un home d'allà, jo ja l'havia deixat enrere. De fet, aquesta gratitud hauria bastat per a dos. I jo, que aleshores encara estava plenament compromès amb el partit, em vaig dir: vull sortir d'aquesta maquinària, podria fer més coses a qualsevol lloc de la província, estar més en contacte amb la gent i fins i tot amb mi mateix, que no pas en una butaca del Palais Bourbon. Em vaig fer traslladar, doncs, a una ciutat petita, he canviat dues vegades a posta, i ara sóc aquí.

—Però vostè diu que la vida de províncies ofega i paralitza.

—Sí, exteriorment. Però ¿per això la vida s'ha d'estancar dintre d'un mateix? El món necessita una nova organització. Cal treballar en aquesta direcció. Com han fet Tolstoi i els millors. Miri, un es troba dins d'un cercle estret, però té la impressió que l'omple completament. No és res d'abstracte. És com diu Goethe: «Posa't la perruca d'un milió de rínxols i posa't als peus mitjons d'una colzada, però no dei-

xaràs de ser qui ets». Un coneix les persones sobre les qui té influència. Les pot observar, contemplar-les tranquil·lament i, com que les contemplem tranquil·lament, en la majoria dels casos sabem més d'elles que els de París. Això també és vàlid per a una petita esfera d'activitat: l'organització parteix dels grans esperits, l'element humà ve dels petits. Fixi's en aquests petits mestres. Ja sé que semblen una mica ridículs amb els seus vestits provincians, malgirbats, les seves ulleres i les seves menuderies. Agafi'n una dotzena; un de sol té un aspecte miserable, llastimós, però junts tenen un poder immens: constitueixen el futur, en són la base. Un se n'adona de seguida, si es fixa només en els aspectes exteriors, recognoscibles a primer cop d'ull, abans de captar tot amb els ulls, els sentits i la sensibilitat. Perquè tot depèn de com es mira i des d'on es mira. Encara que sigui un carallot de mestre. M'agradaria que pogués llegir les nostres petites revistes que, totes juntes, no arriben en un any al tiratge de *Le Matin* o *Le Figaro* en un dia; hi trobaria el pols del socialisme real, en reconeixeria el veritable esperit. Cadascun dels grans diaris estén el seu radi d'acció, però el centre queda buit. Sé que vaig en contra de les seves idees com contra les de l'època, que s'estima més les síntesis. Però la meva visió del món m'obliga a anar-hi en contra, perquè s'està formant una resistència en contra d'ell. Hi ha noms que ens són familiars, però no els trobarà en la premsa sensacionalista; els importa ben poc, a aquestes persones, que la gent no les conegui. Vet aquí l'esperit de la nostra època; just abans de les eleccions, els parlamentaris recuperen la memòria, aleshores les van a veure i d'aquesta manera volen guanyar-se els seus vots. Ah, jo estimo aquesta gent petita, gent sense ambició, que no es fa sentir, reservada. Són els forts o els justos damunt els quals, segons la Bíblia, està bastit el món.

Interrompé el seu deversall de paraules. Ella esperava.

—Però, ¿veu?, no n'hi ha prou. Això no és tot el que jo volia. No es tracta només de quatre persones, sinó de tota la humanitat. El seu Goethe ha dit: «Els homes són com el mar Roig; tan bon punt la vara els ha separat, de seguida es tornen a barrejar com les seves aigües». Però no formen una veritable comunitat. Caldria actuar més enllà de les fronteres dels països, ara més que mai. Els ambiciosos d'aquest món estan units, s'estimulen mútuament. Els dirigents socialistes es visiten, ha d'haver-hi un congrés al país de vostè. Els industrials tenen els seus consorcis, els professors els seus congressos. D'aquesta manera tots creiem que som els més forts. Només els petits, els silenciosos, no ambiciosos, no es reuneixen, i aquesta és la desgràcia del nostre món. Són aquests anònims, els que no volen res els uns dels altres, els que en tenen prou que hi hagi gent com cal a un costat i a l'altre, que són feliços de simplement viure junts; sense segones intencions publicitàries o comercials. Arreu del món es troben les persones unides per interessos comuns. ¿Què passaria, si un dia es pogués ajuntar els anònims, aquests que no tenen altre interès que viure en pau i tranquil·litat? Serien la força més gran del món. Els interessos d'Estat, els interessos de classe s'empenteigen en el món. Miri, això ha estat un petit intent. Modest, ho sé. Però sempre cal fer intents, una vegada i una altra. Tanmateix, tothom ha de saber que no n'obtindrà resultats visibles. Cal que es formin i es toquin mil, deu mil anelles. Només aleshores pot anar bé. Les dimensions no compten. Al contrari: com més grans són les proporcions, menor és la substància humana i moral a l'interior. La nostra democràcia s'ha estès massa, i també el socialisme. Són aparells i organismes en comptes de veritables comunitats. Hem d'aprendre a resignar-nos, limitar-nos més aviat a una pe-

tita escala, petites associacions, petits grups. Ells aguantaran quan el gran món s'esfondri.

La Clarissa reflexionà. Era un altre món. L'ambició d'en Léonard com a mestre, com a docent, havia donat de si el màxim; això li recordà el seu pare.

—Ja sé que això no pot fer cap mal en la mesura que dissimuli el que faig. No tinc cap responsabilitat si proposo de fer una aliança, crear una colònia.

—Però ¿creu que paga la pena una missió que comporta aquest sacrifici? A més, sempre hi veurà només petits resultats.

—Potser és més còmode—en Léonard somrigué—. Però no digui «sacrifici». No m'agrada el mot. ¿Què se sacrifica exactament? Un mateix. I, ¿doncs? ¿Es pot fer res de millor? Un dóna allò que té i no pregunta per què; qui pensa a recollir, no dóna prou. Una sola cosa no es dóna, que és essencial: la llibertat. Puix que no hi ha llibertat humana sense responsabilitat. *«Il n'y a qu'une chose, rester soi-même»*, diu Montaigne, el meu amic en totes les circumstàncies de la vida. És això el que importa. No pas el que es dóna ni per a què es dóna, sinó allò que a un li resta, fins a quin punt roman ell mateix. No són èxits visibles. Però tampoc les estadístiques no en revelen cap. Detesto les estadístiques. Potser els èxits que exposen són més egoistes que els altres. El ministre és amic meu, està ben assentat sobre una majoria; jo també estic ben assentat, aquí amb vostè, i el que importa és el punt de vista. ¿Qui és més fort? Dues persones joves, perquè representen més coses que els disset mil vots de la majoria en les eleccions. Sí, rellegeixi *De l'ambition*. Aleshores entendreà per què m'he quedat al meu racó de província, desaparegut, però lliure. *Vive la liberté!* Qui sap què em fa tan xerraire. Brindem!—S'havia animat—. Bé, acaba d'escoltar una conferència privada. Pot-

ser haurà après alguna cosa de França. I la propera vegada vostè m'haurà d'explicar coses de vostè.

Al tercer dia, la Clarissa començà a cansar-se. No estava avesada a trobar-se constantment envoltada de gent, i al vespre sempre hi havia encara un banquet. Tot li era massa nou. El matí del quart dia, el 28 de juny, li semblà que hauria de fer un esforç suplementari, però a fora hi havia el blau del llac amb les muntanyes radiants. És veritat que s'havia fixat una excursió en grup al mont Rigi com a cloenda del congrés, però la necessitat de solitud, de reflexionar sobre totes aquestes impressions, era tan forta, que agafà el primer vaixell al moll i féu la travessia del llac. El vaixell anava mig buit, encara no havia començat la temporada pròpiament dita; als petits embarcadors resplendien les cases, els homes hi seien al davant o hi treballaven. «La gent petita—va pensar, recordant la conversa de la vigília—. No en sabem res. Som nosaltres, les existències innombrables, escampades per la terra, nosaltres que no volem res més que la nostra vida petita i tranquil·la, aquí, allà i arreu». A penes retingué els noms de les localitats on atracava el petit vaixell. No consultà el mapa. No volia saber com es deien. Només volia sentir la presència d'aquelles muntanyes, que no són sinó muntanyes. No en volia saber l'altitud. Només contemplar-ne les formes. No volia saber qui era la gent, la gent que vivia allà i que, amb la seva existència tranquil·la, participava de la bellesa i del sentit del món.

S'havia anunciat l'àpat de comiat cap a les vuit del vespre, de manera que la Clarissa tornà, satisfeta i reposada, a les set; la seva patrona, l'amable mestra, la rebé amb la informació que un senyor havia demanat per ella dues vegades, que tornaria abans de sopar i li pregava que l'espe-

rés. Havia tingut just el temps de canviar-se quan es presentà en Léonard. Mai no l'havia vist tan impacient i frisós i, mentre ella encara acabava de preparar-se, ell li demanà, des de darrere la porta, que s'afanyés tant com pogués; era urgent i important. A penes ella havia entrat a la saleta de recepció, ell començà a parlar sense ni tan sols saludar-la:

—Escolti, ha de venir amb mi, m'ha d'ajudar. Ha passat una cosa molt desagradable. No sé si ha llegit el telegrama: el vostre príncep hereu Francesc Ferran ha estat assassinat avui a Sarajevo juntament amb la seva esposa...

—¿Assassinat?—la Clarissa s'estremí.

—Sí, en un viatge d'inspecció o en unes maniobres. Per uns terroristes o irredemptistes, vulgars criminals. La notícia ha arribat al mig de la nostra darrera sessió del comitè, que havia de decidir els discursos de després del sopar de comiat. La seva compatriota, la senyora Kutschera, ha perdut el cap i s'ha posat a cridar que calia exterminar aquests bandits, aquests serbis, que eren una banda d'assassins i que havien assassinat el seu rei... Aleshores la delegada sèrbia, la senyora Dimoff, s'ha aixecat i se li ha abraonat. I em fa vergonya de repetir els fàstics que les dues senyores s'han llançat a la cara. Era...—i la veu li va començar a tremolar de ràbia, semblava fins i tot que empal·lidia—llastimós d'allò més; les dues dones s'han insultat com verdulaires davant de tots nosaltres, que provàvem en va de calmar-les. Finalment, la senyora Kutschera ha declarat que no tornaria a seure mai més en companyia d'algú pertanyent a aquella nació d'assassins, que era filla d'un oficial i no s'estaria a taula amb ella. I se n'ha anat. Imagini's l'efecte que això ha produït en els altres. Que el diable s'endugui aquestes dones que es fiquen en política! Les dones ambicioses, vull dir. L'ambició és cosa d'homes; en una dona es converteix en caricatura. Un construeix alguna cosa, mira d'unir les

persones per una causa, i elles es tiren en cara la culpa les unes a les altres... És sempre la mateixa història d'aquesta idea il·lusòria de l'Estat; ho destrueix tot. L'Estat, el poble, la nació, l'invisible, l'abstracte s'oposa a la vida. Ha estat una vergonya, una vergonya. Jo he passat vergonya.

Per primera vegada la Clarissa va veure aquell home desanimat. La tristesa li enterbolia la mirada.

—I la dissort és que precisament la senyora Kutschera havia de fer el discurs dels delegats estrangers aquest vespre. Ella hi va insistir, tot i que de fet no se l'havia proposada. I ara imagini's l'escàndol si avui no es presentés, si el seu lloc a la taula d'honor estigués ostensiblement buit, amb la qual cosa per a la gent que ha vingut amb il·lusió i alegria es demostraria que tot el que hem dit sobre la comprensió i l'amistat internacional ha estat un discurs buit i que basta el pretext més petit per a trencar aquestes relacions tot just iniciades. Sortirà als diaris i el rumor s'escamparà. El treball de setmanes ha quedat destruït, i, en comptes d'una confiança reforçada, aquestes persones s'emportaran a casa una mala impressió, la pitjor de totes: que les hem ofès. Cal evitar l'escàndol sigui com sigui, i vostè m'hi ha d'ajudar. Cal que expliqui a la seva compatriota enfurismada que avui no hi pot faltar. Ha de parlar-hi.

La Clarissa s'ho rumià.

—Per descomptat que ho intentaré, si hi insisteix. Però tinc un mal pressentiment. La conec, aquesta senyora Kutschera; és allò que a Viena en diem una «manfla». Està en tots els grups i en totes les associacions, però les coses li interessaven només en la mesura que pot fer-les seves. Suposo que se la pot arribar a convèncer que parli, però no estic segura, gens segura, del que dirà. Ni tan sols ahir al vespre tampoc no ho sabia del cert. Vam parlar, assegudes l'una al costat de l'altra, i m'hi sentia prou bé. Aleshores s'hi va

afegir la russa... Fins aleshores encara creia que ens enganyàvem a nosaltres mateixos amb la imatge de la roda gegantina que és el món, però vaig veure clar que cada nació n'és un petit engranatge. Anem-la a veure, doncs.

Hi van anar plegats. La irritació d'en Léonard era gairebé impossible de calmar.

—No és l'únic motiu—va serrar els punys—. Es tracta del seu maleït nacionalisme, que fa esclatar els partits. A escala internacional. Ho espatlla tot. És el mal que posa una sola pàtria per damunt de totes les altres. Ens veiem arrossegats a les bestieses de les nostres pàtries. Al xovinisme. ¿De què ens serveix ser sincers i tenir bona voluntat, si una dotzena de personatges de dalt no ho volen ser? Veuen una altra bandera com el toro veu la capa vermella. Ens hem d'alliberar del xovinisme. Al diable les pàtries!

—Però vostè hi pertany, a una pàtria, vostè és francès. També té interès a construir França.

—Sí, sóc francès. Però no sóc marroquí. Ningú no m'ha demanat que pensi així. Des del 1907 ens ho demanen a tots, des que vam annexionar la regió de Xaúia. Era necessària per a la producció industrial del nostre país, necessitàvem matèries primeres. ¿És aquesta regió l'home, l'obrer, el ciutadà, el pagès? ¿Què té? ¿Què té Rússia? La immensitat. Hem d'aprendre a pensar en conceptes. Com el de gran potència. Però no ens podem situar enlloc que no sigui allà on som. Un no pot avançar un pas més enllà d'on es troba el seu cor. Hem de pensar amb el nostre cervell de manera conscient i positiva. Hem de ser sincers. Veure la França que som de fet, i l'Àustria i la Sèrbia. Nosaltres, la gent petita, no som res; però som nosaltres aquells a qui volen arrossegar cap als seus interessos i convertir-nos en carn de canó. El sòl, la terra, la llengua, l'art..., això és França, i no Xaúia ni la Guaiana ni Madagascar. No en representen ni

un cabell. Em sento babau com un camperol i al capdavall em dic: a mi, ¿què m'importa? Cal pensar de manera primitiva per a pensar correctament. Cal reeducar-nos i alliberar-nos d'aquesta il·lusió, i ser senzills, ben sincers. I em dic: a mi, això no m'importa.

Mentrestant havien anat caminant i havien arribat a l'hotel. Es van fer anunciar. A la senyora Kutschera li sabia greu, però no podia rebre ningú. A les vuit tornava a Zurich. Ara havia de fer les maletes.

En Léonard i la Clarissa es van quedar parats al vestíbul de l'hotel. Sense obrir boca. Quan es va treure el barret, ella va veure que tenia els cabells de les temples xops de suor. Semblava esgotat.

—No m'ho sé acabar. No puc variar el programa. El discurs s'ha de pronunciar d'aquí a un quart. Hauria de dir que s'ha posat malalta. Però jo no dic mentides. No m'hi obligarà ningú. Tampoc no serviria de res. Aquesta situació espatllarà tota la vetllada. Tothom es fixarà en el lloc buit; la professora de disseny de Grenoble, el bon mestre de poble que sempre seu al piano. Jo els he convocat a tots i per ells he escrit a tots els consolats. Sí, la gent petita, amb quina alegria, amb quina dedicació es presten a fer coses! Estaven contents com infants. Una *manifestation européenne* hi hauria d'haver, i resulta que el nostre senyor Poincaré se'n va a París a reforçar l'aliança militar, la Triple Entesa. I aquesta maleïda idea de *mademoiselle* Vibert. Volia mostrar cada nació a la paret de darrere amb els seus colors, banderes i armes; hi ha treballat tres tardes. Ara el lloc de la senyora Kutschera és buit. Tot ha estat en va. Dues dones estúpides ho han espatllat tot. Cadascú volia i devia treballar dins el seu propi cercle. Cinquanta joves s'han aplegat aquí, representant-ne cinc mil, deu mil. I ara tornen a casa amb el sarró buit. Volien mostrar amb optimisme que for-

men part d'un sol grup. D'aquí a un quart d'hora comença la cerimònia. Ja no hi ha res a fer. No es pot simplement treure la decoració de la sala. Els amics hi han passat dues nits pintant sobre cartró. A més, els primers convidats ja hi han arribat.

La Clarissa va veure la seva desesperació. Per primera vegada veia descoratjada una persona que desprenia tanta alegria i seguretat. Restava allà dret i immòbil, passant el barret d'una mà a l'altra. Ella es preguntava si podria contribuir amb el seu granet de sorra de manera tan anònima com fos possible.

—Potser encara s'hi podria fer alguna cosa, si reconduïm la situació. Ja veu que són una gent molt maca.

—I ¿com? ¿Haig d'anar a pidolar a aquesta doctora Kutschera, assedegada de venjança, que, com si fos un ministre, es nega a veure'm? I, si la deixem parlar, ¿qui sap què dirà? Tant de bo sabés on amagar-me!

—Simplement digui'ls alguna cosa, amb franquesa i claredat. Que hi ha hagut un malentès. Els ha de dir que hi ha maneres de comportar-se que no són vàlides.

—Això encara els cridarà més l'atenció.

La Clarissa se'l va mirar.

—Crec... que hi ha una sortida. És veritat que no sóc una delegada, almenys oficialment, però al capdavall també sóc austríaca i assistent al congrés.

En Léonard va fer un salt.

—Vol... ¿vol ocupar el lloc d'ella? No se m'havia acudit. Seria..., seria fantàstic! Seria la salvació. Miri que sóc enze. És la solució perfecta. I..., i ¿s'avindria a dir quatre paraules?

La Clarissa dubtà.

—No he parlat mai en públic. Sempre necessito una preparació... Abans hauria d'escriure alguna cosa.

—No hi fa res. No hi fa res. Al contrari: no escriurà res. Com més senzillament parli, millor. Així no dirà grans frases. Ja parlen prou els altres... ¿De debò que ho vol fer?

Se la mirà entusiasmat, i ella envermellí.

—Ho intentaré.

En Léonard féu un bot de cop, com si l'haguessin mossegat. Després l'agafà per les espatlles enmig del vestíbul, sense pensar on eren. Ella tenia la impressió que ell s'havia de contenir per no abraçar-la.

—Vostè..., vostè és una dona extraordinària, una autèntica camarada. Ho vaig notar de seguida. Sí, els amics ho notem. Quan sembla que tot està perdut, el destí t'envia algú. ¿Com l'hi puc agrair?

La mirà directament als ulls, amb afecte i calidesa. Ella notava alhora les mans d'ell a les espatlles. Mai encara no havia sentit tanta cordialitat sincera en una persona.

—Almenys així no tindrè la impressió d'haver vingut en va. Finalment m'haurà fet passar d'estranguis al lloc d'honor que m'havia ofert.

La vetllada transcorregué de la manera més feliç. La Clarissa va dir unes poques paraules senzilles d'agraïment que en absolut no feren la impressió de succedani i foren acollides amb tanta afectuositat, que els delegats serbis es van veure expressament obligats a donar-li la mà; ningú no s'adonà de l'incident. Després, en Léonard pronuncià un altre discurs de caire més alegre. Se'l notava feliç que tot hagués sortit bé. Tal com parlava del congrés, semblava Tartarí de Tarascó. Amb aquest discurs s'acabà el congrés pròpiament dit. Per a l'endemà s'havia previst tan sols una excursió al Rigi, que de fet fou la veritable reunió col·legial. Havien posat a la seva disposició un dels vaixells més grans, i de seguida co-

mençà a regnar un ambient d'allò més animat en el trajecte cap a Vitznau. En Léonard veié poc la Clarissa, havia de donar les instruccions pertinents i solucionar les petites complicacions en qualitat de veritable *maître de plaisir*. Era un espectacle realment emocionant. Molts d'aquells mestres mai no havien viatjat en un vapor d'aquelles dimensions i ho trobaven fenomenal; els suïssos s'hi havien escarrassat de valent, a cada embarcador els rebien amb els infants de la localitat abillats amb els vestits tradicionals. L'única preocupació era el temps: va passar un vendaval que empenyia els núvols, i el mateix Rigi semblà que ben aviat perdria el seu casquet blanc. Alguns s'havien embolicat amb xals. El vaixell es dirigí primer a Flüelen i després tornà cap a les contrades de Guillem Tell, la Clarissa parlà amb mestres franceses i els contà la llegenda de l'heroi nacional suís. Els seus companys de viatge preferits eren els vinguts d'ambients rurals, i els observava. En Léonard tenia raó; ell li havia obert els ulls. Ara els veia de manera diferent que abans. Eren gent petita, se'ls notava. Duïen impermeables, vestits estranys, davantals rústics damunt faldilles negres una mica greixoses. Havien après a estalviar durant generacions. Segurament havien heretat els prismàtics dels avis i les bosses de punt de les àvies. La frugalitat era gran. Per dinar menjaven simples llesques de pa amb mantega. Però tots resplendien d'alegria: tenien al davant el llac, els suaus pendents i la pulcritud. Era la primera mirada que feien al món. Alguns fins i tot amb càmeres fotogràfiques. Però tot el que tenien era tan commovedorament barat... Amb ells un sentia l'alegria de viure de la manera més immediata. Sense voler, la Clarissa no pogué sinó pensar en ell, en Léonard; ell s'ho prenia tot com a cosa ben natural, amb un sentiment fraternal. L'emoció pròpiament dita començà quan el cremallera els portà al cim, quan tot se'ls convertí en meravella. Molts

anaven equipats amb abrics i capes com en un viatge al pol nord. L'aire s'omplia de petites exclamacions. «*Regarde donc!*». Es mostraven mútuament les flors. En un racó obagós van descobrir una placa de gel. Els prismàtics passaven de mà en mà. Fruïen de l'aroma de l'aire muntanyenc. De baix estant van sentir les campanades greus d'una església. Es van aplegar al voltant d'un professor de geografia, que els ho explicava tot. De sobte un núvol imponent els va envoltar allà dalt, de tal manera que a penes es veïen els uns als altres; es van posar a cridar. Era com una aventura protagonitzada per ombres xineses; algú va cridar en francès: «*Henri!*». Després, cap al vespre, quan el cel només era un lleuger reflex rogenç, en Léonard va passar penes i treballs per aplegar-los. El van seguir, amb els rostres envermellits. Havia estat molt més emocionant que una diversió infantil (la Clarissa recordà excursions a les muntanyes que havia fet des del convent), perquè aquí tots eren adults, entre ells homes de barba grisa i dones emmagrides; era com si seguissin el capellà cap a l'església, i això ella sempre ho havia trobat romàntic. Però ara ella formava part d'aquell estol. No podia deixar de pensar: «La gent petita. No trigaran a cantar!». I, en efecte, van entonar *La marseillesa*. «Quina raó que tenia en Léonard. Cal donar-los, als anònims, una idea de tot allò, puix que som nosaltres els qui compartim els seus sentiments. D'altres feien aquella mateixa excursió, però ¿què saben els aviciats per la natura? Només els altres, els fàcils d'acontentar, coneixen aquestes petites benaurances. Amb ells construïm realment el món».

A bord del vaixell, de tornada, la Clarissa no es cansava de contemplar l'alegria d'aquella gent. De sobte havien canviat: els seus ulls irradiaven el goig de la companyonia. Tan seriosos i formals havien estat asseguts a la sala del congrés, com curiosos i animats es mostraven pels car-

ners. Però a ella li semblà que, mentrestant, els seus esguards s'havien tornat més clars; reia amb ells, parlava també amb d'altres, cosa que abans era incapaç de fer per timidesa. Dues mestres de Montauban s'havien assegut al seu costat; així pogué fer alguna cosa per estrènyer els lligams dels homes, donar també una mica d'escalf, comunicar. Antany, li havia estat impossible de mirar així les internes del convent amb qui havia compartit habitació durant sis anys. Tenia la necessitat de parlar, encara que tingués tan poc a dir. Aleshores se li acudí que la gent pensaria: «No se la nota gens tímida». Aquesta experiència fou com la germana que duia a dintre, la percebé com havia reconegut l'amic en en Léonard, i es percebé a si mateixa participant en l'alegria, obrint-se i donant-se. Ara sentia el vent al pit com mai abans.

Els Alps començaven a encendre's. De primer, els núvols havien tingut una claror esmoreïda i ara prenién una lluïssor rosada. El vaixell s'acostava a Lucerna. De mica en mica tots havien emmudit. L'excursió els havia extenuat. El sol havia anat lentament a la posta. Es féu sentir una lleugera fresca. Els rostres es desdibuixaven cada vegada més. El mont Pilatus encara es veia. En tenia prou amb poca llum per a mostrar el cim. La Clarissa es retirà a la coberta de popa. Volia recollir-se. Havia pres consciència que ja no estava sola al món. Una ombra lleugera se li apropà. Era en Léonard, que s'asseia al seu costat; en aquell moment s'adonà que havia estat pensant en ell. Ell sabia difondre escalf al seu voltant, ni que fos només amb les seves amples espatlles i la seva barba suau, i també portar alegria a aquelles tres-centes o quatre-centes persones. Se la va mirar; també ell semblava content, però cansat. La Clarissa el va felicitar.

—Tot ha anat bé, ¿oi?—va dir tot feliç—. Cap incident. Ara jo també puc estar una mica content. Quan el vaixell

entri a port, s'haurà acabat la meva responsabilitat envers *mon troupeau*. Tornaré a pertànyer-me completament a mi mateix.

Ella li adreçà uns mots cordials, explicant-li com havia observat la seva feina i com ara tenia dret a alegrar-se'n.

—Sí—va respondre ell—, estic ple d'alegria. Té raó. Però ¿què en faré, d'això? És gairebé massa per a mi sol. Estic acostumat a porcions més modestes... Normalment, els vespres, em queda un llibre, un amic, una bona carta, una mica de música. De fet, són coses que em fan feliç. Quan n'hi ha més, no sé què fer-ne, m'agradaria compartir-ho. Tot això d'ara és una alegria immensa per a mi. ¿Què en faig, de tanta alegria? Em crema a les mans. Si fos un suís dels Alps, cantaria a la tirolesa; un francès de soca-rel beuria vi. ¿Haig de fer una desfilada? ¿Què en faig, de tanta alegria? Aconselli'm, vostè sempre sap el que convé.

La Clarissa somrigué, es va adonar que a ell li costava d'apropar-se a altres persones, i més encara d'obrir-se a elles. En canvi, li havia estat fàcil de parlar amb ella.

—M'ha encantat la seva companyia, però vostè em sobreestima. Ben mirat, només hauria sabut avorrir-lo. No sóc una persona gaire llegida i la veritat és que no tenia dret a participar en el congrés. Visc en un cercle estret.

En Léonard mirà llac enllà.

—¿Torna demà a casa?

—No—va respondre la Clarissa—. Ara començo les vacances. El congrés m'ha servit de pretext per a aquest viatge. Encara que tot hagués estat un fracàs, no me n'hauria penedit. O sigui que potser era la millor de les possibilitats.

Ell reflexionà. Semblava que volgués dir alguna cosa. Quan s'ha estat tan bé amb una persona, és de rigor dir-li un mot amable de comiat. Si en Léonard hagués estat un home fals, potser no hauria perdut l'equilibri i s'hauria compor-

tat com un home normal. Era estrany de veure com pocs adults sabien parlar espontàniament.

—Qui sap on anirà. Qui sap si la tornaré a veure. Li volia dir una cosa, però no una mentida. No m'agraden els discursos grandiloqüents, però sap que m'ha alegrat estar amb vostè. M'ha ajudat a agafar més confiança en mi mateix i alhora amb tota la resta. Durant molt de temps he jutjat la gent només en la mesura que em feien millor o no. Ara em pregunto si em sento millor després d'haver estat amb vostè.

Un sentiment intens s'emparà de la Clarissa. Percebia que era la part humana i serena d'en Léonard la que se li adreçava i, sense voler, es va tocar el lloc de les espatlles on ell havia posat les braços el dia abans en una efusió de gratitud. No necessitaven mots tendres; tot era clar i sincer. Era com un deure ser sincers a l'hora del comiat.

—Sí, a mi també em sabia greu no tornar-nos a veure.

L'aigua s'esquitllava al llarg dels bordatges. La màquina funcionava. Ells en sentien la respiració.

—Digui-m'ho francament: ¿no depèn de vostè? ¿No depèn de nosaltres? A mi encara em queden dies i setmanes lliures. M'agradaria anar a les muntanyes, fer excursions, visitar ciutats. ¿A vostè també? Em sento content i alegre com rares vegades a la meua vida. Poder parlar amb algú dies i dies! ¿Voldria donar-me a conèixer els seus plans? M'agradaria passar unes hores més, uns dies més, amb vostè, com a bons camarades. Tinc ganes de voltar. Encara no sé per on. Si un dia la trobés anant de viatge en una ciutat, asseguda en un cafè... Ens podríem trobar aquí o allà. Podríem visitar les mateixes ciutats, fer junts una excursió.

Ella se'l mirà i va dir tranquil·lament:

—Amb molt de gust.

Les llum s'apropaven. Ell es va posar dret.

—Moltes gràcies. Ara haig d'anar a veure què fan els meus. I encara haig de fer comptes, demà al matí. I, en acabat, podem tornar a parlar. Gràcies.

Li va donar la mà. Va ser com una encaixada.

Ella el seguí amb la mirada. Sentí una onada d'escalfor per tot el cos en veure'l caminar amb pas tan tranquil i lleuger. No havia dit ni un sol mot impropï. Qualsevol altre probablement li hauria dedicat una mirada repulsiva i pertorbadora. La mirada d'ell era la primera que ella havia acceptat de grat i li havia fet sentir una mena de tendresa.

JULIOL DEL 1914

L'endemà van acordar que farien junts una excursió a la regió de Wengen, res més. Encara tenien por l'un de l'altre o, si més no, de crear-se obligacions mútuament. Però després van decidir una segona excursió i a partir d'aquest dia ja no es van deixar. Va ser una convivència d'una gran intimitat, però sense els gestos externs de la passió desbocada; al cap de dos dies de viure junts semblava com si mai no hagués estat diferent ni podria ser diferent en endavant. Ja el primer dia en Léonard havia exposat amb tota franquesa la seva situació familiar. Estava oficialment casat, però la seva dona l'havia deixat feia sis anys; havia estimat més les possibilitats que veia en el jove dirigent polític que no pas a ell com a persona. Per aquesta raó l'havia ajudat en les seves ambicions durant el seu període de militant. Després, ella havia alimentat les seves pròpies ambicions i, a l'època de la promoció d'en Léonard, havia treballat aferrissadament per ell i l'havia ajudat a progressar amb aquesta obstinació que tenen les dones mediocres: la consecució del benestar propi. Devia el càrrec de secretari del ministre més a la diplomàcia tenaç i intel·ligent de la seva dona que no pas a la seva pròpia energia. Quan després es va retirar de la política, ella no el va entendre, i encara menys quan va acceptar la plaça de professor en un petit llogarret; de vegades, un accepta sacrificis sense comprendre'n el sentit. Per a ella fou una gran decepció que ell no hagués mantingut la promesa que li havia fet, i alhora ell mateix la decebé. «Com que tots dos érem ambiciosos, ens aveníem. Però jo la vaig decebre». Amb el pretext de visitar la seva mare, ella passà set-

manes a París, i en Léonard no es féu il·lusions: estava convençut que hi tenia una altra mena de lligam, allà. Van viure separats sense acord ni divorci; responia al seu concepte de llibertat concedir-li llibertat a ella; no hi havia cap mena d'animositat entre ells, i ell estava disposat a acceptar el divorci tan bon punt ella l'hi proposés; però a ella li era més còmode viure a París com a dona casada; a ell tant li feia el lloc de residència d'aquesta família purament formal, perquè cap dels dos no havia volgut tenir fills. Explicà tot això a la Clarissa amb total franquesa, sense embellir-ho, i ella compregué que en Léonard no volia amagar-li cap secret, que no tenia intenció de donar-li esperances, però que de fet la festejava dient-li la veritat. No havia volgut ser importú, i ella s'adonava que era per vergonya i no pas per una mena de resistència a mostrar-se afectuós. Ell no la volia seduir ni pressionar, però sí posar-la en guàrdia, i era ella qui havia de decidir lliurement si volia entregar-se-li. La Clarissa sabia que, encara que es lliurés a ell per pròpia voluntat, aquesta decisió equivalia a una responsabilitat, però alhora veia que fóra lleig de fingir una reticència quan ella mateixa ho desitjava. Al mateix temps agraïa que l'home l'alliberés de l'opressió, els escrúpols i les inhibicions del seu cor, perquè d'aquesta manera s'acabaria la solitud i el capteniment reservat. El vespre del quart dia es van trobar i no es van dir ni un mot encaramel·lat ni excessivament efusiu.

Van viure les setmanes següents fora del temps. Havien recorregut a peu la riba del llac de Como. Havien enviat per endavant el seu exigu equipatge. Volien ser lliures, per bé que se sabien lligats a un deure. Un dia es van discutir per si era dimecres o dijous; va ser la seva única disputa. «Si no hem d'agafar cap tren, tampoc haig de donar corda al rellotge. El temps i el calendari també són un constrenyiment». Com que els seus mitjans eren més aviat migrats,

passaven la nit a petits albergs i petites localitats; en Léonard li havia explicat que calia evitar les grans ciutats sempre que fos possible. Els museus i les biblioteques no eren el que cercava: volia veure la gent petita a les petites ciutats. I era aquí on anaven, no a Bellagio o Vil·la d'Este; sojornaven a les petites ciutats de la seda, on no anaven mai els estrangers i on, de fet, no hi havia res a veure. Era allà, en els petits albergs, on s'hi trobaven bé. Per a ell era important, per exemple, de parlar amb el sabater, de visitar l'escola del poble. Entraven a donar un cop d'ull a les cases. Ell preguntava quant guanyaven. Conversaven amb els vinyataires. S'asseien amb ells davant les cases. «Són part del conjunt. Per això no se te'n riuran quan tornis a casa retraient-te que no has vist res d'Itàlia, ni la Cartoixa de Pavia, ni l'Acadèmia de Venècia. No sabran on hem estat. Aquests llogarrets no són importants. Jo també els oblidaré. Per a mi es diuen "Arreu". El valor d'un país no es calcula pels seus morts il·lustres, sinó pels qui hi viuen. Però no pas pels més grans i eminents: és a través dels anònims, que subsisteix. Jo els busco arreu. És un error cercar l'extraordinari—va dir—. Es basa en falsos criteris. Ravenna, la catedral, Leonardo, és tot el que les guies turístiques marquen amb una estrella. També aquí hem passat pel costat dels grans, perquè l'home real és l'anònim, l'home petit, el jo, allò que ens identifica». Prenien notes, anaven a passejar, ell duia un dietari. «Hi consigno el que veig. Les petites coses. Ho faig des de fa anys. Després, n'aprenc molt, d'aquests fragments. És el que feia també a Anglaterra un home que es deia Samuel Pepys. Aquestes notes fan un servei immens. Molt més que els grans discursos i els llibres gruixuts. Defensen o amaguen secrets, però nosaltres els hem de descobrir. Nosaltres, la gent petita, ens podem permetre aquest luxe, el luxe de la veritat, puix que és el detall el que fa la

història. El detall conté la substància. És com el llibre de comptabilitat familiar. Qui no és productiu per ell mateix ha d'actuar amb zel i minuciositat. Això també pot servir».

La Clarissa no havia conegut aquesta mena de felicitat. Era la mateixa honradesa que havia vist en el seu pare: ella l'havia viscut, i ell la hi havia transmès. Havia après a comprendre, a acceptar-ho tot amb facilitat. Però sense vanitat, més aviat amb una certa alegria, l'alegria que neix de la seguretat. Fins i tot cuinava. Onsevulla que anessin, tenien temps de sobres per a estar junts. «No pensar durant una hora no és una hora perduda!». Ara ella no desitjava altra cosa que viure. El seu pare es delia per servir (el professor de Clarissa hauria somrigut davant aquesta confessió), el seu únic desig era morir servint. La Clarissa s'assabentà que en Léonard havia escrit dos llibres i estava treballant en el tercer; no els havia publicat amb el seu nom, ningú del seu poble sabia que ell era Michel Arnaud. Això s'adeia amb la seva manca d'ambició. En totes les coses tenia una regularitat. Els vespres li contava històries o li llegia textos de Montaigne. «Tothom té un autor preferit. Montaigne és el meu educador, el mestre que m'ha ajudat. És l'home amb qui coincideixo. Pascal era més profund; Balzac, més genial; però cap no era més humà, cap no comprenia l'home, l'home quotidià, millor que ell». Quan trobaven un piano, s'interpretaven peces l'un a l'altre.

Passaven les setmanes com si sempre hagués estat així, com si es coneguessin de tota la vida. Tot els semblava diferent. Ell es mostrava més alegre, més serè. Ella parlava amb més facilitat, el seu pas s'havia fet més àgil; era més lliure. Per primera vegada s'obria realment al món.

No passaven penes, sols coneixien l'alegria, rares vegades sabien la vigília on anirien l'endemà. De vegades s'asseien davant l'obrador d'un sabater, d'altres en una *tratto-*

ria. No compraven guies ni plànols. La Clarissa no entenia la llengua del país. Haurien pogut provar de parlar amb el capellà o l'apotecari, però també els evitaven. «És que, si no, no vivim. El temps és vida—deia ell—. Visquem». No llegien diaris. No sabien què passava. «Voldria dir crear-nos obligacions». Tenir una vegada a la vida el sentiment de ser lliure, com nedar en un llac. Lliure de tot. Del temps, del món. «Jo podria ser com un que viatja pel país dalt d'un ruc». Era això, doncs, el que desitjava.

—Tu penses en alguna cosa que desitges només per a tu sol.

—No—replicà ell—, jo només penso en tu. I en una dona vella, una pagesa. La meva dona no ho entenia. Una velle-ta d'ulls clars i vius. Seria feliç. És curiós, penso en tots els pobres, en tots els que tenen poc. Però també penso en els acabats. De cadascun d'ells comprenc el que vol, perquè sé que en tothom hi ha alguna cosa que el fa poc honorat.

Per diversió, a cada alberg passaven la nit amb un nom diferent, «per tal d'oblidar el nostre nom». Ella aprengué un munt de coses amb ell i pogué, al seu torn, contar-li'n també moltes. Ell li llegia fragments dels assaigs de Montaigne i de *La cartoixa de Parma*, de Stendhal. Llegia bé, i ella notava la tendresa de la seva veu. També havia après com es diu *bonheur* en alemany, i havia sabut per primera vegada què volia dir felicitat. I, així, se li va ocórrer de dir: «¿Te'n recordes, de quan vam anar a passejar per Antíbol?». Tan natural li era la idea que sempre havien estat plegats. De vegades, li semblava increïble que hagués viscut mai sense ell. Si alguna vegada anava sola, tenia la impressió de no ser ella mateixa. No era la sensualitat ni la sexualitat allò que els unia. Ella apreciava les seves tendres i delicades abraçades. En elles també hi havia gratitud.

Per casualitat, perquè no tenien calendari ni diaris, fou en passar per davant d'una barberia a Brescia que es van adonar que feia tres setmanes que viatjaven. Ell es volia fer tallar els cabells i afaitar la barba, que li havia crescut molt. «Devem ser a finals de juliol. No he sentit cap notícia ni m'he interessat per res». Per primera vegada ella recordà que havia d'ocupar-se del correu. Havia escrit regularment al seu pare, primer des de Lucerna explicant-li la seva estada, i també li anunciava la seva partença. Després, més endavant, li va tornar a escriure des de Desenzano, i també al conseller àulic Silberstein per fer-li saber la seva adreça fins a mitjan agost; en aquell moment havia pensat que amb això n'hi hauria prou, i li havia donat com a adreça «Milà, llista de correus». Després havien anat al llac de Como. Havien estat uns dies plujosos. També a Milà havia plogut tot un dia. Ella recordava Como, Pavia, Milà. Ara voltaven pels carrers en cerca de correus, i al tauler l'esperava efectivament una carta. Va reconèixer la lletra clara i recta del pare. La carta venia de Berlín i era breu:

Els esdeveniments fan urgentment necessari que torni al meu antic càrrec. Ben aviat en comprendràs les raons. Estic preparat per tornar a Àustria en qualsevol moment. T'haig de desaconsellar d'allunyar-te'n massa.

Les cartes, com els telegrams, tenien quelcom d'esglaiador per a la Clarissa. Sostenia la carta entre les mans sense entendre res. Va mirar la data: 15 de juliol.

—¿Què t'amoïna?—li preguntà en Léonard acostant-se-li. Sabia llegir-li els trets de la cara.

Ella li allargà el full de paper i li traduí el text.

—No ho entenc—va dir ell—. ¿Per què t'has quedat tan pàl·lida?

Ella respongué en veu baixa:

—El meu pare era de l'Estat Major, dirigia departaments importants, i ara l'han tornat a cridar. Si el necessiten allà és que la cosa deu ser greu.

Van anar a la plaça de la catedral i van comprar un diari alemany. Era el primer que la Clarissa llegia des de feia setmanes, i en Léonard en comprà un de francès. Ella estava neguitosa.

—Els russos en porten alguna de cap. Sembla que preparen una mobilització general.

Ell deixà anar una rialla enfuriada.

—I aquí diu que Àustria es mobilitza i provoca. És el mateix, sempre el mateix. La senyora Kutschera i Sèrbia. Uns són assassins i els altres opressors. ¿És per això que hem viscut amb la gent del poble, per saber qui oprimirà i qui assassinarà?

—¿Creus que passarà res?

—Àustria ha donat un ultimàtum a Sèrbia.

—Ara entenc per què el pare hi ha anat. De fet no cal que torni, si el criden.

—I pensar que el teu pare és un dels qui preparen la guerra, dels qui la planegen. No, no dic res. Tu no pots fer-hi res, no n'ets responsable. Ningú no n'és responsable. Només els qui menteixen, els qui instiguen i atien la gent.

S'havien assegut. Al carrer, la gent els passava pel costat.

—¿Què farem, si passa res? Hauré de tornar. ¿I tu?

—Jo també.

—¿Creus que França també intervindrà? En cas de guerra, només serà un peó, una peça en una partida d'escacs, encara que no se la consideri com a tal. Darrere de tot això hi ha Rússia, darrere de tot això hi ha els homes de la seva política, la xusma.

—No hi vull pensar. Res del món no m'és més indife-

rent. Però cal defensar-se. Sobretot els socialistes. Ells defensen *l'humanité*. Tal com jo sóc, no els faré gaire servei. No, jo només vull ser un sabater. Però amb això també es dóna exemple. Tant és allò que un fa, hi està igualment embolicat. Vet aquí la penitència. La poca cosa que es faci a la vida ja compromet. Ja el fet d'ensenyar obliga. Cal ser més que un mateix. ¿Què tenia jo quan encara no t'havia conegut? Estava tot sol. Entre dos es pot plantar cara al món.

—I si... ¿Creus que durarà gaire?

—Qui sap. Llença aquest diari. Anem a la Biblioteca Ambrosiana a contemplar els dibuixos, els quadres i els llibres.

Més tard, en una església, ell va mirar l'altar.

—De fet, no hi ha res a veure.

—No ho sé...—va dir ella, com si hi hagués un obstacle entre ells dos—. ¿Tens por?

Se'l va mirar, i ell va respondre amb franquesa i honestat:

—Sí.

A partir d'aquest moment alguna cosa es va acabar. Ara ja no els agradava veure gent al seu voltant. Tot semblava apagat. Ja no hi havia llum. Tan sols el diari parlava. Les lletres, els titulars, els saltaven a la cara quan donaven un cop d'ull al diari. «¿Per què he vingut, ben mirat?», es preguntava cadascun. Vagabundejaven. Van provar una vegada més de distreure's, de no pensar tampoc en els llocs on havien estat. El vespre van tornar. Uns dies abans encara havien estat asseguts allà, vora el llac. Com que plovia, se'n van anar.

—Hauríem viscut sis dies més! Ara vivim d'acord amb les exigències dels temps. Se'ns fa estrany. Ja no estem sols.

Només tu i jo, nosaltres dos, érem el món, i semblava tan gran i bo com mai abans.

—Ah, tant de bo haguéssim tingut vuit dies més de vida per a nosaltres. Per viure la nostra vida, en comptes de partir-la.

Els dies se'ls feien cada vegada més foscos. Però les nits els trobaven amorosament abraçats. Ella s'arraulia contra ell. Se li arrapava. Aquests dos cossos ho eren tot per a ells, significaven el món. Fora regnava la nit, una nit plena de perills. Hi havia alguna cosa que els volia arrabassar l'un de l'altre. Àdhuc el son canvià.

La Clarissa va agafar fred. Un pensament o un somni l'havia assaltat mentre dormia. Probablement era quelcom desconegut, malèvol. A més, dormir s'assembla sempre una mica a la mort. Es va despertar. Mirà en Léonard, que dormia profundament. Contemplà el seu coll, tan sols el seu bonic coll. Hi havia vida en ell. Els poetes ho han sabut percebre. Tot d'una li tornà el presentiment que alguna cosa havia passat. I una altra vegada la por. Havia de fer alguna cosa. Anà a la finestra. Era per instint. Enfront hi havia una església. Va veure velletes que se senyaven quan hi passaven pel davant. Ah, ella també hauria d'anar a l'església. És el que li havien ensenyat. No sabia si de debò ho desitjava, però d'altra banda hi estava acostumada. Romangué davant la finestra. «No permeteu que això passi», va ser la seva pregària. Potser era absurd, però li va fer bé. Era un eco, era el seu jo.

Tornà a la cambra. Immediatament ell se li apropà, o més aviat se li abalançà, i se la mirà com esverat.

—¿On eres?

Ella respongué:

—No em facis preguntes.

Ella estava pàl·lida. I ell, espantat.

—Em desperto, i tu ja no hi ets. No havia estat mai tan espantat en ma vida. M'he sentit abandonat. Fins ara no m'havia adonat del que representes per a mi i del que seria una separació! Aquest instant m'ho ha fet comprendre. Despertar-me sense veure't ha estat horrorós.

—No, no et deixaré ni un minut. Mentre pugui. Mai. Estaré sempre amb tu. Aquí i allà. Per sempre.

Van baixar al carrer. Van veure repartir els diaris. Van córrer-hi. Esperaven notícies. Era una obsessió, no simple curiositat.

—Aquest home d'allà ven la nostra vida. Això que pregonen és la nostra vida. I això decidirà si tenim dret a ser feliços o no.

En Léonard comprà un diari.

—¿Què hi diu?

No va respondre.

La Clarissa insistí, i aleshores va respondre:

—Àustria ha declarat la guerra a Sèrbia.

Van fer unes passes en silenci. De sobte van tenir la impressió que el terra cedia sota els seus peus. Prop d'allà hi havia un cafè a les galeries Víctor Manuel. En Léonard va veure que la Clarissa havia empal·lidit. Van entrar-hi.

—¿Has de tornar?

—Hauria de tornar—va respondre ella—, però no ho faré. No. Mentre estiguis amb mi. El pare no ho entendreà. Aniré amb tu on siguis, fins i tot a França. Sóc una dona. La llei és sàvia. Ensenya a la dona a anar allà on viu l'home al qual pertany. No ha de tornar a la seva pàtria. La llei li diu quin és el seu lloc.

Ell va callar un moment i amb el bastó va dibuixar figures a terra davant seu.

—¿Per què no dius res? ¿Trobés alguna cosa que no és prou prudent? ¿Me n'haig d'anar?

—No—va dir ell—, però no ens quedarem aquí, si ens arrosseguen a la guerra. Sóc soldat. Això encara raí, em podrien destinar al cos sanitari. Però em prendrien per desertor. I no et podria portar amb mi. No puc deixar que els altres siguin víctimes i jo ser feliç. No puc desertar, seria un crim. Però alhora també m'agradaria ser feliç. Potser sense tu serà més fàcil.

La Clarissa s'esglaià.

—Vols dir que França...

—¿Què importa la nostra opinió? ¿Qui som nosaltres?! Els grans personatges disposen de nosaltres. Cal esperar. La nostra vida no representa gaire energia, és com la cendra que empolega el terra d'allà. Cada cop de vent se l'emporta. No ens deixaran estar junts, però encara ens defensarem. Els socialistes són els únics que encara mantenen el poble unit. Per això sabem que encara tenim algú a França, per exemple Jaurès, és un suport per a nosaltres. Ara els emperadors telegrafien. Tinc la impressió que comencen a estar espantats. El món sencer està espantat. No hi ha res a fer. Ni amb tota la saviesa del món.

No tenia gaire sentit passejar pels carrers aquests dies.

—¿Què farem?

—Refarem el camí. Tornarem al llac de Garda. A cadascun d'aquells llocs. Una altra vegada, per tal de conèixer-los bé. Perquè allò que un té no està perdut. Tornem a recordar-ho tot, tornem a retenir-ho tot. Potser no ens en quedarà res més que el record, d'aquesta època.

Van tornar. Ho van veure tot de bell nou. Era el mateix paisatge. Però les persones havien canviat, ells mateixos havien canviat. Encara hi havia les nits, quan el vent arribava el llac, fosc; aleshores les petites ones xerrotejaven. Un ocell cridà. «¿És possible que existeixi tanta bellesa? ¿És possible que tot plegat s'acabi absurdament? Cada arbre

té el seu sentit. Tot ha estat pensat. Cada flor es protegeix amb les seves fulles. La pluja cau i nodreix la terra. Tot és com cal. I tot això pot ser destruït!».

L'endemà arribà la notícia que Jaurès havia estat assassinat.

Van viatjar junts a Zuric. Aquí hi havia el canvi. Un camí duia a la dreta, un altre a l'esquerra. Si tenia lloc la declaració de guerra, ell hauria de tornar a França i ella a Àustria. Un món els separaria. Quan la notícia arribà, alguna cosa es glaçà dintre seu. Tots dos s'avergonyien de ser febles. No volien mostrar-se l'un a l'altre la seva tristor. Un creia poder fingir fermesa davant de l'altre. Així és com es van enganyar per primera vegada. Ella no va dir res de si ell se n'havia d'anar o no. Ho havia de decidir ell amb llibertat.

—Cal que me'n torni.

—Sí, comprenc que hagi de tornar a casa.

Els mots sonaven gairebé freds. Ella no volia fer-li les coses més difícils, i ell tampoc a ella. Dues persones al costat seu van moure soroll a causa de l'equipatge; dues d'altres estaven dempeus, l'una al costat de l'altra, dient-se: «Això passarà». Algú va deixar anar un reneç. Ells dos se'n van allunyar uns passos.

—M'agradaria tenir una foto teva, perquè no en tinc cap.

Es van acomiadar. En silenci, impertorbables. En Léonard tornà un moment al cupè a buscar el seu Montaigne; ella sabia que n'era el llibre preferit. Ell l'hi donà. L'obrí per la primera pàgina i escrigué a mà la data: primer d'agost de 1914.

SETEMBRE, OCTUBRE
I NOVEMBRE DEL 1914

Més endavant, la Clarissa ja no recordava aquell viatge de tornada. Ho veia tot com a través d'una boira. Arreu hi havia cartells. Ella no en veié cap. Ho va viure tot com si no sabés què era. La gent s'empentava al tren, reclutes amb cintes i banderes, arreu crits i efervescència. Tenien els ulls brillants, celebraven la germanor. A les estacions, gent jove; ella no mirava per la finestra; els venedors de diaris pregaven alguna cosa; era evident que era l'única persona que no sabia res, perquè no volia saber res. Se sentia com atordida. No menjava, no bevia. Les rodes del tren sota seu brunzien: s'ha acabat, acabat, tot és passat, passat.

Després, de sobte, es llevà a la vella cambra de casa seva; no sabia com hi havia arribat. Un ordenança li havia obert la porta i li havia dit alguna cosa, probablement que el general vindria; ella no sabia exactament què havia dit. Hi havia una butaca a la seva cambra, s'hi deixà caure sense esma. Era incapaç de pensar amb claredat. Passava alguna cosa. I era la guerra. En algun indret dels Carpats. O no era veritat o les setmanes de combats havien passat ja feia temps.

Tampoc no sabia quin dia era, ni l'hora, si el vespre o la nit; va sentir la porta de fora. Per les passes va reconèixer el pare. S'aixecà i l'anà a rebre. Li semblà exhaust i amoïnat: envellit, amb els cabells grisos. Tot ell es va tibar quan la va reconèixer. La va abraçar amb posat seriós.

—Està bé que hagi vingut avui. L'Eduard se'n va al front demà. Vindrà al matí a acomiadar-se. —Després, silenci—. Hem d'estar preparats per a qualsevol cosa—va dir en to greu—. Durarà molt de temps, i el món serà diferent des-

prés d'aquesta guerra. És per això que he viscut, és per això que he treballat. Ara la guerra vindrà de debò. Em pregunto els desigs de qui satisfarà. En fi...—va dir asseient-se a l'escriptori.

La Clarissa sabia que, quan s'asseia a l'escriptori, és que volia treballar i que ningú no el destorbés.

—Bona nit—va dir a mitja veu.

El pare alçà els ulls.

—¿Què faràs?—va preguntar—. ¿Tornaràs a la teva antiga col·locació o et presentaràs voluntària per al servei sanitari?

Ella reflexionà. Encara no hi havia pensat.

—Com vulguis. Potser encara em necessitaràs.

—No—va dir ell amb calma—, és allà fora on necessitaran els millors. Cal fer el més difícil, altrament és insuportable.

Ella abaixà el cap i sortí. No havia pensat en tot això. No havia volgut pensar ni avaluar. Cal superar el temps sobrevivint-lo. Gràcies a Déu hi havia feina; com més, millor. Ho tenia clar. Calia amagar-se en algun lloc. Com més difícil fos, millor.

L'endemà al matí va arribar el germà. Duia el braçal cenyit. Tenia un aire viril. En el seu rostre jove i alegre hi havia una expressió de fermesa.

—Estem a punt. Som uns minyons fantàstics. Imparables. Pots comptar-hi, els esclafarem. Aquests bandits, aquests serbis, els farem xixines. I, després, els tocarà als francesos, que ho han tramat tot. Aviat aniquilarem aquests brètols, aquest poble depravat.

La Clarissa sentí una punxada. Pensà en els mestres d'escola amb el seu aspecte ridícul, en tota aquella bona gent. No pensava només en ell. El cop li féu mal. Li semblà que l'havia de defensar, defensar-se a si mateixa. Era absurd,

ho sabia, però tenia la sensació de traïr, si no parlava en aquell moment.

—Deixa-ho estar—va dir al seu germà posant-li la mà a l'espatlla; era com un prec—. Ells saben tan poc com vosaltres per què i a què treu cap tot això.

El pare va dir amb posat tranquil:

—No parleu de política.

Però l'Eduard s'enfurismà:

—¿Que no ho saben?

—Que Déu ens empari.

—No saps res! Ens han atacat. Ara s'adonen de qui han triat, aquests xarlatans. Fa deu anys que donen brega. Però els donarem una lliçó que els en farà perdre les ganes per cinc-cents anys. Cal fer-los perdre d'una vegada les ganes de batre's.

La Clarissa es tombà. L'assaltà de sobte la idea que en endavant estaria sola durant anys i anys. Hauria de callar, sempre callar. No podia confiar-se al pare ni al germà. Estaria sola a tot arreu, a tot arreu sola amb el seu secret. Abraçà el seu germà. Per primera vegada aquesta idea l'espantà. No hi havia res ni ningú important per a ella, ni el pare, ni el germà, ni la casa ni el país. Tots tenien alguna cosa contra ella. El pare abraçà el fill. Ella recordà que el noi anava a la mort. I tanmateix no pensava en ell, sinó en l'altre, que per a ella ho era tot.

L'endemà, la Clarissa es presentà al servei sanitari amb el desig exprés de ser assignada no pas a un hospital vienès, sinó a un de campanya, al front, tal com volia el pare. Al conseller àulic Silberstein, que havia pogut escapar-se de Londres amb l'últim tren, va haver de comunicar-li que ple-gava de la feina; amb gran sorpresa per part d'ella, aprovà

totalment la seva decisió, però no pas pels habituals motius patriòtics.

—El meu consultori privat no m'interessa en aquest moment—li va explicar—. Ara rebré malauradament abundant material per als meus estudis sobre les psicosis cròniques de la humanitat. La gran sala de concerts no bastarà per a acollir tots aquells que es tornaran folls i també seria massa petita per a fer-me de consultori. Ara no són quatre els guillats, sinó tothom, de fet. Quan trobo algú que em parla d'«enemics» i els ulls li brillen d'odi, el cor em diu que l'hauria de posar sota observació. Els homes més pacífics tenen de cop un complex d'odi i parlen i veuen les coses com folls. Els professors es tornen rucs i, com més vells, més ximplers. Fa bé, Clarissa, de no quedar-se a Viena. Un no ha d'enquistar-se ara, com si fos d'un altre segle o pertanyés a un altre poble. Un no pot ser neutral a la força. Es vol eliminar tot el que és francès. Només hi ha una possibilitat d'adoptar una posició normal i humana davant la guerra: anar-la a veure i no deixar-se-la descriure pels baladrers que no trepitgen el front. Qualsevol altra cosa és enganyar-se i mentir-se, anestesiarse i embriagar-se en abstraccions.

A la Clarissa li cridà l'atenció l'amargor de la seva veu. Se'l mirà i s'adonà que havia envellit, que els seus moviments eren més nerviosos. El professor recordà el seu fill, que també era al front.

—Puc dir que em sento orgullós, orgullós dels altres, cosa que no puc dir de mi mateix. Tenen sort, ho fan bé. Posar una lavativa o simplement donar un got d'aigua a un d'aquests reclutats, a una d'aquestes criatures sacrificades, ara té més sentit que tot el que puguem fer, els anomenats científics, junts. Ja veurà que totes les teories, militars, polítiques i filosòfiques, es desautoritzaran lamentablement

elles mateixes, perquè es basen en la lògica. I com que la guerra és il·lògica, totes han de fracassar; probablement tot allò que he definit en els meus estudis és del tot fals. L'única veritat, terriblement veritat, és el que vostè veurà i, si anota les seves observacions sobre els trastorns aquí i allà, m'ajudarà més que amb la cartoteca, perquè sé que vostè té un fons d'honradesa. Voldria poder ser tan útil com vostè; ajudar una sola persona és potser més segur que ajudar aquesta pàtria d'ara i això que en diem humanitat... i, dit sigui de passada, hauríem de retirar-li aquest bonic nom mentre duri la guerra, ja no li escau. —Se la mirà amb posat dubitatiu—. De fet no hauria de parlar així a la filla d'un general, sinó escriure opuscles i articles bèl·lics com els meus senyors col·legues. Però jo tinc una mania: la guerra és un crim i una bestiesa. No voldria influenciar-la, a vostè. D'altra banda, tinc la impressió que m'arrisco parlant així. Potser estic contaminat perquè acabo de venir de cals «enemics», d'Anglaterra. Potser ja no veig les coses clares. Potser n'hi ha d'altres que també tenen un fill. Un serbi, un rus. Però ara només es pot veure i s'ha de veure les coses com les veu ella, la guerra. Jo no ho puc canviar després de trenta anys: per a mi no hi ha ronyons francesos, russos o austríacs, i no es pot distingir els enemics a partir de les partícules sanguínies; jo només puc ser allà on hi ha un malalt i puc ajudar. No és pas la humanitat victoriosa la que necessita el metge, sinó la malalta. No puc ni vull acceptar una altra cosa. Mentre jo m'he escarrassat tota la vida a ajudar els individus, ells celebren, en els seus comunicats militars, haver anihilat totalment sis divisions. És pràctic, i recomanable, readaptar-se, però estic massa cansat per a ser pràctic d'aquesta manera. Si pogués entendre el meu fill, però, potser ho faria. En fi, és millor per a vostè que no treballi amb mi; puc ser una companyia perillosa; cadascú s'ha

d'acclarir les idees amb ell mateix. Qui no corre amb els altres es queda sol.

Li oferí la mà i mantingué la seva agafada una bona estona. Ella tingué la impressió que no la volia deixar anar. S'adonà que estava trasbalsat i, en el mirall del seu rostre, s'hi veié reflectida ella mateixa. Tenia necessitat de dir-li una cosa:

—Senyor conseller..., volia..., només volia dir-li que penso exactament com vostè. Caldria..., vull dir que n'hi hauria prou que tots..., tots tinguéssim més coratge ara.

Ell se la mirà. Semblava afectat.

—Té raó. Caldria tenir més coratge. Pensar i parlar darrere portes tancades és massa còmode. Potser m'ho ha recordat en el moment oportú. —Va córrer a l'escriptori, hi remenà frenètic i nerviós fins que trobà un sobre ja tancat. El va obrir, en tragué un full, el llegí pel damunt i esclatà a riure—: Miri, l'he rebut avui. —El va estripar i en llençà els trossos a la paperera—. Era un manifest d'intel·lectuals alemanys i austríacs. Havíem de demostrar davant del món que som innocents, atacats per França i Rússia. L'he signat perquè... tinc un fill..., no, vostè em coneix; un hi vol ser, no vol estar absent a la llista dels noms il·lustres... Realment ha arribat al moment oportú. Ha reaccionat amb normalitat. M'ha previngut de fer una estupidesa. —Va estripar el sobre i el llençà igualment a la paperera—. La trobaré a faltar. Hi ha alguna cosa en vostè que fa ser més sincers els altres, i això avui és més necessari que mai. No—com cada vegada que li feia vergonya emocionar-se, acudia al to faceciós, tot i que no se'n sortia del tot—, ho provaré amb la telepatia, malgrat que normalment no hi crec gaire; pot ajudar saber que en algun lloc hi ha algú davant del qual un hauria d'averkonyir-se de fer o de no fer una cosa. Això ajuda a superar moltes coses.

Calia, doncs, pensar en algú; si es pensa amb honestedat i franquesa en quelcom que té relació amb aquesta persona, es fa realitat. ¿Què diria ell...?

—Sí—va dir amb un sospir tan fort, com adreçat a en Léonard, que el professor Silberstein se la va mirar una mica estranyat. I ella tingué de seguida la impressió que ell sospitava alguna cosa. Es va acomiadar d'ell i se n'anà a l'hospital.

L'hospital de campanya on la Clarissa havia de prestar servei estava situat al principi a més de cent quilòmetres del front. A mesura que l'exèrcit austríac reculava, la distància s'escurçava i augmentava l'afluència de ferits. Havien fallat tots els càlculs: hi havia massa pocs llits, massa pocs metges, massa poques infermeres, massa pocs embenatges, massa poca morfina; tot s'ho havia emportat l'espantosa torrençada de la dissort. S'havia calculat la capacitat de l'hospital en dos-cents llits; ara n'hi havien encabit set vegades més. Fins i tot als passadissos hi havia llits. Encara s'havia pogut allotjar els oficials a les seves cambres, com també el personal administratiu. No es podia escombrar el terra perquè no hi havia ningú per fer-ho. Originàriament l'hospital havia estat un institut d'ensenyament secundari. Hi mancava espai arreu. Els ferits lleus havien de romandre als baiards sota els trens fins que quedés lliure un llit per guarició o, més sovint, per defunció; d'altres podien romandre dins els trens sense calefacció; durant aquelles primeres setmanes no hi hagué ni un sol dia de permís, ni una hora de repòs. Quan de nit arribaven els trens, treien els ferits dels vagons a la llum de torxes; els sanitaris, extenuats, a penes podien gitar-se uns minuts a descansar. Els metges estaven esparverats, trobaven tota mena d'entrebancs a la feina; no

es podien canviar els llençols; les instruccions no ho permetien. I els ferits no paraven d'arribar, cada vegada més, durant les primeres batalles. No hi havia perspectives de pau. Tot era un fracàs; de vegades semblava que no hi havia res més al davant tret d'aquells homes que gemegaven, desvariaven de febre, cridaven i morien. Semblava com si ja no hi hagués persones sanes al món, perquè els metges i els infermers, que eren vigilats, anaven d'ací d'allà amb els ulls enrogits, i els inspectors es posaven nerviosos i cridaven; tots s'esgargamellaven al telèfon; havia nascut una altra humanitat. El pare de la Clarissa ho havia predit: només un optimista podia concebre magnituds semblants; en realitat es necessitava set vegades més de municions. S'havien previst pèrdues, però en realitat eren quinze vegades superiors. A més a més, els transports que enviaven quedaven aturats: manca de carbó.

Agost i setembre van ser els mesos més terribles. Metges i infermers van caure rodons per l'esforç; en una ocasió la Clarissa no es va poder canviar de roba durant dos dies seguits. Ja no sabia per quin cap posar-s'hi, ja no podia més, però no va afluixar. Tenia un remei secret que li donava forces; trobava gust a cansar-se; era la seva manera de vèncer la por. Sobretot, no pensar. Quan queia rendida al llit, era com caure en un precipici. Posseïa aquesta força, aquesta obstinació, que l'ajudava. Durant el dia no tenia temps per a ella, ni tan sols per a rentar-se la cara; s'escarrassava en la feina, tant que no tenia un sol moment per a canviar-se de roba, llegir un diari o obrir una carta. De vegades s'oblidava a si mateixa a seure a la butaca i dir-se que ja en tenia prou. Però després sempre li tornava el mateix pensament: potser ell també jeia desvalgut en un llit, amb la mirada fixa a la porta esperant que algú li portés aigua i li eixugués la suor del front. Aleshores es posava dreta, amb les plantes

dels peus adolorides i els genolls cansats, i anava una vegada més de sala en sala; així li feia l'efecte que emparava i protegia en Léonard, que precisament ella ho havia de fer. Ell era cadascun d'aquells homes. Cadascun se la mirava amb els ulls d'ell, el camperol rutè o el polonès. I, encara que no ho notessin, ella se'ls estimava, i a la seva feblesa i al seu abandó responia des de lluny com un eco una mena d'amor pur; amb cadascun que ella salvava, salvava en Léonard. Amb cadascun que ajudava, l'ajudava a ell. I treballava fins a l'esgotament i més enllà, amb una força que superava la del seu cos. S'admirava de no veure's consumida com a persona. Li semblava quasi antinatural fer adés de metge, adés d'infermera, i continuar tenint bona salut. «Hauria de tenir cura de vostè mateixa—li va dir el doctor, un amable metge de poble del Tirol, més gran que ella—. Cal pensar en un mateix, també». La Clarissa sentia que només tenia força quan s'oblidava d'ella mateixa i pensava en ell.

Les coses van millorar a l'octubre. Les primeres i més sangonents batalles s'havien acabat, l'horror s'havia temperat; s'acostava novembre; l'organització funcionava millor a mesura que la guerra esdevenia la forma de vida més dura. Als afores de la ciutat havien construït barraques d'un sol pis, on ingressaven soldats amb malalties infeccioses i on havien instal·lat el centre d'eliminació de polls i les oficines; l'hospital quedà reservat als oficials i amb una ocupació força més normal, de vegades fins i tot no era ple del tot. Per primera vegada hi hagué moments de respir. Però fou aleshores quan la Clarissa sentí els terribles efectes de l'esgotament. Va entendre l'horror d'un establiment com el d'aquell hospital. Era com després d'una catàstrofe, d'una explosió. Era una màquina de guarir. Sentia llàstima dels homes quan arribaven ferits i els compadria quan en sortien. Sabia que allò que feia per tots, en el fons ho feia per un. Ho

era tot, en Léonard. Quan va tenir el seu primer dia sencer de permís, es va proposar de posar ordre en les seves coses, escriure al pare, al germà, a alguns coneguts, redactar les notes per al conseller àulic Silberstein; va dormir vint-i-dues hores seguides sense despertar-se. Però el cansament persistia. Com si la fatiga hagués arrelat dins el seu cos, com si la sang se li hagués espesseït i solidificat en contacte amb els malalts febrosos; havia de descansar. Les viandes li feien fàstic, en totes li semblava trobar el gust de iodoform i vomitava. Tenia treballs a pensar. «Hauria de fer vacances», es deia, però se n'averkonyia pensant en el seu pare, del qual sabia que mai no defallia. De manera que continuà a empenes i rodolons fins al terrible dia del 19 d'octubre. Una vegada més havia treballat fins a l'esgotament. «¿Què em passa?». Entrà un missatger. Duia un telegrama del pare. «Eduard caigut a Sèrbia». La Clarissa va perdre el coneixement.

Quan tornà en si, estava ajaguda en un sofà. Li havien posat una cosa humida i freda sobre els ulls. S'ho va treure. Al seu costat, dempeus, el metge se la mirava amb unes ulleres de vidres gruixuts.

—I, doncs, filleta, ¿es troba millor?

La Clarissa sentí una esgarripança. Reconegué la cambra i també el metge.

—¿M'he desmaiats?—va preguntar.

—Sí—va respondre el metge—, però això no té importància. N'ha fet un gra massa, ara ha de reposar. Tornaré a veure-la de seguida.

La Clarissa romangué estirada. Volia recordar el que havia passat. El pare i l'Eduard, el germà. Però cada vegada, més que en el pare, no podia deixar de pensar en l'altre. Se

sentia aclaparada. Al vespre volia aixecar-se i reprendre el servei. El metge va venir a examinar-la. Quan va saber que ella havia rebut la notícia de la mort del germà, adoptà un posat greu i li donà el condol.

—Ah, el seu germà ha caigut. L'acompanyo en el sentiment. És clar, ara entenc el seu desmai. Me'n faig càrrec. Normalment, quan les dones es desmaïen, els metges sempre pensem en una altra cosa, perquè sol ser la causa principal. Sí, els nervis, avui dia són difícils de dominar. De primer he pensat que era cosa del cor. Però quan li he vist la mirada... No, té el cor ben tranquil. Passarà aquí una altra nit i després es prendrà dos o tres dies de permís, hi insisteixo. El millor seria que tornés amb el seu pare.

La Clarissa guardà silenci. De sobte es notà les mans glaçades. Alguna cosa li oprimia el cervell. La fugaç observació del metge li havia desvetllat un pensament que no l'abandonava. Durant les setmanes més frenètiques de feina no s'havia ocupat de si mateixa ni del seu cos; ara començava a recordar que alguna cosa s'havia interromput en la seva vida corporal. Tremolosa, es palpà el cos, els pits. No hi havia pensat. Es quedà quieta. Potser era una casualitat, i la raó podia ser l'esgotament. Tornà a tenir tremolors; normalment sabia dominar-se. ¿Havia passat de debò? En Léonard havia anat amb tots els miraments més tendres, però aquella nit de desesperació, quan mig adormits, mig desesperats, van estrènyer els cossos l'un contra l'altre, com per ofegar l'aflicció, l'un premut contra el pit de l'altre... Els tremolors persistien, fins i tot amb més intensitat. Era impensable esperar un fill d'un francès, el fill d'un enemic, i a més reconèixer-ho; no podia pas dir-li-ho, ell no la podia ajudar, no podia pas confessar-ho, i ella tampoc, davant de ningú, ni davant del seu pare, davant de ningú. Una situació inimaginable. No, no podia ser! Aquella

incertitud era insuportable. Va tornar a veure el metge. Es va limitar a dir: «Sí, té raó, no puc més. Prendré vuit dies de permís. Aniré a casa el pare».

Com que sabia que el pare els matins era al despatx i per tant no seria a casa almenys en tot el matí, i no tornaria fins al vespre, la Clarissa no dubtà a dipositar la seva maleta al cafè del davant. La por dintre seu havia crescut. Volia estar-ne segura. Des que hi havia pensat per primera vegada, creia que era possible. Va demanar una guia de telèfons. Cercà el número d'un ginecòleg. No trobà el primer, ni el segon, ni el tercer. El quart tenia la consulta als afores; hi tenia una petita sala de recepció; tot semblava miserabile; s'hagué d'esperar. Ja hi havia dones esperant. Una d'elles estava visiblement embarassada. L'espera se li féu terriblement llarga fins que la va rebre. A penes se'l mirà, mentrestant havia perdut tot el coratge: el metge era el seu jutge, decidia sobre la vida i la mort, el destí era a les seves mans. Duia barbeta, se'l veia malaltís i feia ulleres. A la Clarissa li feia angunia mostrar-li el cos que ningú tret d'en Léonard no havia vist ni conegut, i despullar-se davant seu. Les nàusees ja havien desaparegut. Finalment s'estirà a la llitera i tancà els ulls. El metge l'examinà. Ella no gosà preguntar-li res.

—No pateixi, senyora—va dir—, tot anirà bé. Tot és tan normal com ho pot ser. Té una bona constitució. No serà com sovint passa amb el primer fill. Però haurà de prendre certes mesures, sí.

La Clarissa sentia que li rodava el cap. El metge exposava una cosa terrible amb tota naturalitat, i aquesta des preocupació la irritava.

—I no..., ¿no en té cap dubte?

—Ni el més mínim... Però, no pateixi, com ja li he dit, tot anirà la mar de bé. La tornaré a examinar d'aquí a unes setmanes. —Li tustà l'espatlla per tranquil·litzar-la.

La Clarissa es quedà palplantada plena de neguit. Alguna cosa li bronzia al cervell. Va veure el metge amb la mà al pany de la porta. Sabia que volia preguntar-li quelcom més. Però per a això hauria valgut més estar ajaguda. En aquesta posició es pensa amb més claredat. Però a fora hi havia dones esperant. No s'hi va veure amb cor. A més, li faltava força per a explicar-se davant d'aquell home. Va ser un cop fora que li vingué la idea al cap... Un mitjà per a evitar-ho, per a estalviar-s'ho. ¿L'ajudaria...? Es va agafar a la barana. No es podia permetre de tornar a desmaiar-se, havia de mantenir-se ferma. I anà cap a casa amb penes i treballs. No deixava de pensar en el mateix.

Al vespre va sentir la porta. S'havia descuidat d'enviar un telegrama al pare. Ell no sabia res de la seva arribada. Ara era a la cambra del costat. La Clarissa tenia por d'obrir la porta d'improvís, però faria mal fet de no obrir-la. Tossí lleugerament davant la porta.

—¿Qui hi ha?—cridà el pare, espantat.

La Clarissa obrí la porta.

—Jo, pare.

Ell la mirà de fit a fit, i ella se sobresaltà. Ja havia vist moltes coses les darreres setmanes, sobretot patiment, però ara ell s'havia tornat un ancià. Se la mirà.

—Ah, tu—va dir en un to gens afectuós.

Era com una decepció. Pensava en el fill. En ell i només en ell. En el fill que no tornaria. A ella la podria veure sempre, perquè era viva. Però a ell ja no.

L'home va fer el cor fort.

—Ets molt amable d'haver vingut—va dir en to eixut. Llavors s'aixecà i se li acostà per abraçar-la; amb aire ab-

sent va afegir—: Seu, vaig a..., vaig a arreglar-me una mica.

Va córrer a la cambra veïna. Ella el coneixia prou, sabia que s'averkonyia i tenia por de no ser fort. Tornà al cap d'uns minuts i de sobte es va posar a parlar:

—Encara no he rebut notícies més precises. Només el telegrama. Als Carpats..., en fi, allà o on sigui, on perdonen la vida als qui no volen viure i són els altres als qui els toca... Sí, el lloc més perillós... els Carpats, on només se'ls pot arribar a atacar a l'assalt. El comandant en cap d'artilleria Kubianka va fer-li construir sense parar fortificacions per evitar una invasió de l'enemic... Es va dirigir al Parlament per aconseguir dos milions... ¿Què són avui dos milions...? I va fer construir un ferrocarril de via única des de Kaschau, via única..., però ja havien fet els seus càlculs, en Conrad von Hötzendorf i companyia: havien fet passat el tren per Stryi i al llarg del riu Prut i no havien pensat que la locomotora també pot anar marxa enrere, i si un es permetia de fer-los-ho observar, el tractaven de simple estadista... Però, ves, les ofensives bé s'han de preparar.

S'havia quedat enrigidit, amb l'expressió endurida. No semblava pas notar el paper que tenia a la mà. Pensava en la seva pàtria.

Una esgarrifança recorregué les espatlles de la Clarissa. S'adonava que alguna cosa s'havia corgelat a l'interior d'aquell ancià que era el seu pare. Com que no volia dir res, borbollava. Alguna cosa havia mort en ell. Ja mai més no parlaria amb el cor a la mà, ja mai més no es faria entendre realment.

L'ancià continuava parlant de l'ofensiva. El que deia era terrible i buit. La Clarissa s'adonà que l'home provava d'atordir-se, però no sabia si s'adonava de la seva presència. Presentia que li era indiferent. Va romandre asseguda una hora davant seu. Quan es va alçar, ell la va abraçar i li va preguntar:

—¿Te'n tornes demà?

I d'esma, però sense haver-s'ho proposat, ella va respondre que sí. Ell no la volia tenir al seu voltant. No volia tenir-hi ningú. Ella es va acomiadar. Amb veu freda i distant ell li recordà:

—Fes correctament la teva feina. L'Eduard no ens ha pas avergonyit. Tu també t'has de comportar com cal. Adéu.

Quan va sortir de casa el pare, la Clarissa sabia que no hi tornaria. Valia més passar la nit en un hotel per a no molestar-lo. S'havia adonat que no podia ni volia parlar. D'altra banda, no suportava la idea d'amagar el seu estat a l'hospital. Havia de fer alguna cosa. Però sobretot volia tenir seguretat. Havia de quedar-se a Viena. Havia de rumiar. Perquè allà estava perduda, no hi tenia cap esperança. El metge volia ajudar-la, li volia bé. En qüestió de tres o quatre mesos qualsevol s'adonaria del seu estat, i el rumor s'escamparia. Havia de fer alguna cosa. Calia solucionar-ho. No podia causar aquesta deshonra al seu pare. No sobreviuria l'escàndol. Tan estricte era. Això sí que no. Es dedicà a recórrer la ciutat i tornà a cercar als diaris anuncis de llevadores. Sabia per l'hospital que hi havia metges que també ho feien, només calia trobar-los. Va esbrinar-ne les adreces. Per dues vegades s'aturà a l'escala i una vegada va arribar fins a la porta. Hi vivia una llevadora. Però allò era un negoci com un altre. «Tregui'm la criatura».

No podia parlar, s'ennuegava amb cada mot. En una sola persona tenia confiança, el doctor Silberstein. La va rebre amb emoció. Irradiava escalf. Però va dir:

—Bé, doncs, d'allò que els ulls no veuen el cor no se'n dol. ¿On són els apunts? No he tingut notícies de vostè. ¿Sap que vaig començar a dubtar de vostè? Ara que tot em

cau al damunt, com a mínim em podria haver escrit. M'hauria donat ànim. —Aleshores s'adonà que estava molt pàl·lida—. ¿Què li passa, criatura?—li preguntà gairebé amb tendresa.

Ella aixecà els ulls per mirar-se'l.

—¿Puc parlar-li amb franquesa? Necessito ajuda.

El conseller àulic Silberstein l'observà. Una mirada perspicax, i ja tingué el diagnòstic. Va fer venir el criat i li va dir que no hi era per a ningú, ni al telèfon. La Clarissa no li reconegué aquest procedir.

—Si necessita ajuda...

Es va treure les ulleres, i ella va veure com se li estovava la mirada. Li va explicar que esperava un fill, però que per circumstàncies especials no volia tenir-lo, no podia pas exigir això al seu pare, seria una deshonra. Que no li fes preguntes, li suplicava que no li continués fent preguntes. ¿Podia ajudar-la? Era tota una autoritat, de ben segur que coneixia altres metges.

Ell no va respondre de seguida. Però li va acaronar les mans. Ella notava el seu interès. Ell s'aixecà i es posà a rumiar. Després s'assegué de nou al seu costat.

—Escolti, criatura, això s'ha de meditar bé. Havia pensat en tot, tret d'això. I potser també vostè es deu haver fet preguntes, perquè ha tingut dubtes. Sobretot, però, sàpiga que jo no m'escapoliré, que l'ajudaré, això està fora de dubte; a ningú ajudaria més de bon grat que a vostè. La qüestió és quina és la millor manera d'ajudar-la. Ho hem de tenir tan clar com sigui possible. Disposem de metges que li lliuraran el certificat corresponent. No seria la primera vegada que s'equivoquen en el diagnòstic. També tinc un amic en una clínica que se n'ocupa. Però jo ho supervisaria personalment. En temps de guerra el control no és tan estricte. Si té dubtes, només cal que ho digui. Bé, doncs, sobretot, per-

què no m'interpreti malament: sé, no cal dir-ho, que és una intervenció prohibida segons la llei, però només caldria que ens preocupéssim per la llei quan cada dia maten deu mil homes. Per a mi no hi ha lleis, tot allò que representa l'Estat per a mi ha passat a la història. I tampoc no em preocupa gens el tema del pare i del deshonor. Déu meu, però si té setanta anys! Els vells no signifiquen gran cosa, per bé que els joves tampoc no signifiquen gaire. S'han acabat els mots com *honor* i *deshonor*, *heroi* i *bergant*. Tot trontolla, i aquests brivalls ho volen abatre tot a trets i, a aquell que es nega a disparar, li diuen traïdor a la pàtria. Cal pensar amb llibertat, abans pensàvem amb llibertat, claredat i humanitat. Bé, doncs, si convé, si vostè està decidida, em posaré en marxa. No, no em miri amb aquesta cara tan espantada..., no em penso escapolar. En absolut, en absolut... Escolti'm i ajudi'm a trobar la millor solució... No podem fer res que vostè no pugui esmenar si cal. —Es va aixecar. Mentre es netejava les ulleres, rumiava—. Vostè no és la primera que s'asseu aquí. No és la primera vegada a la meua vida, en seixanta anys, que em ve a veure una dona que no vol tenir el fill... Ja deu recordar que m'ha tocat d'estendre o no certificats d'aquesta mena a causa de l'estat nerviós de les pacients. Cadascuna tenia les seves raons: perquè no hi havia diners, perquè no hi havia el pare o per por de la malaltia. Fins i tot en el cas de persones benestants, sempre hi ha un motiu perquè la dona no vulgui tenir un fill, i la cosa en si no és pas tan crítica: en el vuitanta-nou per cent dels casos no hi ha cap problema. A mi no em preocupa la part privada o personal, em preocupa una altra cosa. Que ell l'hagi deixada o la vulgui ajudar, que sigui rica o pobra, que un dia es casi o no, tot això és secundari. No ha de fer res, empena per una por momentània, de què després se n'hagi de penedir. Ja sé que la responsabilitat recau en vostè, però una

part també en mi ajudant-la. Per tant, li haig de preguntar... No, no pateixi..., no em miri així..., amb aquesta cara d'alarma. No deixo de ser un amic que parla amb vostè... i si s'ho estima més, m'asseuré de manera que no m'hagi de mirar... Però ara escolti'm. —Es va desplaçar una mica. Ella ja s'havia decantat—. Escolti, Clarissa, jo no li hauria de fer cap pregunta i no li preguntaré pel pare, ni com és, ni on és, ni què l'ha empesa a vostè a..., tot això tant se me'n dóna. Li pregunto... No, prefereixo demanar-li que s'ho pregunti vostè mateixa amb tota honestedat: ¿ha estat un *malheur*, una ximpleria, una feblesa? Aquest home, ¿és de la mena que vostè conscientment i deliberadament voldria tenir per a pare del seu fill, encara que s'hi oposessin totes les circumstàncies fortuïtes del món? ¿Creu que el coneix prou bé per a decidir-ho?

La Clarissa abaixà el cap, però va dir d'una manera clara i decidida:

—Sí.

—¿I que en circumstàncies normals estaria cofoia i feliç de tenir un fill seu?

Ella alçà el cap. Se'n recordava: en Léonard davant seu amb la seva mirada diàfana i la seva rialla franca i agradable. Va mirar el doctor Silberstein de fit a fit.

—N'estic completament segura.

Tot d'una el doctor Silberstein adoptà un posat greu.

—Aleshores..., aleshores—va haver de prendre alè— comet un crim, si no es queda el fill. No ho dic en el sentit de les lleis de l'Estat, això tant me fa. Però es roba a vostè mateixa. I això seria realment una ximpleria, una feblesa.

La Clarissa guardà silenci. Se sentia bategar el cor.

—Escolti'm bé, criatura, i cregui'm. No pot actuar ara moguda per l'emoció. Repeteixo: estic dispostat a ajudar-la, però no m'agradaria ajudar-la a anar contra vostè mateixa,

per les presses. D'aquí a uns anys no s'ho perdonaria a vostè mateixa ni a mi. ¿Sap? Tot seria més fàcil si vostè hagués estat diferent, si hagués tingut un moment de debilitat, una mena d'embriaguesa, una crisi de solitud, un atac de feminitat. Però em costa de creure-ho de vostè. Si no fos que ell hagués abusat de vostè. Seria un cas diferent si vostè simplement s'hagués lliurat a qualsevol en un moment de disbauxa. Però jo sé que és una persona lúcida. No era una foguerada ni un enamorament impetuós. Suposo que es va donar a l'home lliurement, amb plena consciència i profund convenciment.

La Clarissa se'l mirà tota tranquil·la.

—Sí, amb profund convenciment.

—Amb això ha contret una obligació. Ha volgut aquest fill, l'ha volgut involuntàriament. No conec les circumstàncies, i tampoc no les vull conèixer. Tant si era un home eixelebrat, com si actuava per caprici o embriac. Vostè sabia el que feia. No se'n planyi ara! Si aleshores va tenir prou ànim per a ser honrada amb si mateixa, tingui'n també ara un cop més. Vostè no és una dona poruga. ¿De què té por?

La Clarissa tornà a inclinar el cap.

—No faig comèdia. És terriblement difícil. Perquè un dia vaig ser valenta haig de continuar sent-ho, depèn de mi. Però m'hauré d'amagar en un hospital.

—Però ¿de debò que no ho pot suportar?

—No penso en mi. Penso en el meu pare. No li puc fer això. Ha perdut el seu fill. Només li queda l'honor. Ho és tot per a ell. Si jo..., seria un acte d'inhumanitat..., crec que no sobreviuria a aquest deshonor.

El doctor Silberstein respongué:

—Vostè pensa en el seu pare... perquè ell té un dret sobre vostè... En fi, vostè ho sent així, i jo no diré res en contra

dels seus sentiments... Cadascú s'ho sap... ¿Quants anys té el seu pare?

—Seixanta-vuit.

—I vostè, vint-i-un. Nosaltres, els vells, ja no els comptem, els anys. N'hi queden cinc o deu. I vostè té tota una vida davant seu, i el fill. Reflexioni! Es priva d'una cosa. I després em pregunto: ¿hi té dret? La criatura té un pare... ¿L'hi ha preguntat, a ell? Potser l'hi podria preguntar... ¿Què creu que faria ell al seu lloc?

La Clarissa se'l va mirar. Estava convençuda de saber que ell se n'alegraria. (S'havia separat de la seva dona perquè ella no volia tenir fills). Es va posar a tremolar i esclatà en plors. Allò era més fort que ella.

El doctor Silberstein estava emocionat. Se li acostà i li prengué la mà.

—No la vull turmentar.. Crec..., crec que la comprenc. Em sento més solidari amb el seu pare que en qualsevol altre moment, pel seu fill. Ha perdut el seu fill... i el meu és al camp de batalla... És en això que penso. No m'és pas indiferent conservar-lo, faria..., no sé pas què faria... Pensi en aquest home, i només en ell. La seva situació és difícil... És general, ¿oi? Per a ell és terrible, no ho nego... Jo..., si la meva filla vingué a veure'm..., tots tenim rèmores..., també me n'averkonyiria..., no gosaria sortir al carrer. ¿Veu? No pretenc adornar res, no em faig millor que no sóc... Sé que seria un covard..., no sóc pas més valent que vostè. No ho faig per quedar bé. Però estigui tranquil·la i escolti'm. Sóc vell i he vist i viscut de tot al llarg de la meva vida... Sé que cadascun dels meus mots li fa mal..., perdoni'm, però no vull fer comèdia... No ho nego... Vostè no pot anar a veure el pare i dir-li... No ho entendria...

—Seria molt llastimós...

—Té raó... No l'hi pot fer, això..., no estaria bé... Neces-

sita atencions... i això..., això seria un crim... Pensem-ho tots dos tranquil·lament: ¿és que el seu pare ho ha de saber?

La Clarissa alçà els ulls maquinalment. Ell li acaronava les mans.

—Amb vostè parlo de manera diferent de com ho faria amb la meva pròpia filla. Perquè vostè volia el meu ajut. Al capdavant sóc metge. I un té bon ull. Quan ha entrat, m'ha cridat l'atenció la seva pal·lidesa, res més. Mai..., mai no se m'hauria acudit... i crec que encara passarà temps abans no sospitin... De moment no es nota absolutament res, i encara menys si porta l'uniforme d'infermera. No és pas la primera vegada que una dona té un fill i la família no en sap res. Les circumstàncies són favorables... Arreu regna el caos..., ningú no s'ocupa dels altres. De moment pot tornar a l'hospital, el seu pare no sospitarà res ni ningú d'allà..., tampoc els metges..., i després, quan vegi que és difícil d'amagar-ho, simplement demani un permís i deixi que jo m'encarregui de la resta.

La Clarissa tremolava. Estava pendent dels llavis d'ell. No hi havia pensat, en això. El doctor Silberstein continuava acaronant-li la mà.

—La sorprèn que provi de persuadir-la, però és perquè... perquè m'ha demanat si la podia ajudar. Ha de rumiar-s'ho amb tranquil·litat, filleta, amb tranquil·litat i lucidesa. Ja sé que és difícil pensar amb lucidesa en aquesta mena de decisions..., però jo penso per vostè... o més ben dit: ja ho tinc tot pensat... Escolti, no sé si recorda que tinc una caseta a Kleingmain... És curiós com la vaig aconseguir... Era a Salzburg amb la meua dona fa set anys, vam sortir a passejar en direcció a la frontera... i tot d'una veig una caseta, una vella casa de pagès, un petit jardí, amb geranis al davant, tot molt net..., i aleshores em va venir la idea: aquí s'hi podria viure..., així és com s'hauria de viure, en una casa petita,

sense haver de pensar, d'afanyar-se, fent la seva vida petita i tranquil·la... No sé si m'entén: sovint, des del tren veus una casa, no saps com es diu el poble, no coneixes ningú i tens la impressió que hi podries ser feliç, allà... Va ser un moment emocionant. La vaig ensenyar a la meva dona i ella va riure: «No hi aguantaries ni quinze dies». Però vam donar un cop d'ull al jardí fins on ens ho permetia la tanca d'esbarzers... Mentre miràvem, es va obrir la porta i en va sortir una dona d'uns cinquanta anys, una autèntica pagesa, amb la seva còfia, pobra i polida, i se'ns va acostar. «¿El senyor l'envia l'agència?». «No», vaig dir jo, un pèl estranyat. Ella es va disculpar dient que s'ho havia pensat perquè ens havia vist tanta estona davant la casa. Vam encetar conversa. Ens va explicar que el seu marit havia mort, per a ella havia estat una desgràcia, ja no podia continuar pagant la hipoteca. Una agència se n'havia fet càrrec, però a ella li agradaria poder-se quedar a la casa, els seus fills hi havien nascut. Si pogués conservar ni que fos una sola habitació, la del darrere. Em va emocionar, em feia llàstima. Vaig mirar la casa: era neta, tenia tres cambres a dalt, amb vista a les muntanyes que dominaven el jardí. Vaig viure aquest somni que té tothom que treballa. Tothom voldria tenir alguna cosa que fos seva. La meva dona té diners en accions: aquesta idea em ballava pel cap. Vaig preguntar el preu. Era ridículament mòdic. I vet aquí que, tot passejant, vaig comprar la caseta. De vegades a l'estiu hi vaig a passar vuit dies quan vull treballar amb pau i tranquil·litat. La velleta mena la casa, la manté neta i endreçada, ven fruita i verdura al mercat i és feliç.

»Bé, i ara parlem de vostè. Si hi ha una persona al món que em té devoció és aquesta senyora Husner. Si jo cometés un assassinat, ella m'amagaria i, tot i saber que havia estat jo, al tribunal juraria davant el santcrist que no havia estat jo. Els meus pacients ja no se senten tan obligats, estan esmaper-

duts, i procuro no pensar en els meus col·legues. Aquesta dona, en canvi, pensa en mi i crec fins i tot que prega per mi cada dia. No cal dir que li vaig deixar la seva cambra, no paga lloguer i no ha de fer altra cosa que ocupar-se de les flors, cosa que faria igualment per a ella mateixa. Ja es veia expulsada, desarelada. No es pot imaginar com n'estan els camperols, d'aferrats a la seva terra, a cada arbre; cada flor els creix enmig del cor. Quan en tinc ganes,estic deprimít o dubto de mi mateix, només em cal arribar-me allà i mirar els ulls d'aquesta venedora de fruita per a sentir-me bé, perquè sé que sóc important per a algú d'aquest món. Les dues cambres estan sempre immaculades; la dona és feliç quan algú hi viu i ho serà si vostè hi va. Si l'hi envio, se sentirà protegida i amagada com enlloc del món. Tindrà cura de vostè. Ha portat quatre fills al món, és callada i bona. I, mentre vostè hagués d'anar amb compte encara amb els altres, ella també podria tenir cura de la criatura, i ningú no en sabria res tret d'aquesta dona, vostè i jo. És una dona religiosa; si vostè li demana que ho juri, ni un mot no sortirà dels seus llavis. I pot confiar en mi: he après a guardar secrets.

La Clarissa notà les mans en les mans de l'ancià. Això li feia bé, i compregué que aquelles paraules l'havien vençut. Sentia l'escalfor dins del seu cos, penetrava fins al seu ventre, on reposava l'infant. La sentia en la seva sang. Clavà la vista en el buit.

—Però ¿com es dirà la criatura? ... No té nom..., el seu nom..., l'hi preguntaran... I on l'amagaré... No puc... no vull deixar-lo en mans estranyes...

—Sí, haurà de ser valenta.

—No hi vull pensar..., no vull pensar en els detalls... En això no... Vull confiar que hi haurà..., que tot se solucionarà. Aquesta època de follia no pot durar sempre.

—La raó diu que no.

—En general ningú no em farà preguntes, però hi ha casualitats...

—Aquesta època espantosa ho fa tot més fàcil. Pot dir que el pare de la criatura ha mort a la guerra abans de poder casar-se amb vostè.

—Ella el va llambregar.

—Crec que té raó. Ho intentaré. Encara que les coses siguin difícils. I ho seran.

—Ja ho sé—continuà ell—, tampoc no serà fàcil després. No és fàcil de viure amb un secret al cor. No la vull enganyar. Se n'haurà d'anar, i els ulls se li negaran de llàgrimes quan vegi altres infants que poden respondre a un nom. Però, filla meva, tot això li serà millor i més fàcil que si... Perquè allò altre, filla, és irrevocable. ¿No sabrà per a què viu? Però té una cosa a favor això de ser mare, sé una mica el que em dic... Tinc un fill a la guerra. Finalment la seva vida tindrà un sentit. D'alguna manera tot s'adobarà.

La Clarissa notà per les mans que ja estava més assossegada. Ja no li tremolaven. Se sentia revifada.

—No m'ho ha d'agrair. No, filla meva—va dir ell tot seriós—. Vostè em va ajudar. Crec que ara l'haig d'ajudar a vostè. Però també m'ajudo a mi mateix. Necessito coratge, més del que tinc. Cadascú ajuda amb el seu exemple. Quan veig que es manté ferma i decidida, m'ajuda. Necessito com mai a la vida veure una persona ferma. Encara la tornaré a menester. És bo per a vostè conèixer algú que la coneix, almenys algú amb qui pot parlar.

Quan va alçar els ulls, la Clarissa cregué que havia de fer-li una pregunta. Però ell la parà de seguida.

—Tant és això. Quan el meu fill torni, jo estaré satisfet, passi el que passi. Un viu només en els seus fills. I per això—li posà el braç al voltant de les espatlles—cal que vostè es mantingui ferma. No sap com n'està un, de sol, quan es fa vell.

NOVEMBRE I DESEMBRE DEL 1914

Tot i que encara tenia tres dies de permís, la Clarissa tornà a l'hospital de campanya aquell mateix vespre. Es volia atordir. Però no podia deixar de pensar: «Es va fent, creix». Ara necessitava fermesa i determinació, perquè covava dintre seu l'angoixa de tornar de bell nou als dubtes i vacil·lacions. I és que sabia que era un camí sense retorn. Volia dir destruir els ponts darrere seu. Finalment es decidí. Ara ho veia tot clar. Hauria de viure serrant les dents. Hi havia moltes coses a fer. Es llançà de cap a la feina. L'endemà tornà al servei.

—Que bé que hagi tornat—la saludà el doctor Ferleitner, el metge tirolès de barba grisa—. L'estava buscant, la necessito per a una cosa. ¿Oi que vostè era ajudant d'en Silberstein a Viena?

La Clarissa respongué que sí.

—Sembla que ha perdut una mica la xaveta, el professor. N'he llegit alguna cosa al diari. S'ha negat a firmar el manifest i, en canvi, ha publicat no sé quin opuscle on diu que la ciència és internacional, supranacional, que un intel·lectual s'ha de mantenir al marge, no barrejar-s'hi. És ara quan els necessitem, aquests senyors internacionalistes i supranacionalistes, ara que es tracta del nostre poble. Són uns traïdors, i se'ls ha de tractar com a tals. En fi, ja l'han fet fora de l'Acadèmia, a aquest cercabregues. Quina insolència. En el seu opuscle diu que els francesos són una gran nació cultural. Francament, ¿és el moment ideal per a dir-ne una d'aquestes, quan milers de joves valents van a fer-se matar...? És clar, tot perquè li han penjat la *Légion d'honneur*...

»Sí, daixò..., ¿què anava a dir...? Ah, sí, que vostè era la seva ajudant i, fet i fet, alguna cosa devia aprendre amb ell, perquè el xicot sap el seu ofici i faria bé de no sortir de la seva esfera, el ruc... Sí, doncs bé, en l'altra secció, a la cambra 6, n'hi tenim un que acaba d'arribar. Trastorn nerviós, perquè va sortir volant pels aires a causa de l'ona expansiva d'un obús. No té ferides greus, tremolors, dificultats de parla, plors convulsius..., exteriorment no se li troba res. Commoció cerebral. Passa el dia ajagut i treu tot el que se li dóna de menjar. Sí, ¿què volia dir...? Només l'he examinat quatre vegades, però hi ha alguna cosa que no m'acaba de fer el pes. Tinc la impressió que el xicot fingeix o exagera. Vaja, en qüestió de nervis, jo no hi entenc gaire, són coses força enrevessades, no és el meu camp. Però el que li volia demanar, infermera Clarissa, és que li doni un cop d'ull, passi de tant en tant per la secció, discretament, faci-se'n càrrec una mica, comprovi-li la temperatura, vejam si li vénen els tremolors només quan nosaltres hi entrem, i consulti la circular del ministeri on es consignen tots els trucs que aquests espavilats s'han inventat... En fi, potser sóc injust amb ell, però cal anar amb compte, perquè tenim pocs llits i només faltaria que un hi passés setmanes fent el dropo, mentre d'altres compleixen amb el seu deure!

La Clarissa li prometé que ho faria. I aquella mateixa tarda va fer la seva volta d'inspecció a la cambra número 6. Hi havia quatre llits. Coneixia dos dels ferits de la darrera vegada, dos soldats ferits d'un tret al front; l'embenatge els tapava la cara, de manera que la Clarissa no sabia si se'ls podria salvar la vista. El nou pacient era al llit del costat de la finestra. Dormia. Era un home d'uns vint-i-set anys, tenia una boca suau, infantil, potser era bufó amb els seus cabells bruns i arrissats i el seu front brillant. Però el rostre era ben esblanqueït i els ulls molt enfonsats a les con-

ques; això li conferia una mena de màscara: tan sols la boca es contreïa en una ganyota mentre dormia. La Clarissa se li acostà. Ell se sobresaltà, espantat per aquest lleuger soroll, i l'esguardà amb uns ulls grisos, mandíbules tremoloses i parpelles desfocades.

—Què..., ¿què passa?—li va dir.

—No res. Sóc la infermera de l'altra secció. Estava de permís.

Ell se la mirava insegur i es posà a tremolar.

—No ha de tenir por—va dir-li ella per tranquil·litzar-lo, i se li acostà més.

Però ell tremolava encara més, es posà fins i tot a espernetegar, la barbata no parava quieta, petava de dents; tenia una por terrible, esgarrifosa.

Balbotejà:

—Què..., què..., ¿què em farà?—quequejà amb una veu gairebé inaudible—. ¿M'e... m'examinarà... un altre... cop? Jo... ja... no puc més. Vull... vull pau..., el cap m'esclata, no puc més.

Premia els braços contra el cos, i s'emparà d'ell una convulsió histèrica.

—No, avui ja no el tornaran a examinar. Només voldria prendre-li la temperatura.

Ell va alçar una mica el cap del coixí i balbotejà amb esforç:

—Deixi'm estar, no..., avui no..., si us plau, deixi'm estar..., estic..., estic cansat... No puc més, tingui compassió, infermera, si us plau..., benvolguda..., benvolguda infermera, deixi'm dormir..., ben... benvolguda infermera.

Ho deïa amb veu manyaga. Era una veu potser una mica massa dolça, massa festosa.

—Bé—va dir ella—. Tornaré demà al matí a l'hora de la primera visita. Ara només miraré el gràfic i desapareixeré.

I, efectivament, es va limitar a llegir la fitxa: «Gottfried Brancoric, aspirant a oficial, regiment d'infanteria, vint-i-set anys. Descripció del cas: víctima de l'explosió d'una granada. ¿Fractura?».

Va sentir un fil de veu suplicant:

—Ensenyi'm el full..., vull..., vull saber què tinc... Haig de..., haig d'escriure a... a ma mare. Ma mare..., mare..., cal que...

A la Clarissa no li agradà veure'l tan curiosament despert i lúcid. I el més notable era el to manyac de la veu.

—Més tard—va dir secament i tornà el gràfic al seu lloc.

Ell es deixà caure al coixí. Tornava a tenir aquella ganyota al voltant de la boca. Una esgarrifança li recorregué el cos, com si tingués fred. A la Clarissa la sobtà la impressió de la seva postura, com si es premés el cos amb els braços. Potser el doctor Ferleitner tenia raó. Calia observar-lo.

—Bona nit—li va dir amb veu tranquil·la, i sortí de la cambra.

Al cap d'un moment ja l'havia oblidat. Només pensava en allò que duia dintre seu. Creixia, i amb allò que també hi creixia: la por, l'horror. Tan bon punt estava sola, només pensava en una cosa: ja no estava sola amb ella mateixa.

L'endemà assistí a l'examen del jove Brancoric, tot i que no era de la seva secció. A més del metge del regiment, el doctor Ferleitner, hi comparegué el capità metge doctor Willner, temut per la seva grolleria i les seves maneres brusques.

—Vinga, vejam què tenim aquí—va increpar el pobre malalt tremolós—. Aixequi's. Deixi's de romanços!

Les infermeres van aixecar el desgraciat. La Clarissa s'esglaià quan va veure-li el tors nu: completament eixut de carns, la pell blanca i fina sacsejada per una esgarrifança.

Des de feia unes setmanes tot l'afectava més que de costum, a la Clarissa, havia perdut una part de la seva seguretat. El capità metge provà els reflexos del malalt al genoll. La Clarissa li observà la cara: els ulls tenien una expressió indescriptible de por, com mai no havia vist en ningú. Mentre el cos tremolava, costelles incloses, la suor enganxava els cabells.

—Complicat—murmurejà el capità metge—. El bordegàs tremola tant, que no es nota res—i afegí amb un crit—: Estigui's quiet!

Els trets del pacient es desfiguraren i els ulls adoptaren una expressió embeneïda.

—¿On el van ferir?—preguntà el capità metge amb to eixut.

—No..., no ho sé—barbotejà el noi, esporuguit, amb la boca seca.

—¿Què vol dir, que no ho sap? Això és una bola. Ha de saber en quina batalla combatia.

Però el torturat pacient repetí amb una esgarrifança que li féu trontollar el cap:

—No..., no ho sé.

El capità metge li llançà una mala mirada i li palpà els músculs; en Brancoric agafà pell de gallina, i els tremolors li recorregueren de nou tot el cos. El capità metge es tombà:

—Està fet una calamitat. Però crec que tot plegat és covardia—va comentar a mitja veu al metge del regiment—. De totes maneres, cal tenir-lo ben vigilat. I corrents elèctrics. D'aquí a vuit dies pot haver petat. Si no és així, caldrà fer-lo comparèixer davant la comissió. ¿Encara no ha menjat res?

—Sí, al matí, per esmorzar, però després ho ha vomitat tot.

El capità metge es tombà.

—Hm—va fer empipat—. Valdrà més que l'enviem a Viena amb el pròxim transport. Allà tenen més mitjans. No el podem deixar aquí en un llit durant setmanes.

I passà al llit següent.

La Clarissa, torbada, no es mogué. Havia vist una angouxa tremenda als ulls del noi, quan el tornaren a ajeure al llit. El rostre se li havia tornat gris com la cendra. Ella tingué la impressió que hi veia reflectida la seva pròpia por. El pacient sentia les passes dures del capità metge, després romangué quiet, però els tremolors continuaven. La Clarissa sentí compassió per ell. S'assegué al seu costat.

—Ara descansi. Ja ha vist que la visita no ha estat pas tan terrible. Ha de recobrar les forces.

En sentir la seva veu, ell obrí els ulls; tenien una expressió dolça i entenedridora.

—¿No vol menjar res?

Els llavis es mogueren sense pronunciar un sol mot. Féu un gest amb la mà, després amb el cap i s'engargussàvolent parlar:

—N... n... no!

Després restà quiet i fità la Clarissa amb els seus ulls grisos, com si volgués aferrar-se-li.

—¿Puc fer res per a vostè?

Ell bellugà penosament els llavis.

—Quedi's—xiuxiuejà molt fluixet—. Quedi's aquí!

Ella romangué vora el llit. Immòbil. Pensava en en Léonard. Potser també estava trasbalsat. Potser també estava tan pàl·lid. Potser hi havia algú amb ell. Potser pensava en ella. Qui sap si també somiava. La Clarissa anà un moment a la cambra contigua, perquè un ferit d'allà gemegava. Això l'havia afectada. Ara tot l'afectava dolorosament. Tot li semblava un somni. De sobte sentí una mà humida en la seva. S'esglaià i s'inclinà cap a en Brancoric tot pen-

sant què podia voler d'ella. Ell la contemplava només amb aquesta mirada de gos tan seva, una mirada llagrimosa de gos espantat.

—Vostè és bona...—va dir amb un fil de veu—. Molt bona..., bona i... bonica.

Era estrany; ja no semblava un malalt, semblava sortit d'un somni: un lleuger somriure se li dibuixà al voltant de la boca. Ara tornava a semblar un minyó, un infant. I ella pensà en el seu infant.

Dedicà els dies següents a aquest recluta en especial. Hi havia homes arreu, homes trossejats, mutilats. Tan sols aquell tenia quelcom d'infant. Tenia vint-i-set anys, i ulls blaus. Se la mirava i somreia. Li agafava la mà. Ella no feia sinó somniar en el seu propi infant. Hi havia alguna cosa en aquell soldat que la colpia profundament. Sobretot la desamparança amb què s'aferrava a ella; la Clarissa tenia la impressió que volia alguna cosa d'ella, sí, que hi havia algú que la necessitava. Li tenia confiança. A la tarda, s'asseia vora el seu llit. Escrivia per a ell una carta a la seva mare. «La mare, la meva pobra mare—plorava—, l'ona expansiva d'un obús em va projectar...». Li rajaven les llàgrimes. Podria ser que la Clarissa, futura mare, s'hagués estovat durant aquests mesos, i no només pel que fa a les formes del cos, de tal manera que l'emoció li feia venir llàgrimes també. No es movia del seu costat; allò que ell tenia d'infantil, el seu abandó, la retenia allà. Ell li contava un munt de coses. Però al principi no era gaire explícit en detalls sobre el seu passat. Quan li parlava de la seva mare, la compassió entendria la Clarissa: era el seu instint maternal. Això durà gairebé quinze dies. L'havia tret del llit més d'una vegada. Ella el sostenia. Aleshores tenia sovint la impressió que eren els ulls del seu

fill els que mirava. Quan l'anava a veure, li semblava que es guaria. El veia feliç quan s'asseia vora el seu llit. «Que n'és, de bona, vostè», li deia aleshores. Però alhora no es desempallegava de la sospita que havia expressat el doctor Ferleitner. Aquell soldat havia estat farmacèutic. Hi havia hagut un moment en què hagué d'adonar-se de l'emoció de la Clarissa quan li parlava de la mare. Quan tots dormien, ell estava sorprenentment despert. La resta del temps el passava en silenci. Els tremolors continuaven. Explicava les coses de manera incoherent: tot i saber perfectament com havia acabat colgat per l'explosió, la imatge l'escriuïa cada vegada. La Clarissa pensava o bé que el molestava o bé que eren estratagemes quan li preguntava quan serien les properes visites dels metges. De vegades fins i tot estava alegre, irradiava despreocupació. «Em guariran». Però, tan bon punt sentia passes, tirava bruscament el cap enre-re, reprenia el seu aspecte de sempre i començava a balbotejar. Després es posava a parlar en veu baixa, es deixava anar i evidenciava sense voler que era feliç.

Quan el veí de cambra dormia, els balbuceigs cessaven. Ella se'n malfià.

—Avui parla molt bé. Anem progressant. Aviat el tindrem dempeus i més eixerit que un gínjol.

Ell s'espantà com un infant agafat in fraganti.

—No..., no..., això és n... només amb vostè... Vostè..., vostè té bons ulls... Fa sentir els altres segurs.

Tot i que ho deia amb posat tendre, la Clarissa se sentia incòmoda. Ell l'afalagava. Admirava els seus cabells. El pobre xicot no havia vist una dona des de feia molt de temps. Però, com podia ella permetre que un altre home li fes compliments! Va interrompre la conversa. Però hi havia alguna cosa en la manera de ser d'ell que la feia vulnerable. Sí, era una cosa que normalment no notava, però que aquí reco-

negué. Li semblava sincera l'angoixa que l'aclaparava quan ella el deixava o simplement sortia de la cambra passant pel seu costat; no podia pas retreure-li-ho. «No m'ho pot fer, això de deixar-me sol. Estic perdut, sense vostè. Em moriré, sense vostè».

Li tenia les mans agafades, com si ella sabés com mantenir una persona surant. De fet era ella qui esperava, perquè sabia que algú l'esperava. La covardia del malalt era com un malson per a la Clarissa. Li van cridar l'atenció certes contradiccions.

El doctor Ferleitner li va preguntar:

—I, doncs, ¿ha observat res?

La Clarissa no n'estava segura. En Gottfried Brancoric l'afalagava. Tenia molta tendresa. Però el fet que volgués saber quan serien les visites... D'alguna manera mentia. Però després ella també es recordava de quan li rentava el cos. I aquest cos el tenia present a la memòria. Quan ell se li aferrava, deia: «Mare..., com una mare...». Era curiós: el dia abans del reconeixement mèdic sempre s'esdevenia que el seu estat empitjorava. Bastava que li anunciessin la visita.

La Clarissa no en va dir res, d'això, al doctor Ferleitner:

—No ho sé. Però està molt malament. Només pell i ossos.

Tanmateix, decidí d'atendre la pregunta del metge. Hi havia una cosa que el malalt explotava: la por. La Clarissa no havia recelat. Ara li pujava una mena de repugnància contra allò que trobava injust. I en el fons desitjava veure'l fora de l'hospital.

Les coses empitjoraren al quart dia després que comencessin els dubtes. I això l'espantà. «He estat injusta amb ell. Jeia allà tot esblanqueït, exhaust. La infermera ha informat que havia tornat a vomitar. Tenia les parpelles blavoses i els llavis lívids. Els tremolors persistien». La Clarissa s'avergonyia d'haver sospitat d'un malalt. S'inclinà damunt seu:

—¿Què li passa?

Ell s'empassà la saliva i assenyalà l'aigua amb els ulls. Ella li'n va servir.

—Estic perdut—mussità—. Em volen enviar a Viena... No ho suportaré..., allà sense vostè... No puc.

—Tranquil! Tranquil!

Instintivament, li passà la mà pels cabells. Ell tremolava. Els espasmes el sacsejaven.

—Ja no puc més... M'enfonso... No em deixaré torturar més temps... Sense vostè... Vostè em conforta.

Ella el consolà.

—Ho fan només pel seu bé. Allà, davant la comissió, el declararan inútil, o l'ingressaran en un sanatori. Allà tenen millors condicions que aquí.

—No, per l'amor de Déu... Sense vostè estic perdut... Deixi'm només uns quants dies... Que m'examinin aquí... Aquí vostè em veu... com a amic... Allà estaré sol... Allà m'enfonсарé... No..., no vull anar a Viena... Parli amb el metge... Aquí la tinc a vostè..., ve la meva tia... Dues persones... Només vuit dies.

La Clarissa li prometé que parlaria amb el metge.

Ho va fer. Ell rondinà. Ella li explicà que en Gottfried Brancoric no estava en condicions de viatjar. Avui l'havia trobat més dèbil. No se'n podien fer responsables.

—En fi, si vostè ho diu... Sí que està malament. Però no m'agrada.

La Clarissa ho va notificar a en Gottfried. Ell continuava tremolant. Ella li aguantà la mirada i s'enrojolà tant, que es va enfadar i sortí de la cambra.

Els fets següents van passar el cinquè dia, quan la Clarissa entrà de sobte a la cambra, sense anunciar-se. No sabia que

ell tenia visita. Això la va sorprendre. Era una dona gran, una velleta que semblava molt afectuosa. Cap dels malalts no tenia informació exacta sobre les hores i els dies de visita, i era millor això que no pas haver de passar el temps esperant. En Gottfried menjava l'esmorzar amb delit i en demanava més. L'engolia, encara que hi hagués algú assegut vora el seu llit. Era un home d'aspecte força llastimós, que espantava els altres. Tenia un rostre de persona patidora. La Clarissa va tenir una sospita.

No li agradava que en Gottfried tingués un secret; des d'uns dies abans, quan ell havia dit «el meu pare», sabia que mentia, perquè havia sentit que el visitant li deia de «vostè».

Ara va veure una sabatilla damunt el llit. Es va emportar un ensurt. Es va posar a la feina com si no sabés res. No li agradava que fes res sota la flassada. Es va adonar del seu esglai. Quan ella se li apropava, sentia que ell balbotejava alguna cosa. Li veia els ulls desficiosos. Pressentia que havia amagat alguna cosa. Per primera vegada va tenir la sospita que l'enganyava. Aquella gratitud, aquella malaltia, eren una comèdia! ¿Què li impedia de parlar amb el doctor Ferleitner? L'endemà al matí el van portar als corrents elèctrics. Normalment ella no hi assistia mai. No entrava de servei abans de les vuit. Van sortir dos sanitaris. Ella va tenir un pressentiment; volia saber-ho. La falsedat d'aquell home atiava la seva irritació.

Entrà al vestíbul. Demanà a un dels infermers que l'anunciés. Quan la va veure entrar mitja hora abans que de costum, es va espantar.

—¿Què passa?—Tot d'una semblà que estava impedit de moviments—. Només són les set.

—Sí, les set. He canviat el torn.

—Estic..., estic...

—Va, enduguin-se'l!

La mirada d'ell la va escometre.

Els sanitaris se'l van endur.

—El meu mocador!—va cridar ell encara.

La Clarissa va cridar la infermera perquè fes el llit. El calaix amagava alguna cosa, creia, però només contenia els seus objectes personals. Res més. Tampoc no va trobar res al llit sota el coixí. S'avergonyí d'haver estat injusta amb ell; però, al capdavant, només havia complert un encàrrec. Ja estava a punt de sortir de la cambra quan, en tornar a arrambar el llit a la paret, va veure les sabatilles de l'home; eren les sabatilles de palla que ell feia servir; però ¿per què eren tan lluny?, es preguntà per un instint inconscient d'ordre, i després pensà que no devien ser gaire pràctiques, i de seguida li tornà a la memòria el record mig esborrat d'aquella velleta, que el dia abans havia encabint les sabatilles al costat del coixí. Les va agafar i palpar. A la punta d'una de les soles, l'esquerra, va trobar-hi una cosa dura. Era una capseta de paper com les que es troben sovint a les farmàcies, i al costat n'hi havia una altra juntament amb una bosseta amb pólvores blanques. Vet-ho aquí, doncs! En Ferleitner, amb el seu instint de camperol, havia tingut bon ull. Va obrir primer la capseta; feia pudor de socarrim. En tastà una miqueta: era un vomitiu. De les pólvores blanques, no en va poder treure res. Ara ho tenia clar. L'home es consumia a força de no menjar. Abans de les visites mèdiques prenia un vomitiu per no retenir el menjar. Havia enganyat tothom.

La Clarissa va sentir endurir-se-li l'esperit. En l'educació que havia rebut la rectitud militar per a ella era important. Estava indignada. Tornà el llit a lloc. Es ficà la capseta a la butxaca. Es quedà allà a propòsit fins que els sanitaris el dugueren de nou, l'allitaren i sortiren de la cambra. Quan estigueren sols, ell s'incorporà al llit.

—Acosti's... Ah, m'han tornat a torturar.

La Clarissa romangué dreta, mirant-se'l amb ulls severes.

—No tornaran a torturar-lo—va respondre ella en to sec—. La comèdia s'ha acabat.

L'home s'alarmà. Els seus ulls adquiriren una brillantor vacil·lant.

—Qui..., ¿quina comèdia?

Havia après tan bé a balbotejar, que en moments de por li sortia automàticament.

—No s'esforci a balbotejar. S'ha acabat tant de fingiment. Fa temps que els metges en recelaven i, amb mi, ja ha jugat el darrer atot.

Ell balbotejà de nou:

—Però, infermera..., infermera Clarissa...

Estirà les mans en un gest de súplica, com si volgués atreure-la cap a ell. Però ella es mantenia allunyada i va treure les dues capsetes dels respectius estoigs.

—Aviat hauran comprovat què és això. Però li aconsello que no m'obligui a denunciar-lo. Acabi aquest joc, i li estalviaré com a mínim el càstig. No prengui el lloc a d'altres, els malalts de debò, en la nostra secció. Farà bé de desaparèixer d'aquí.

En Brancoric es posà a tremolar; ella li veia l'agitació del cos sota la flassada. Aquesta vegada els tremolors i el balbuceig eren autèntics. Tenia el rostre lívid, la suor li amarrava el front.

—Per l'amor de Déu..., in... infermera..., escolti'm... Es... estic malalt de... de debò... No..., no fingeixo... Simplement... és que... no ho suportó... Des del moment que... em van encolomar l'uniforme sóc..., sóc un home destrossat... Cada vegada que un oficial, un metge en uniforme, em mira, em tremolen els genolls, defalleixo..., no puc parlar i... és com si... m'haguessin xuclat la sang...,

els meus nervis no ho suporten... Qualsevol cosa tret d'això..., el servei militar... i... la guerra.

La Clarissa l'esguardà amb ulls severos.

—Vostè no està malalt. Només és un covard. Vet aquí tot el seu mal.

—Sí..., sóc un covard... Pot dir-ho així... Sóc..., sóc com sóc... Sempre haig de pensar en el pitjor... Vostè..., vostè no es pot imaginar com és això... Aquest gos sanguinari de metge... Però això..., no puc veure aquest horror..., no el suportó. Sí, tinc por... Tenir por és morir mil vegades, és pitjor que la mort... Els..., els altres riuen i juguen a cartes a les trinxeres... i joestic a l'aguait... Tinc... tinc por... de la meva pròpia arma... No la..., no la puc tocar... El revòlver amb... amb el seu canó fred... Jo no..., jo no puc... Els altres no tenen nervi... per sentir la mort entre les cuixes. Ara..., ara..., ara... només espero la granada que ens esmicolarà... i després hi ha els colgats... quan es reviscolen... amb la cara regalimant... i els críts quan senten als dits la sang d'un altre... No puc respirar... Anem..., anem en un tren de municions i ells..., ells anaven asseguts damunt de granades enormes... i les treien del vagó... Jo..., jo no parava de tremolar... perquè en podia caure una i explotar... Em queia una suor freda... No..., no hi puc fer més... Sí..., tingui compassió de mi... Miri'm... He tocat fons... No..., no puc més.

—És clar que ha tocat fons, si es consumeix no menjant i es fa portar vomitius per algun brivall.

—Pre... prefereixo morir-me de gana que..., que tornar al front... No..., no vull tornar-hi... Millor morir ara mateix... No sóc..., no sóc soldat... Que em facin... cavar camins..., buidar comunes... Puc..., puc fer de tot, però esperar que..., que exploti la granada... Mai no..., mai no podré atacar ningú amb..., amb la baioneta i...—de sobte

li agafà com un espasme i es posà a tossir fort—i no vull..., no vull..., no vull... Que em matin a garrotades, ara mateix, però no tornaré al front... Sí, vagi..., denunciï'm... Diguï'ls... que no hi tornaré... Què..., què m'importa tota aquesta bestiesa... Ja he vist massa..., no hi tornaré.

La Clarissa es tombà. Allò li regirava l'estómac. Però alhora recordà que ella mateixa havia jurat a en Léonard de tornar a França. Llambregà el malalt. El seu rostre jove i bell estava completament desfigurat, la por s'allotjava en els seus ulls espantosament grisos i el seu aspecte era com d'alienat. Sense voler, en contra de la seva voluntat més íntima, sentí llàstima d'ell.

—És una sort que els altres no siguin uns cagacalces com vostè—va dir ella amb menyspreu i es tombà per anar-se'n.

—N... no..., quedi's—suplicà ell amb llàgrimes que li queien galtes avall—. No em menyspreï... Només..., només sóc un home..., no sóc..., no sóc un mal home... Mai no..., mai no he fet mal a ningú... No serveixo... i quan un no serveix... Jo no..., jo no puc ser soldat... Vostè no ha vist... quan ataquen... amb les baionetes..., no ha vist com..., com els brillen els ulls de ràbia... Vostè no sap... com és... quan el vent porta la..., la... fortor de les tombes..., quan la carn es podreix..., ah..., ah..., i haver-s'hi d'estar, bramar... Ah... no puc..., vull anar a casa... La meva mare té una petita propietat..., vull viure allà..., no fer mal a ningú... Ah..., vull ajudar tothom... L'hi juro... Però ajudi'm..., ajudi'm..., deixi-m'hi tornar... Què..., què hi fa que jo hi sigui o no... No faig sinó... nosa als altres amb la meva por... Demà... tornaran a maltractar-me de nou... Em palpegen com a una bèstia amb les seves mans dolentes... Deixi'm..., deixi-m'hi tornar... Li... l'hi prego... per Déu..., per..., per la meva pobra mare... mare... Sóc fill únic..., només em té a mi.

Les llàgrimes li continuaven rajant galtes avall. La Clarissa no sabia què era veritat i què era mentida.

—Faci el que vulgui... Jo no en vull saber res, del que faci. Faci-ho a risc propi.

Li llançà les dues capsetes i sortí de la cambra com fugint d'ella mateixa.

Encara no havia passat el llindar que ja estava enfadada amb ella mateixa. «Va ser casualitat. No havia d'haver-les vistes. Però ¿què he fet? No hauria d'haver-li tornat aquelles substàncies—reflexionava—si no el denuncio. Però no hauria d'haver-lo ajudat». Tanmateix, en el fons comprenia la seva pròpia feblesa. El fet que ell hagués dit: «La mare només em té a mi...». El seu propi fill podria dir el mateix un dia. ¿Qui més podria tenir? El pensament del seu fill era present en tot, ara. Dos dies abans l'havia sentit moure's dins el ventre. Després d'això, ho veia tot diferent. Ja no hi havia només Estat i deure. Era com si aquest altre que vivia dins el seu ventre determinés la seva vida.

L'endemà no va assistir a la visita dels metges. No volia participar en la comèdia. No volia haver de suportar aquella mirada suplicant auxili. No volia que li fes preguntes. ¿Què li importava? Evità el metge. Per primera vegada a la vida havia fet una cosa mal feta, una cosa poc honorada. Se sentia bruta. Però ¿no era això només el començament? Quan arribés la criatura, ¿no hauria de mentir, i amagar-se, i donar falsos testimonis, mentir davant del pare, del capellà, dels amics, de l'Estat, mentir potser a l'infant, que no havia de saber que era fill d'un enemic? El seu jo ja no era el seu jo. Estava dividida entre la veritat i la mentida, com aquell ma-

lalt d'allà. ¿No lluitaria per aquesta vida com ell per la seva?

No va ser fins a la tarda, quan sabia que estava sol, que va anar a veure en Brancoric. Ho va fer en contra de la pròpia decisió. Però estava feta un garbuix. Ell jeia al llit amb els ulls closos, estava exhaust, i a ella ja no li sabia greu d'haver-lo tractat d'aquella manera. «Està esgotat com una fera encaçada; encobrint-lo no encobreixo un criminal; no està fet per a matar; té la boca tendra com la d'un infant».

Ell va obrir els ulls i la va reconèixer. Un somriure li recorregué els llavis, esguardà la Clarissa amb rostre radiant.

—Déu..., Déu els beneeixi..., d'aquí a vuit dies... em declararan inútil... Estava realment tan dèbil ahir al vespre..., quan em vaig presentar davant la comissió... amb el doctor Ferleitner... Si vostè els diu el mateix, estic salvat... Després d'haver parlat amb vostè... tenia un nus a la gola... no necessitava prendre res... l'hi juro, l'hi juro per la vida de ma mare que no he pres res... No he..., ho veu..., no he pres res... I estava tan malament, que no hauria pogut prendre ni un mos, estava desesperat perquè..., perquè vostè em menysprea... No ho vull... Vostè és una dona, ¿oï que no em menysprea, infermera Clarissa?

A la Clarissa li costava mostrar-se dura amb ell.

—Si els metges el declaren inútil i el deixen tornar a casa, deu ser perquè realment ho és. Jo no hi tinc res a veure.

—Però, oï que... Si l'hi pregunten..., vostè parlarà..., parlarà a favor meu, no dirà res en contra meu... He..., he començat a viure de nou després que puc esperar que... que m'alliberin..., que em deixin tornar a ser un home. No vull res més..., només viure, només viure... Tenim una petita farmàcia al poble... No vull res més que menar una petita existència... i poder treballar... Simplement necessito algú amb mi que m'ajudi... Sóc una persona dèbil, eixelebrada i massa confiada. Sempre perdo els ànims...

Vostè sap com en sóc, de dèbil... Sense vostè em sentiria perdut... Ha estat dura amb mi..., però m'ha sabut comprendre... Ara haig de començar una nova vida, des del començament... Necessitaria tenir algú al meu costat... que m'ajudi, que em sostingui... Algú com vostè... Cada vegada que la veig, tan tranquil·la, tan segura, tan competent, aleshores..., aleshores penso com seria jo, si tingués algú com vostè amb mi... M'haig de desempallegar d'aquest maleït uniforme, sortir d'aquest hospital... Només a vostè trobaré a faltar. M'he acostumat tant a vostè... Sé que no podré viure sense vostè... Voldria..., Clarissa, ¿voldria ajudar-me?

La Clarissa no ho entenia.

—¿Com puc ajudar-lo?—ho trobava sentimental i somrigué—. Per a vostè les coses tornaran a ser com abans.

Ell l'esguardà amb emoció i gratitud.

—No... El cas és que la necessito... Vull dir que... si..., si ara realment em deixen anar... Només sóc... un home malalt i dèbil..., però si ara realment em llicencien i em deixen tornar a casa..., vindria... ¿vindria amb mi...? El..., el capellà m'ha dit que, atès el meu estat, em deixarien anar d'aquí a dos dies... Si els metges veuen que vostè es casaria amb mi... Si ho fes, em salvaria... M'alliberarien només per a complaure-la a vostè... Els metges n'estan molt, de vostè... Tothom n'està... Però ningú com jo... Vostè ha estat l'única persona durant aquest període terrible que ha estat bona amb mi... i sempre ho seria... No pot ser d'una altra manera, vostè... ¿Què vol fer aquí...? Vinguí amb mi... Jo la..., jo la necessito... Ja n'hi ha d'altres per a atendre els malalts i... ens podríem casar de seguida... És tan fàcil, ara... Ma mare seria tan feliç...

—No. —La Clarissa el mirà de fit a fit—. Ara també em vol subornar a mi! Al capellà amb pietat, als companys amb

diners, i a mi honorant-me amb una proposta de matrimoni. Em sembla que li ha pujat la febre.

Va pensar que simplement volia comprar-la proposant-li un negoci. Ho trobà cínic i sortí de la cambra.

Tot just es va haver tancat la porta, s'aturà de tan fort que li bategava el cor. Sentia irritació i vergonya. Havia estat tan imprevisit allò que aquell home demanava. ¿Se li havia mostrat massa afectuosa? ¿Havia estat massa afectuosa amb ell? Li semblà com un crim contra en Léonard que algú li demanés la mà, i alhora experimentava un sentiment estrany. El seu agraïment era emotiu. Però, d'altra banda, també sentia una mena d'alegria entremaliada amb la idea de poder escriure a en Léonard: «Algú m'ha demanat la mà», que algú li fos tan afecte; era la primera vegada que algú li demanava la mà. Pensava: «Si en Brancoric sabés que porto... el fill d'un altre... ¿S'espantaria?». Ella ho hauria trobat desagradable. Ja no podria tornar a anar-lo a veure. S'hauria acabat la seva admiració per ella. També ell la menysprearia, com els altres.

DESEMBRE DEL 1914

Aquella nit no va poder dormir. Malgrat el cansament, havia de pensar en el futur. Aquella estranya petició de mà li havia fet prendre consciència de la dificultat de la seva situació. Per això no pogué dormir aquella nit. No sabia què passaria; fins aleshores tot li havia semblat tan fàcil..., ningú no havia sospitat res. El fet que l'admiressin li havia fet més aviat mal. Sempre havia menyspreat les mentides, i ara ella mateixa havia de mentir, una vegada i una altra.

S'examinà al mirall. Tenia la sensació que tothom la vigilàva. Es demanà si no valia més anar-se'n de seguida. Però l'horroritzava el pare: ¿com li explicaria tots aquests mesos d'inactivitat?

Es llevà cansada. Li costava de moure's. Hagué d'asseure's en una butaca. El doctor Ferleitner li preguntà: «¿Què li passa, criatura? No m'agrada la cara que fa. Sembla esgotada. Ha de descansar una mica. Havent dinat estiri's una estona. Al vespre la necessitem. ¿Ho sent? Aquest vespre la Secció de Premsa de l'exèrcit ens ofereix un cabaret. Els pacients més lleus hi aniran i vostè els acompanyarà». La Clarissa féu un gest de rebuig. Ja hi havia estat una vegada, en una d'aquestes funcions. La Secció de Premsa feia gires, amb operetes i cançons lleugeres, barrejades amb declamacions patriòtiques, en part per tenir ocupats els actors i en part per divertir els malalts. Estava ben pensat: una mica de música, una mica d'alegria. D'aquesta manera no se sentien tan estranys, tan abandonats, quan llegien als diaris com la gent es divertia a Viena i a Budapest.

La Clarissa hi anava de mala gana i preguntà si no la'n po-

dien dispensar. Ho havia viscut una vegada, i aquesta mena de diversió li resultava dolorosa, si més no ho seria ara. Però el doctor Ferleitner hi insistí. Va haver de convèncer-la.

El cabaret estava instal·lat al casino d'oficials. Era una sala amb un petit escenari. Hi havia taules per al públic; hi seuriem els oficials i els ferits; al darrere hi havia bancs per als soldats. Es permeté l'entrada a alguns civils. El vespre va ser un trasbals. Van entrar en baiards els mutilats; s'escampà una lleugera olor de iodoform; els oficials metges els acompanyaven; només els malalts greus romangueren a l'hospital. Van repartir programes que havien estat escrits a màquina als despatxos. S'hi anunciava una cantant d'òpera ja bastant revellida, un humorista del Carltheater, actors del Burgtheater que havien de representar fragments de *l'Anatole* i *El sopar de comiat* de Schnitzler, i la diva de l'opereta Carmen Mariilla cantaria algunes àries: això que en diuen una vetllada variada.

Havien demanat a la Clarissa que s'assegués a la taula reservada per al doctor Ferleitner. Començà l'humorista. Explicà acudits sobre els enemics. El van aplaudir calorosament. Això agradà. Era com fet a mida per als malalts. La Clarissa estava tensa, no escoltava de debò. Aquest tipus de diversió li feia mal. «*Sí, tindrem vi*», cantaven. Va considerar si no fóra millor aixecar-se i anar-se'n. Aleshores sortí a escena la cantant d'opereta, una joveneta. Ballà i cantà alguna cosa de Lehár. Tenia una veu bonica. «Una persona que fa patxoca». Desprenia electricitat. Cantà més coses. La Clarissa no escoltava. No es desprenia del seu llanguiment. Però amb la segona estrofa quelcom es desvetllà dintre seu. Observà els lleugers moviments de la cantant. Era bella sota el maquillatge. Duia un barret de palla tradicional de Viena. Tenia quelcom que l'atreïa, que li interessava. Quan sortí de l'escenari, els crits i els aplaudiments

no tenien aturador, i li portaren rams de flors. Ella donà les gràcies al públic ja després del número següent. La Clarissa va veure com la cantant agafava de la taula dels oficials les flors que li havien regalat i les oferia als ferits. Era encantadora la manera com s'inclinava damunt de cadascun. «Una persona encisadora—va xiuxiuejar algú—. L'hauríem de convidar a la nostra taula». Anava d'un a l'altre dedicant-los un somriure. En aquell moment la Clarissa sentí com un cop dintre seu. Li vingué el record. S'aixecà i es dirigí cap a la cantant. Preguntà:

—¿Marion?

La diva es tombà.

—Clarissa!—exclamà i de seguida l'abraçà amb la cordialitat d'altre temps.

La Clarissa l'esguardà: ara, tan empolainada, li semblà una mica canviada, si bé val a dir que feia gairebé quatre anys que no la veia.

—Les vegades que he pensat en tu. Tant de bo hagués sabut on paraves. I ara treballes d'infermera! No he gosat escriure al teu pare. Vine! Cal que ens ho expliquem tot. Seiem en una taula.

La Clarissa es va disculpar amb els seus veïns dient-los que tornava de seguida. Estaven una mica sorpresos de tanta familiaritat. La Clarissa s'assegué al costat de la Marion; li explicà la gran consternació al pensionat arran de la seva desaparició i que ningú no li havia sabut donar informació. Fins i tot havien temut que no hagués fet un disbarat.

—No va faltar gaire—respongué la Marion—. I de fet no pensava en altra cosa quan vaig fugir. Et deus recordar d'un dia, al llac de Ginebra, que vaig estar a punt de fer-ho, encara que aleshores era només per despit arran d'un enamorament estúpid. Encara no sabia el que em passava. Però quan aquella bandarria em va explicar per primera vegada

allò del *bâtard*, de cop i volta ho vaig entendre tot, vaig entendre per què la meva mare em feia anar de qualsevol manera i m'amagava, per què de vegades les persones grans, que sabien més coses de mi que jo mateixa, m'acaronaven els cabells compassivament. Ho vaig recordar tot, vaig recordar la velleta vestida de dol que m'havia mirat i havia murmurejat: «*Le pauvre enfant*», i sobretot vaig saber per què la família d'en Raoul, a Évian, va trencar tot contacte amb nosaltres; d'aleshores ençà la mare ja no se m'enduïa enlloc i em va col·locar amb vosaltres, em va amagar amb vosaltres. Aleshores vaig entendre que tota la meva vida se n'havia anat al carall, o això em semblava; però jo era encara una bleda; de totes maneres no crec que en tota la vida em torni a sentir tan miserable com aquell vespre que em van tancar amb clau a l'habitació com un gos sarnós. Havien decidit alguna cosa respecte a mi, però jo no sabia què ni ho volia saber. I l'endemà ben d'hora vaig fer-me una corda amb un llençol, vaig despenjar-me per la finestra i vaig escalar la tanca del jardí... Sí, a l'habitació hi havia un pot de llauna amb el qual fèiem col·lectes per als pobres; el vaig forçar per tenir diners per al tren; espero que la mare els hagi reemborsat... Lladre o no lladre, tant se me'n donava... Tu ja saps què és..., no, no et pots imaginar què representava per a mi ser tinguda per una exclosa, una bastarda... Tu em coneixes i saps com necessito que m'estimin... No suportó que em mirin amb menyspreu... Doncs bé, vaig agafar el tren abans que les estimades sors em poguessin fer buscar, vaig arribar a Viena sense saber on anar... Sí, hi tenia parents i coneguts..., però m'hauria llançat d'un quart pis abans de decidir-me d'anar a casa de cap d'ells des que sabia a què atènyer-me... Vaig anar, no te'n riguis, al museu. ¿Qui em buscaria al museu?, vaig pensar... Probablement ja m'estaven buscant al Danubi... I a la tarda vaig menjar

alguna cosa en una pastisseria i em vaig posar a vagarejar pels carrers... Després, a poc a poc vaig començar a agafar por pensant on passaria la nit... No podia anar a un hotel, no m'hi hauria atrevit, i tan cansada..., tan cansada... Però, després, quan seia al jardí Schwarzenberg, va passar per davant meu un jove molt elegant i atractiu, va fer mitja volta, va tornar a passar, mitja volta, una vegada, dues vegades, i finalment em va adreçar la paraula. Bé, ja t'ho pots imaginar, el discurs de costum, que està sol... Després de tot tenia raó: la solitud em resultava insuportable. Després vam anar a menjar junts i en acabat em va preguntar si el volia acompanyar a casa seva. Naturalment jo sabia quines eren les seves intencions, al capdavant ja no era tan burra, però ja tot m'era igual, tota la meua vida... Aquest o un altre, pensava, quan una és una desferra, la decència i això anomenat «honor» se'n van a pastar fang... I potser encara era pitjor... Em va provocar una mena de..., de plaer maligne fer-li mal a ma mare i fer-me'l a mi mateixa. A més, creu-me, era un home realment agradable. Malgrat tot, haig d'agrair a Déu haver-lo ensopegat... Les coses haurien pogut anar d'una altra manera. —La Marion s'arrepapà al seient i rigué—: Perdona, Clarissa... Potser em trobes... diguem una mica frívola per riure... Però la cosa era tan còmica... Ell..., la veritat és que em va fer llàstima quan després s'adonà que jo no era del tot una inexperta... Li hauries d'haver vist la por, la por infernal, quan després, sense malícia, li vaig dir que encara no tenia disset anys... El pobre estava ben esporuguit, com si ja tingués la policia trepitjant-li els talons per corrupció de menors... Sí, perdona que rigui, però... era tan còmic..., jo, dreta al mig de la cambra... amb un negligé dels més lleugers... Jo, la víctima innocent, encara vaig haver de consolar el pobre seductor i prometre-li que no ho diria a ningú... Déu meu, que en són, de pallus-

sos, els homes... Em va refregar pels nassos que jo li hauria pogut fer xantatge. «¿Per què no m'ho has dit?», va dir cridant tot desesperat. «¿Perquè no m'ho has preguntat? ¿Com volies que sabés...?», vaig respondre-li. Crec que el noi hauria donat la vida, si amb això hagués pogut esborrar el que havia passat, mentre que a mi, que era qui més s'hi jugava, tant se me'n fumia... No podia sinó riure, com ara... En fi, al capdavant vam tenir sort tots dos l'un amb l'altre... Era un noi realment encantador i per sort també tenia diners... Es volia desfer de mi per por, treballava en un ministeri i qualsevol afer d'aquesta mena li hauria costat car. O sigui que es va limitar a dir-me que anés a Berlín, com més lluny millor, ¿ho entens?, i estudiar, ell ho pagaria i em visitaria de tant en tant... A ningú li anava millor que a mi això de desaparèixer... De manera que vaig anar a Berlín i hi vaig estudiar a l'escola d'arts dramàtiques tot un any, ja te n'explicaré alguns detalls, i després, quan li va haver passat una mica la por, vaig tornar a Viena. La meua veu no és gran cosa, segur que te n'has adonat, i no arribaré a ser una gran estrella..., però de moment em va bé, i tinc un amic encantador de debò... Curiosament, també n'hi ha hagut un que es volia casar amb mi, però per a això encara hi ha temps... Però, ¿saps?, quan miro enrere, em sembla un miracle que no hagués fet alguna altra relliscada.

La Clarissa havia escoltat en silenci: la cara de la Marion ho deia tot. Finalment preguntà:

—I la teua mare...

—Que se l'emporti el dimoni!—respongué la Marion enfadada—. A mi què se me'n fum! Només faltava això!

—Però, Marion...—va dir la Clarissa, sincerament esverada.

—¿Què hi tinc a veure, amb ella? ¿Per què me n'hauria de preocupar? Ella no s'ha preocupat mai de mi. Quatre

bombons i de tant en tant un viatge per donar-se aires de respectabilitat... En els darrers temps li feia por deixar-se veure amb mi, i se'm va treure del mig. ¿Per què em va mentir amb allò del cònsol de Bolívia? Te'n recordes, ¿oi? Encara no sé avui qui era el meu pare. Un dia li'n vaig parlar i li vaig amollar la pregunta pel broc gros..., i ella es va posar a xerrotejar i quequejar per dir que es va morir abans no es poguessin casar... Pels seus llavis vaig veure que cada mot era una mentida. No, Clarissa, una cosa així no es perdona...

—Però, Marion, continua sent la teva mare.

—Malauradament... un no la pot triar, la mare... i, en definitiva, ¿és que ha pensat mai en mi i s'ha preocupat mai de mi...? No li dec res que s'assembla a respecte filial... Les coses que he entès ara, posteriorment, no la fan gaire digna d'admiració... Aquests oncles de quan era petita, quan hi penso...—La Marion s'interrompé—. ¿Saps...? Digue'm boja, si vols... De vegades, quan un d'aquests senyors ja granadets em festeja, me'l miro i penso: podria ser ton pare... Potser ja me l'havia trobat, potser no... Potser sap qui sóc, però potser no el coneix ni la meva mare... No, benvolguda Clarissa, una cosa així no es perdona... No, no és com a les novel·les, on un dia un noble ric entra a la cambra i diu, com si dugués a la mà el registre de baptismes: «Filleta estimada, t'he cercat tota la vida...». Podria ser aquest o aquell... De vegades, quan els veus al mirall, et preguntes si el teu pare s'assembla a un d'aquests... Ja sé que és una ximpleria això de ser fill legítim o il·legítim, però és un cop per a tota la vida... Per descomptat que no sóc una santa, tu prou que te n'adones..., però això jo no ho faria al meu fill... Per l'amor de Déu...—S'interrompé, estamordida—. Per l'amor de Déu, Clarissa, ¿què et passa...?

La Clarissa s'havia agafat a la taula per aguantar-se. De sobte se li enterbolí la vista, gairebé com abans. Tot trontollava al seu voltant. Però aquesta vegada s'assenenà.

—Res..., res..., Marion—balbotejà—. És que fa una calor horrible aquí i..., i estic molt cansada.

Va córrer a buidar el got que tenia al davant. La Marion s'havia assegut al seu costat.

—Sí, has de reposar. A més, semblés..., semblés molt canviada..., de primer moment no t'hauria reconegut. Espera't... t'acompanyo a la sortida...

La Clarissa s'aixecà amb penes i treballs. Tothom la mirà mentre sortia tentinejant. S'havia emparat d'ella una por irracional: ara tothom se n'adonaria, tothom en parlaria. Havia trigat massa, quatre setmanes gairebé. Ara es creia perduda, traïda.

Estava ajaguda al llit, amb els ulls oberts fitant el buit i intentant fer memòria. «Anar-me'n, me n'haig d'anar. Tothom se n'adonà... Abans, aquell desmai i ara aquest rodament de cap. La Marion m'ha dit que em troba canviada. Ella també. No puc esperar que la gent d'aquí comenci a fer safareig. Ja sé com són, amb els seus pensaments bruts. No em veig capaç de fingir, haig d'anar a Viena, demà a Viena..., no, primer haig de demanar permís aquí per mor del pare. M'escriu cada setmana, i cridaria l'atenció que fugís tan de sobte. M'haig de quedar almenys fins a la fi de mes. Déu meu, vuit dies encara!, i només que una persona se n'adoni tothom ho sabrà. Sí, i haig d'escriure al conseller àulic, demà mateix sens falta, per dir-li que ho prepari tot a Salzburg. Però ¿com puc explicar al pare que me'n vaig a Salzburg?, a Salzburg en ple hivern... No li puc dir que me'n vaig a esquiar. Haig de dir que estic malalta... Ah, mentir, haver de mentir sempre, ara, cada dia, cada hora... Mentir al pare, als amics, a tothom, mentir al propi fill. És una sort haver trobat la Marion. Oh, Senyor, Senyor, com parlava de la seva mare... Si sabés de mi...».

Una esgarrifança la sacsejà.

«Ho hauria hagut de fer igualment. Hauria hagut de desempallegar-me'n i ara és massa tard, cap metge no ho farà. Un fill sense pare, com deia la Marion... No he reflexionat prou. Però ¿com puc pensar, aclaparada per una desgràcia així? Havia cregut com els altres que la guerra duraria un mes, dos mesos... Nadal ja ha passat, i ara el pare m'escriu: "Ens hem de preparar per a un any o més". A en Léonard li naixerà un fill, i ell no ho sabrà, no podrà donar-li el seu nom. I com a francès tampoc no podrà fer-ho més tard. Tenir el fill d'un francès, d'un enemic en temps de guerra... Potser ja ha caigut ell també, com milions d'altres durant l'ofensiva. La criatura no coneixerà el seu pare i jo..., jo potser mai no li podré dir qui era. No em puc casar amb en Léonard, no pas ara, no s'ha divorciat i... El meu pare m'ha escrit... No he rumiat prou. Què sap el vell, un foll, tot ho exagera. El doctor Silberstein només ha pensat en la manera de portar-lo al món, però no ha pensat en com viurà després en aquest món. Només en mi, només en mi, no en la criatura, ni en la càrrega que li faré portar. No, no és una solució, no és una solució».

Sentí basarda. No hi havia cap sortida.

«Millor que hi posi fi. Ara no ho sap ningú. Si moro, no se n'adonaran. Si se n'adonen, ho callaran. Només cal que ho faci discretament. No llançar-me per la finestra, com volia fer la Marion, és massa horrible, i després ho sabrien. Tampoc a l'aigua... Si pogués agafar una infecció... Aleshores seria feliç el vell, perquè la seva filla hauria mort en l'exercici del seu deure. Una mort heroica, l'única cosa que rescabalaria el vellard. Caldria procurar-me alguna cosa discretament, alguna cosa que provoqui meningitis. Molts n'han mort... Però ¿on puc trobar-ho? A la farmàcia, però allà ho tanquen tot amb clau, i jo no sé on... I el doctor Fer-

leitner, quin tros d'ase, no em comprèn. Sí, si li dic que espero un fill d'un francès, me'l prendria com un acte de patriotisme..., però és massa tard, i no vull viure sense el fill d'en Léonard. Té raó el doctor Silberstein: el meu pare no m'ho perdonaria mai. Seríem tots dos exclosos de la seva vida, de la vida. Aquest món seria un horror per a ell. Potser ja no és viu... Però ¿com puc aconseguir algun producte d'aquests? A l'armari hi ha metzina, morfina, però l'intendent només ho dóna amb recepta. Però hi ha d'haver una manera, amb diners tot és possible. En Brancoric bé que ha aconseguit pólvores...».

De sobte els seus pensaments s'estroncaren. Va ser com un xoc. En Brancoric! Ell la podia ajudar. Era capaç de tot. Coneixia els maneigs, els camins. A ell li ho podia demanar, exigir i tot, si ella també l'ajudava. I que el diable s'emporti la humanitat sencera, si no l'ajuda! Li tenia devoció, en Brancoric, potser podria... Després de tot, havia dit que s'hi volia casar... Vet aquí un que ho faria, un disposat a fer negoci amb ella. Era un home dèbil i podia comprendre-la; sabia què era la por, la por infernal... Ell li ho procuraria; aquest era l'home a qui havia d'exposar els seus problemes. Després, amb diners tot funcionaria. Ell volia casar-s'hi. En cas de necessitat, ho faria per a ell mateix. Els detalls eren cada vegada més foscos. La Clarissa només tenia clara una cosa: ell podia ajudar-la. Però això de casar-s'hi: una idea insuportable. Es tombà de costat en un moviment brusc i sentí la criatura que es movia. Però també el desig de viure.

La Clarissa passà tota la nit en vetlla. Quan es vestí l'endemà, una decisió prenia forma dintre seu. Dintre seu tot era enduriment i indiferència. Ja no sabia què eren la vergonya

i el deshonor. Sentia dintre seu una rigidesa com ja no coneixia de feia mesos, com algú que va a un combat.

Va entrar a la cambra d'en Brancoric. Estava sol. Només un oficial, a la cambra veïna, podia veure la sala comuna. Quan ella entrà, en Brancoric s'incorporà al llit:

—Per fi! Tot ahir que la vaig estar esperant. ¿Que està enfadada amb mi? ¿Què li he fet...? En tot cas no ho he fet amb mala intenció.

—Deixi's de romanços!—va dir ella en to sec—. ¿Es troba bé de salut, avui?

Ell se la mirà insegur.

—Vostè ho sap prou bé, estic cansat... ¿Per què m'ho pregunta?

—Vull saber si és capaç de pensar amb claredat i si es pot parlar amb tota franquesa amb vostè.

La por s'emparà d'ell de bell nou. Es tornà lívid. Tornaren els tremolors.

—Que..., ¿que ha passat res? Digui-m'ho sense embuts—va exclamar amb veu suplicant—. No m'amagui res, per l'amor de Déu, parli, no suporto la incertitud. Em rosegua per dintre, m'imagino el pitjor... Siguin quines siguin les intencions respecte a mi, vull saber-les.

—No hi ha res contra vostè. La comissió d'arbitratge es reuneix dissabte. Vostè ja ho sap.

—I..., i....

—Doncs, que tot es decidirà llavors.

Se la mirà amb posat absent.

—Què..., què..., per l'amor de Déu..., ¿que ha passat res? Què..., ¿què té en contra meu...? Està enfadada perquè...

—No digui poca-soltades—va fer ella gairebé amb violència—. I no m'irriti amb la seva por eterna. Deixi de pensar només en vostè. Em repugna veure'l constantment arapat a mi. Hi ha milions d'homes al camp de batalla. Mi-

lions que s'ocupen dels altres i alhora d'ells mateixos. Vostè es pensa sempre que és l'únic. Miri per una vegada d'absoure's de si mateix. Hi ha altres persones a les quals pot fer un servei. Haig de parlar amb vostè, parlar-hi seriosament. Potser... necessito alguna cosa de vostè. Potser em podrà ajudar.

—Això...—Els ulls li espurnejaven com si es veiés tot d'una salvat—, això..., això seria magnífic. Ja sap que em deixaria fer miques per vostè...

—Va, prou—li ordenà enfadada—. Deixi's de sentimentalismes. No suportó les exageracions. Em repugnen. ¿Com se li ha de parlar, a un home? Vull parlar clar amb vostè. Es tracta d'un assumpte, gairebé d'un negoci.

Ell alçà la vista i esperà, obedient. Ara li tocava a ella de parlar, i era ara que li resultaria difícil.

—Escolti, Brancoric, vull dir-li clarament què en penso, de vostè. Encara que sigui un covard, ha estat una irresponsabilitat llevar-se i oblidar que aquell d'allà... Vostè és un home dèbil, no pas dolent. L'he observat durant gairebé quatre setmanes. El considero un home dèbil, però en el fons el tinc per un bon home. Crec que..., crec que seria capaç de coses deshonestes, sé que menteix amb facilitat, fins i tot a vostè mateix... No m'enganyo en absolut respecte de vostè, però estic convençuda que és incapaç de fer mal, de cap infàmia. Crec fins i tot que, si algú li fes confiança, no se n'aprofitaria.

En Brancoric anava a aixecar el braç per protestar.

—No..., res de frases buides. No suportó les grans frases. Li preguntaré una cosa. Directament i francament. I vostè em contestarà amb sinceritat. Intenti ser sincer. —Va dubtar un moment—. Vostè em va fer una proposta, em va dir que es volia casar amb mi, tant era si això em feia sentir estúpida o cofoia. Ja sé que la gent fa moltes coses. Però

jo no hi penso, és clar. Potser està convençut que m'estima (vostè té una por histèrica), i només una desena part del que diu és veritat. Crec que l'he tractat bé i honradament, millor que no pas m'hauria exigit el meu deure. Ha estat així perquè tenia una espurna de por que no saltés d'una torre o calés foc a l'hospital. És possible que se sentís agraït amb mi en aquell moment, però no em prenguí per ingènua, sé molt bé què el va empènyer a fer-me aquella estranya proposta. Vostè confia que, si els metges m'escolten, em tractaran com a col·lega i seran benèvolos amb mi. Vostè pensa que, si fos possible un casament d'emergència, semblaria que jo ho feia per compassió. No, no sobreestimo la determinació de què fa gala. Faria qualsevol cosa, sens dubte, perquè el declarin inútil. Aleshores hauria aconseguit el seu propòsit. No, no protesti. Sé que ho pensa en el seu fur intern. És la por, la que li ha suggerit aquesta idea, una bona idea. Un malson. De primer moment estava enfadada amb vostè. Era una cosa tan barroera! Ara ho entenc millor. Hi he anat rumiant amb tranquil·litat. Li'n dono les gràcies. Vostè em podria ajudar d'una altra manera que no ha pres en consideració. No pas per interès. Però podria ser que jo hi tingués un interès de la meua part. Dic un interès. Ahir vaig quedar una mica estupefacta: ho hauria esperat tot d'aquest món, però quan va dir que tenia al cap la idea de casament... mentia. No és pas que m'hagi ofès. Però aquesta manera de salvar-me no ve a tomb, tot i que en el fons sé que vostè no està malalt.

En Brancoric no es va poder aguantar.

—Vostè estaria...

—Silenci! Res d'emocions. Res de sentiments. Vostè té al cap la idea de casar-se amb mi, però vostè mateix sap que això és impossible. M'agradaria que em fes un servei ben diferent. El matrimoni és impossible per a mi, hi ha un im-

pediment. ¿Estaria disposat a fer un sacrifici? Haig de parlar amb vostè. Quant al casament, tinc clar que...

—Com més ràpid, millor. Els nostres interessos coincideixen.

—Que s'esperí, li he dit. Primer de tot hem de rumiar si..., si el seu pla no topirà amb un obstacle que no modifiqui sensiblement la seva determinació, el seu parer i la seva petició de mà...

—Res..., no res.

No tenia aturador.

—Escolti, Gottfried Brancoric! Espero un fill.

En Brancoric la fità amb ulls esbatanats. Va dir quequejant:

—Vostè! N... n... no..., és impossible!

Ella callava i se'l mirava serena, tranquil·la.

—Impossible... Vostè!!!

—Sí, jo.

Ell la mirà fixament un instant. S'havia de refer, i després parlà de la manera més natural, fluida i ràpida.

—Sí, però..., i... això no hi fa res..., absolutament res... A la meua terra noensem... d'una manera tan carrinclona... Pare, fills..., tots formen part del mateix equip... A mi..., a mi sempre m'han agradat els infants... Per què hauria de... I el seu fill m'agradarà especialment... Això no té cap importància...

Ara va ser la Clarissa qui se'l mirà amb els ulls esbatanats. Esperava haver deixat enllestit el tema i poder parlar de l'altre assumpte. Quan ell s'adonà del seu titubeig, va dir gairebé amb entusiasme:

—No hi fa absolutament res. Al contrari, em sentia tan avergonyit davant seu... Ara, en canvi, puc demostrar-li tot el meu agraïment. Em sentia tan vil... Ara... crec..., em sembla que encara l'estimo més.

A la Clarissa li semblà increïble aquesta manca d'escrúpols.

—Brancoric, es veu que amb vostè no puc parlar amb franquesa. ¿No deu pas voler dir seriosament... que donaria el nom a la criatura? ¿Una criatura que no és seva i el pare de la qual no coneix, una criatura que li és estranya? ¿El seu nom?

—Sí, naturalment. Si vostè m'ho permet.

Ella el mirà fixament.

—Vostè és..., vostè és la persona més singular que he conegut mai. En el fons és un home ple de gratitud i un cap de pardals, de manera que és fàcil d'imaginar-se que això no li fa passar gens d'ànsia, perquè és un home. Ha pres aquesta decisió només..., només perquè amb això espera poder sortir d'aquí. ¿No li seria una nosa ni li faria vergonya? ¿No el molestaria que el prenguessin per fill seu?

—N... no..., amb vostè res no em molesta, l'admiro tant.... Que visqui! Que visqui aquesta criatura! I que porti el meu nom.

La Clarissa l'interrompé de cop.

—Res de xerrameca, si us plau, res de xerrameca..., no estic per brocs. És una qüestió de vida o mort. No ho suportó, no suportó la frivolitat amb què... Ha sentit compassió de mi, no amor. Diu que no li fa res que jo..., que jo estigui lligada a un altre home. Però a mi sí que em fa, si..., si li haig de ser sincera..., anar amb enganys i casar-me amb un home que no és el pare de la criatura per donar-li un nom... Seria un matrimoni aparent, un matrimoni que no li donaria cap dret i que després dissoldríem de comú acord, un matrimoni que jo contrauria pensant només en el meu fill i no pas en vostè ni en mi. Vostè no em vol entendre. Per a vostè és una formalitat. Es vol casar amb mi perquè representa un avantatge per a vostè; i també en seria un per a mi.

Per a vostè és una pura formalitat. Però jo vull un pare per al meu fill, un nom. No se m'havia acudit que fos simulat, com la seva crisi nerviosa. Seria un..., seria un matrimoni simulat com..., com la seva malaltia, i no vull exigir-li això.

En Brancoric se la mirà.

—¿Per què no? És clar... És... Jo..., jo m'ho afigurava d'una altra manera. Mai no hauria gosat demanar res a ningú, però a vostè li he demanat la mà. Però si..., si a vostè de debò la puc ajudar i donar un nom al seu fill, seria un honor per a mi. I és que vostè m'ha salvat la vida..., sí, vostè m'ha salvat la vida, vostè ho sap. Sense vostè, hauria fet aigües aquí, hauria mort de desesperació. ¿Veu aquestes pólvores, que no sabia què eren? Eren per al cas que m'enviesin de nou al front, i... si surto d'aquí, serà gràcies només a vostè. Si vostè no hagués parlat amb aquells bergants, ja fa temps que m'hi haurien enviat i..., i jo ja estava al límit de les meves forces.

La Clarissa se'l mirà. Una nova vida... Era impensable. Era massa inconcebible. Ell volia anar massa de pressa. ¿Per què? ¿Per gratitud, per instint d'autoconservació, per feblesa, per covardia, per bondat, per precipitació? Prou. Ella havia de donar un pare al seu fill. Havia d'estalviar la ignomínia al seu pare. Sabia que ara no tenia temps de reflexionar. Però calia prendre una decisió. Era impossible en deu minuts. Es va aixecar.

—Escoltí, estic..., estic tan sorpresa... Ara no puc pensar amb claredat. I vostè tampoc. Estiri's! I pensí: es casa amb una dona que té un fill del qual no sap el nom, una dona que..., que potser li estarà agraïda, però que mai no serà la seva dona. I vostè ho vol fer per complaure'm, només..., només per ajudar-me. Sí, ja ho sé, també per ajudar-se a vostè mateix, però jo..., jo no puc permetre que vostè prengui aquesta decisió, no ho puc acceptar. Hi ha...,

hi ha alguna cosa en aquesta decisió que em commou, però que no puc acceptar. No és la mena de decisió que es pugui prendre de bursada. Ara és la por, potser també l'entusiasme, el que l'empeny... No, no digui res, ni un mot, ni un sol mot! Ara el deixo. D'aquí a una hora tornaré. Reflexioni, jo també hi rumiaré. És tan inesperat tot això per a mi, com per a vostè això que li he comunicat. Allò que volia de vostè era una cosa completament diferent. No, ni un mot. Tornaré d'aquí a una hora, després intentarem veure fins a quin punt... ens podem ajudar mútuament.

Al cap d'una hora la Clarissa tornà a la cambra. Havia estat tranquil·lament asseguda, reflexionant sobre allò que trobava tan inversemblant. Ja havia sentit a parlar d'aquesta mena de casaments, però li havien semblat inimaginables. Ara se sentia més alleujada. Es va convèncer que no havia de témer res del seu pare. N'hi havia prou amb mentir una vegada, no pas cent. Pensà en en Léonard; d'ell una cosa així era impensable. L'únic important per a ell era l'aspecte humà. Sí, l'Estat i la paperassa i els documents i els noms eren foteses. L'única cosa justa era justificar aquest aspecte humà, puix que «Estat» i «quimera» eren conceptes idèntics, no gens reals. «Ni tan sols entenen del tot la humanitat, perquè *humanitat* vol dir tots els homes; si tu no hi participes per pròpia voluntat, ja no existeixes». Ella portaria un altre nom, signaria uns quants papers. Amb això no perjudicaria ningú, era una mica com quan havia parlat innocentment com a delegada sense ser-ho de debò. ¿I si el traïa fent això? ¿Ho entendria? ¿Ho aprovaria? Era cosa d'un any. De dos anys, de tres. Això la protegia. Protegia la criatura. ¿I si li ho deïa? Si era mort, això protegiria la criatura de l'adversitat. Sempre que ella anés amb compte. Havia

apès què són les ordenances, què significa *Estat*. Havia esdevingut una persona lliure.

Quan tornà a la cambra, s'assegué davant el llit d'en Brancoric.

—I, doncs, ¿què ha decidit?

Ell feia un posat més seriós. Ella se n'alegrà. Valia més això que res.

—No havia de decidir res. No em calia reflexionar. Només estava content. Faré això que em proposa. Sé que això que fa, ho fa pel meu bé. Ho accepto. Seré feliç d'ajudar aquest homenet. Si no, crec que petaré. He vingut aquí a combatre. I m'he romput. Quan un fa nosa, no serveix per a res. Tant de bo pugui ser útil a algú, sobretot a vostè. Mai no m'havia sentit tan bé des que em van arrossegar aquí. Els donaré el meu nom, a vostè i a la criatura, una mica com quan es dóna un bocí de pa al front... Però ¿per què em mira així?

La Clarissa esbossà un lleu somriure.

—Haig de mirar-me bé l'home que donarà el seu nom al meu fill davant del món, el nom que hauré de portar. Però, escolti (potser és la darrera vegada que el tracto de vostè davant dels homes), hi he estat rumiant. Ha estat tan inesperat, que he hagut de rumiar. Vostè ha acceptat el que li he dit. He reflexionat i no voldria que això li causés un dia un contratemps o una dificultat. M'encarregaré que..., que només sigui un matrimoni aparent. No vull que mai li resti llibertat. Escolti, davant d'un tribunal, cal fer constar jurídicament, davant un advocat, un notari, que mai li plantejaré cap reivindicació, ni per a mi ni per al fill, ni durant el nostre pretès matrimoni ni després de la seva dissolució. Aquest és el primer punt. El més important per a mi. No vull imposar-li cap càrrega. No vull que contraigui cap obligació. Si salva el meu honor només a ulls del

meu pare donant un nom a la criatura, ja haurà fet prou bé.

»I ara, el segon punt. Tinc una petita fortuna heretada de la meva mare, és la meitat del dot que va aportar al pare, i amb els interessos ha pujat a unes trenta-sis mil coronas. Les posaré al seu nom—ell va fer un gest—. No, és la condició que hi poso. Va dir que necessitava un capital per a subsistir, i atès que no li dono ni llar ni matrimoni, no vull que passi estretors. Per mi no s'ha de preocupar, amb la mort del meu germà em pertoca l'altra meitat, a més tinc una col·locació ben remunerada i sóc filla del meu pare. Després del divorci, que sol·licitarem en el moment oportú, però de comú acord, per a restituir-li la llibertat, no cal dir que aquesta suma continuarà en el seu poder... No, no protesti. Per a mi és una condició. Vull que se senti lliure i que amb el temps s'hi senti encara més. Sempre em podrà venir a veure. I pensí també que no em pot ser un estrany l'home que ha donat el seu nom al meu fill.

—Faré tot el que vulgui.

Van discutir encara alguns detalls. Quan la Clarissa va sortir de la cambra, va patir un lleuger rodament de cap. Ho experimentà tot ensems: malestar, terror, lleugeresa..., el sol. Vivía i hi tenia dret, i també el seu fill n'hi tenia.

La sorpresa a l'hospital va ser enorme quan la Clarissa anuncià que es proposava contraure un matrimoni d'emergència a causa de la guerra. Va explicar al metge que havia vist l'estat de pertorbació d'aquell jove i que potser el podria salvar tenint-ne cura en un ambient domèstic. Tots estaven ben estranyats, perquè recordaven les seves primeres reaccions negatives, però l'estranyesa no va durar gaire; les coses més rares d'aquella època eren els lligams que creava la guerra, entramats de sentiments d'allò més insòlits: per

a persones amb una sola cama, per a cecs. En el cas de les dones, la compassió prenia la força de l'ambició i es transformava en una dèria de sacrifici. I el matrimoni ho accelerava tot alhora. La comissió d'arbitratge ho va enllestir tot abans que comencés l'examen mèdic: el doctor Ferleitner, metge del regiment, considerà que era un cas desesperat. En Brancoric va ser declarat inútil i rebé el certificat de llicenciament.

El seu pare donà a la Clarissa un altre petit motiu de preocupació. Li va escriure una carta cerimoniosa i detallada per dir-li que estava orgullós que la seva filla «hagués estès la mà a un d'aquells herois que havien perdut la salut en el camp de l'honor». La Clarissa s'enrojolà. Normalment guardava curosament totes les cartes del pare, però aquesta va ser la primera que va estripar.

Van assistir a la cerimònia com a testimonis una infermera i el doctor Ferleitner. La celebrà un capellà una miqueta tímid. La Clarissa covava encara un cert temor religiós. Com si enganyés Déu. Ella sola. Però havia d'apostar-ho tot a una causa i concentrar tota la seva vida en l'infant.

1915-1918

Dels tres anys següents de la seva vida, del 1915 al 1918, la Clarissa a penes guardà altres records que els del seu fill. Va néixer el 1915 i va ser batejat amb el nom de Leonard Leopold Brancoric. Al seu voltant el món seguia el seu curs, igual que la guerra amb els seus perills. Allà hi havia la mort. Aquí, ella preservava una vida: només en tenia una, la del fill. Independentment del que passava en el món militar; en aquest aspecte va ser un bon any, però van morir molts homes. I per evitar que el seu pare s'assabentés que el casament havia estat una farsa, no va agafar casa pròpia, sinó que anà a viure a la d'en Brancoric, a la planta baixa d'un mas.

Reprengué la feina amb el conseller àulic Silberstein a les tardes; els matins els dedicava a la casa, mentre una minyona vella tenia cura del nadó. El seu pare li donava maldecaps de tant en tant; encara treballava més i parlava cada vegada més en monosíl·labs. Estava obsessionat amb el curs de la guerra. Les poques vegades que parlà amb la Clarissa, ella s'adonà de fins a quin punt d'obstinació ell creia que servia la causa equivocada. Li rosegava les entranyes un odi contra Alemanya. Àustria s'hauria d'haver llançat sobre Rússia des del començament; havia estat un error rebutjar les propostes que ell havia presentat. Havien estat el treball de la seva vida. Formava part del grup dels decebutos. Donava la culpa també al conseller àulic Silberstein. La Clarissa estava envoltada d'una capa de persones que vivien amb els esdeveniments de l'època. Ella, però, tenia el seu fill i, per això, per a ella eren importants sobretot els petits esdeveniments.

El conseller àulic Silberstein semblava envellit. No havia tornat mai a parlar de la criatura amb ella, mai no li havia preguntat si era nen o nena. La Clarissa s'averkonyia de ser tan feliç. Als matins estava sola a casa, sola amb el nadó i amb el record d'en Léonard. Quan al carrer veia vídues de guerra endolades, tremolava.

Va passar un any. És curiós que a poc a poc la Clarissa oblidés que no tenia casa pròpia. En Brancoric havia mantingut la seva paraula, i això era una part de la seva felicitat. Ell havia desaparegut de seguida després de l'informe de la comissió per posar en pràctica els seus plans («serbis, búlgars»), estava fora de perill i s'ocupava, en la mesura dels seus coneixements, en negocis de subministrament, per exemple de prunes; ho tocava tot. Tenia dues condecoracions: deia que eren tan fàcils d'aconseguir «com atrapar conills». Aviat començà a donar notícies, ara d'aquí, ara d'allà; no li agradava tenir domicili fix (la Clarissa no sabia on li havia d'escriure): «En aquests temps és millor romandre a l'ombra, no fer-se sentir», li va explicar una vegada.

En Brancoric havia portat a cap els seus plans. No volia quedar-se a Viena, volia desaparèixer. Però, primer, volia presentar-se al pare de la Clarissa. Això la neguitejava una mica, però a la llarga fou inevitable. Ell deia que l'atreïa la idea d'anar després a Bulgària, Turquia o Holanda. Però tenia predilecció per les llengües eslaves. Per res del món volia estar prop d'una guerra.

Passà un any abans que reaparegués i es presentés realment al seu sogre. De poc que la Clarissa no s'emportà un ensurt. Va sentir un truc, va anar a obrir i es trobà davant d'un jove vestit amb elegància, quasi com un dandi. Anava a preguntar-li qui era, perquè no l'havia reconegut. El fantasma lívid i afamegat s'havia convertit en un home de pell bruna. Era bell, amb la seva boca infantil. Amb aire desimbolt i lleuger va dir:

—Hola, ¿com anem? No volia ser a Viena sense venir a dir-te bon dia. —La mirà als ulls rient amb bonhomia; a ella els genolls li tremolaven. Era el seu marit segons la llei i el dret—. Em permets entrar, ¿oi? ¿No et molesto?

Ella encara no se'n sabia avenir. Pensava: «¿Què vol? ¿Què em demanarà?». En altre temps la por el cobria com un capoll una larva grisa. Ara parlava amb desimboltura i afabilitat.

—He estat a Bulgària, Turquia, Holanda i Alemanya. Ja saps que, en el paper de soldat austríac, no m'hi trobo bé. —Però tenia una condecoració de guerra—. Ah, una cosa búlgara. Cal tenir-ne, si no, et prenen per un vagarro. Jo els he proporcionat pneumàtics d'Holanda. —Però amb els subministraments que implica la guerra no n'hi havia prou per a viure, només eren negocis eventuais. Continuava parlant amb bonhomia—. De fet, faig de tot. No paro, em passo el dia al tren. En realitat, com més volto, com a Esmirna, més m'avorreixo. Cosa que faig, no la faig per gaire temps. No és per diners, simplement és com un joc. A més, tot està a punt de petar, amb serveis secrets o sense.

Ella el consolà subratllant el seu bon aspecte. Sí, va dir ell, vivia al país de xauxa. No tothom ho podia dir.

—¿Tan agradable és allà on vius?

Ell va riure.

—Oh sí, amb un nom fals. Jo mateix el vaig triar. Però casa teva sí que és agradable. No pateixis, no m'hi estaré gaire. Els horrors d'aquests temps no m'havien permès de venir-te a veure abans. Ha estat ben curiós això de demanar al porter la meva pròpia adreça.

La trobada amb el pare fou força singular. En Brancoric feia cara d'estar malalt una altra vegada. La Clarissa s'espantà de com era de traçut; sospitava que amb algun mitjà o altre s'havia provocat una petita icterícia. Per interessar

el pare, va declarar que estava disposat a servir. Quina hipocresia! Encara es va espantar més quan va veure que el seu pare li seguia la veta. Ell no s'adonà de les petites mentides. La Clarissa s'avergonyí d'ell i del seu pare. Aquest ja no era una persona, estava trastornat i només pensava en els problemes de l'esfera militar, com sempre. Però en Brancoric havia de desaparèixer immediatament. Era un sacrifici separar-se de la seva dona contra la seva voluntat, però l'havien convocat al Ministeri de la Guerra. Llàstima de no poder saber per endavant què passaria després. «Vostè és un home intel·ligent». Sí, ja, hi entenia una mica, en matèries primeres. I, dit això, s'acomiadà del pare. Tot d'una s'havia convertit de nou en un altre home. Lleuger, com endut pel vent. La Clarissa l'observà. Duia un anell i una agulla de corbata.

No va fer cap menció del seu matrimoni. Però va preguntar a la Clarissa si aniria amb ell al teatre. Just en el moment d'acomiar-se'n se'n recordà:

—Ah, és veritat... La criatura. Ben mirat, me la podries ensenyar.

Ella el va fer entrar. Ell li somrigué.

—És estrany això de tenir una criatura. Però, en fi, mentre siguis feliç amb ella...

Estava de bon humor. Però la Clarissa experimentà una angoixa creixent, no fos que ell volgués alguna cosa d'ella, exigir-li alguna cosa. Era una por secreta. Ja a la porta, ell va dir:

—Una altra cosa... Ja saps que no tinc una adreça pròpiament dita. Això ja passa quan un no té casa. ¿Oï que em permets que m'escriguin aquí de tant en tant o que envii algú a buscar alguna cosa?

—És clar—va dir ella en un to gairebé infantil, però no es desprenia d'un cert malestar.

—I si mentrestant necessites res, xocolata o cafè, però no pas llet condensada, perquè la búlgara és horrible, t'ho enviaré des del l'estranger a través d'una ambaixada. Ja saps que m'agrada poder fer-te favors. ¿On seria jo, sense tu?

La Clarissa se sentí meravellosament alleujada quan se n'hagué anat sense demanar-li res. No volia res. Però l'endemà tornà a anar-la a veure. «És veritat que et volia demanar una cosa a propòsit dels diners austríacs. Val més que els inverteixis», va dir i se'n va anar. La Clarissa no hauria gosat mai esperar que tot anés tan fàcilment, sense friccions. Tenia sempre la por secreta de no haver pagat el preu que corresponia, almenys no pas encara. Però veia com ell es prenia les coses a la lleugera, com si ho hagués oblidat tot; sentí una veritable gratitud per ell quan se n'hagué anat. La vida pertanyia al seu fill.

Així va passar mig any. Un matí van trucar a la porta, bastant fort. Fora hi havia un home; anava vestit una mica a la manera d'un camperol. Li queia la suor pel front; duia un carretó. Era ample d'espatlles i borni, cosa que li donava un aspecte força desagradable; es tragué la gorra i va dir amb una naturalitat pròpia de camarada:

—Sóc en Huber. Segur que ha sentit parlar de mi.

La Clarissa li explicà una mica inquieta que havia de ser un error. Però l'home d'amples espatlles va riure i s'eixugà la suor amb un mocador de quadres.

—Vaja, això vol dir que ell no ha volgut escriure-li. Em dic Huber i vinc de part del seu marit. Li demana si pot deixar a casa de vostè aquestes tres caixes, endiastradament feixugues, fins que les passi a buscar. ¿On vol que les deixi?

La Clarissa a penes pogué contestar; estava un pèl desconcertada.

—¿De quina mena de caixes es tracta?

—Ah, doncs, són caixes de l'empresa de transport fluvial, i no són gens lleugeres. Les he dipositat abans de trencar-me la crisma, i això de bon matí, Déu del cel, perquè la gent és molt tafanera avui dia. ¿On vol que les col·loqui?

La Clarissa continuava empegueïda. Va mirar al seu voltant.

—Potser allà, al cobert del jardí. Sempre hi havia carbó, però ara és buit.

En Huber va arrufar el nas i deixà anar un lleu xiulet.

—¿Hi entra algú més aquí? Doncs anem-hi a donar un cop d'ull.

Reia. Hi havia quelcom d'incomprensible en el seu riure que destarotava la Clarissa.

—Però haig de saber...—va començar ella.

—Avui dia, val més saber tan poc com sigui possible. Ara estan sempre a l'aguait, aquests de la policia econòmica. Però no passi ànsia, el seu marit sap que pot confiar en en Huber, que reparteix ràpid i paga ràpid. Ja hem fet uns quants negocis plegats, i aquest no serà el darrer. Au, anem cap allà, acompanyi'm, serà més discret. No cal que la gent vegi les caixes, no les puc deixar en qualsevol lloc gaire temps.

La Clarissa anava a dir una cosa, però tenia la llengua com paralitzada. Se sentia incòmoda, però no gosava provocar una discussió i l'acompanyà al cobert. En Huber l'examinà, el cademat i la clau.

—Sí, està bé. No s'hi veurà res. I hi passaré un drap pel damunt o hi tiraré una paletada de sorra.

La Clarissa estava esgarrifada.

—I quant de temps..., ¿quant de temps s'hi hauran d'estar?

—Oh, no gaire. No s'hi amoïni! Quinze dies. Vindré

cada dia i me n'enduré un sac ple. Doni'm la clau. Avui dia tothom porta motxilla, no crida l'atenció, i en el meu cas encara menys. Amb mi no passa mai res. Pot confiar en en Huber i en el seu marit, sap el seu ofici. —Deia tot això sense preocupar-se d'ella—. Si vingués algú mentre descarrego, entretingui'l fent-la petar perquè no comenci a fer preguntes.

Li va fer l'ullet. Ella romangué prop de la casa. Li venien ganes de cridar. Es preguntà què havia de fer. De ben segur que es tractava de mercaderies de contraban. Això li reportaria deshonor. Era una transgressió de la llei. En Huber estibà les caixes. Damunt de cadascuna, hi posava curosamente un drap. Escopia a les mans i anava portant les caixes al cobert. Quan va haver acabat de transportar-les-hi totes, estava tot cofoi.

—Gràcies a Déu ja ens les hem tretes de sobre... És sempre la part més difícil del transport fluvial. Hem untat aquell, el de la duana. Després, la resta és un joc d'infants. Les pots treure després de Tall. Cap d'aquells pobres diables no s'ocupa de saber què portes a la motxilla. Només cal dir que vénés del front. Demà passaré i, si em pogués tenir a punt un tornavís i un perpal per a obrir les caixes, no la molestaré gota, benvolguda senyora. Passarem comptes al final. Primer haig de comprovar que tot quadri. —Se la va mirar—. I si necessita qualsevol cosa, llet, ous frescos o conserves, en Huber l'hi proporcionarà..., no cal dir que això només ho faig per a gent de fiar, que no se us rifen. Amb vostè puc anar confiat, ho sé.

S'aixecà la gorra. Feia una mica de pudor de cervesa, caminava fent tentines. D'alguna manera a la Clarissa no li agradaven aquells negocis, però ¿què hi podia fer? L'home disposava d'ella amb tota naturalitat. Ella no sabia de què anava tot plegat. S'havia barrejat amb una mena de perso-

nes que en realitat menyspreava. Els negocis: això volia dir alguna cosa que en Brancoric portava del front o de l'estranger, alguna cosa prohibida. I ho feia amb còmplices. Sentí una esgarrifança de por per aquesta manera de fer atrevida i eixelebrada. ¿Què podia fer? No res. Era presonera del nom que duïa.

Els dotze dies següents van ser terrorífics per a la Clarissa. Era la primera vegada que estava embolicada en afers estranys des que duïa el nom d'en Brancoric. Va sentir les passes d'en Huber. El va veure per la finestra. ¿On tenia la clau que ella li havia dat perquè pogués entrar de dia? I és que resulta que va trucar. La Clarissa s'esglaià. També podia ser que la policia anés amb ell. Normalment passava quan encara era fosc. No es va poder aguantar i va donar un cop d'ull fora. Eren cigarretes, autèntiques cigarretes turques, el que portava. Els traficants en temps de guerra compraven sobretot productes d'importació estrangers pels quals pagaven cent vegades el seu preu. La policia es podia presentar en qualsevol moment i detenir-la. Cada dia els diaris parlaven de detencions de traficants i contrabandistes. Un dia va trobar en Huber pel camí. Estava decidida a dir-li que no ho volia, tot allò.

—Miri, ja he acabat. De les caixes en pot fer llenya per al foc, no cal que les vegi ningú. I ara passarem comptes, ¿oi? Vaig quedar amb el seu marit que aniríem a mitges. Compartim els beneficis, i es pot refiar d'en Huber. Li donaré la factura, no pateixi... ¿Sap?, no és gaire bo, a un no li agrada posar el tampó en aquestes coses, no se sap mai en aquests temps que corren si ja t'han clissat o no..., sí, les factures sota mà, els meus clients tampoc no en volen... Bé, li pertoqueu nou mil vuit-centes corones. Ell m'ha dit

que vostè ja sap on col·locar-les... Tingui, doncs. —Es va treure de la jaqueta una cartera bruta i greixosa i, amb el dit ensalivat com fan els camperols, comptà davant seu els bitllets—. Fet, i ara doni'm un rebut: «Rebut 98 d'Alois Huber». Millor deixar estar els milers. Perquè quan un rep per exemple dotze ànecs, en realitat en rep dotze mil, però hi fa constar dotze peces. No cal que signi amb el nom complet. Posi només el nom de fonts. No el veurà ningú. És només per al seu marit.

La Clarissa notà que les mans li tremolaven. Però les ganes de perdre de vista aquell borni amb la seva falsa probitat eren superiors. Va signar. I ell s'embutxacà detingudament el rebut.

—Si els vol invertir, en Huber li'n dóna el quinze per cent; aquests diners no li donaran cap rendiment. I si necessita res, només cal que m'escrigui quatre ratlles. En Huber l'hi proporcionarà tot.

La Clarissa per fi va respirar. Només quan l'home va haver tancat la porta darrere seu, es féu càrrec d'on s'havia ficat. Ja només aquella enorme suma! Amb horror comprenqué que es tractava d'un negoci il·legal. El seu marit, a qui el seu pare, en tota confiança, havia donat una recomanació, es dedicava a negocis bruts amb un soci tan sospitós, i ara ella també hi estava embolicada, ella, que duia el seu nom. Va sentir una esgarrifança quan va tocar els bitllets, però estava impacient per desfer-se'n; els diposità al banc al seu nom. Cada dia fullejava el diari, cada dia respirava alleujada de comprovar que els noms d'Alois Huber i del seu marit no hi apareixien. Va escriure una carta a en Brancoric demanant-li que fes per manera que l'Alois no tornés a visitar-la, no li havia agradat gens i no volia tornar-hi a tenir tractes. Per tota resposta va rebre una postal plena de jovial xerrameca i amb la proposta d'enviar els diners a

en Huber. Després d'això no en va tenir més notícies durant un temps.

Van passar unes quantes setmanes. Abans, cada vegada que trucaven, es neguitejava. Ara ja no. Però un dia, quan va obrir el diari, va llegir: «Descobert contraban a l'engròs». Va continuar llegint. De moment n'havien detingut un grup: Finkelstein, Alois Huber, Roderich Heindl; havien traficant amb queviures, diners i altres coses. Segons declaracions del fiscal, hi estaven implicats alguns empleats de la companyia de vapors del Danubi i agents estrangers. Les perquisicions continuaven. El cor se li parà. Durant els dies següents anaren sortint més noms. El cas agafava cada vegada més envergadura. Se'n conegueren més detalls, per exemple que els bitllets de banc austríacs amagats a la sala de màquines dels vapors anaven a parar a Bulgària i servien per al tràfic de perfums i cigarretes. A un dels detinguts, se li trobà una llista de clients. La Clarissa pensà en el rebut. També pensà en el seu home. S'havia casat amb un delinqüent.

No podia permetre que les coses anessin més lluny. I havia d'anar a veure el seu pare precisament el dia en què es disposaven a abatre Àustria d'aquesta manera. Però no podia dir-li-ho tot.

Li semblà una malastrugança anar a veure el seu pare precisament aquest dia. El visitava un cop per setmana, els diumenges. D'onze a dotze. Una hora exacta. Donava importància a la puntualitat. Ara treballava per al servei d'aviuallament. La Clarissa el trobà de bon humor. Tenia un aspecte radiant.

—M'han promogut a *caporetto* gràcies als meus càlculs.

Havia rebut aquesta distinció. Finalment apreciat, reconegut, per la seva feina d'estadística. Estava d'un humor excel·lent. Va preguntar pel fill, pel marit.

—Un xicot competent. M'he informat sobre ell a l'ambaixada. No para de córrer d'un costat a l'altre. Me n'alegro per tu, Clarissa. Li donaran una condecoració. Sempre he sabut que feies el que calia.

La Clarissa va tenir la impressió d'haver rebut un cop. Havia anat a veure el pare per explicar-li-ho tot, per demanar-li ajuda, per salvar en Brancoric amb la seva intervenció en cas que fos inculpat. Ara no tenia cor de fer-ho.

—No en tinc notícies. A les cartes no m'ha parlat mai del que fa.

D'aquesta manera pensava desviar-se del tema.

—Molt bé. Ni a la pròpia dona se li ha d'explicar res. El servei és el servei. Això m'agrada d'ell.

El 1917 va començar l'època de les penúries. Els queviures van començar a escassejar. Arreu hi havia cues. El pa era espantós. No hi havia llard ni llet. Les cartilles de racionament per a llard i pa servien, com a Alemanya, per a naps. Tot estava racionat, però era impossible de subsistir si no era amb cartilles falsificades. La Clarissa semblava una excepció per a les persones del seu entorn. D'una banda, creien que tenia contactes amb oficials; de l'altra, sabien que el seu home no era a la guerra. «Aquesta té bons padrins en algun lloc!». Fins i tot el conseller àulic li feia la impressió de creure-s'ho. Després arribà el pitjor: el fill de la Clarissa va emmalaltir. Al principi l'infant evolucionava bé. Però ara, quan se'l mirava, li veia els ulls vius fitant-la des d'un rostre afluït. Tenia les cames molt primes. La Clarissa s'havia atingut fins ara estrictament a les ordenances. Els botiguers regalaven bosses de mà i entrades de teatre a les seves mullers. Les veïnes anaven a comprar, de fet totes les persones del veïnat anaven a comprar amb motxilles. Fins ara

ella no ho havia fet. Les dones van començar a covar un odi secret contra la Clarissa. Per a elles era la filla d'un responsable de l'avituellament. Tothom volia demostrar-li que es comportava de manera correcta. Tothom tenia por que els denunciés. El seu pare treballava en el servei d'avituellament. I ho feia amb més rigor que mai. S'havia aprimat, sobrecarregat de feina. Parlava dels «pocavergonyes que se n'aprofitaven i s'afartaven». «Tot depèn de l'alimentació. Cadascú ha de posar-hi el seu granet de sorra». La Clarissa a penes si gosava ja d'anar a casa seva a dinar, per no privar-l'en. I hi havia la criatura, la seva criatura. No era pas que tots aquells trasbals no li haguessin deixat petja. El miunyó era delicat. Només hi havia llet aigualida. I ell ho notava. Tenia malament l'estómac: vomitava.

Aleshores va escriure al seu marit. Era a Bulgària. No va tenir resposta. Després va escriure a en Huber. Era l'altra única persona que ella coneixia. Va respondre: ell, l'Alois, havia rebut algunes cartes d'en Brancoric. A continuació ella li demanà: «Si us plau, enviï molts records al meu marit, Alois!». Després li havien arribat uns quants girs i misteriosos escrits. Ella no ho havia volgut. En Huber s'havia tornat una mica rude. «Per a vostè és com si els que són com jo féssim coses dolentes. Com si jo fos l'únic avui dia. No està bé, benvolguda senyora, que no tingui confiança en en Huber». També deia que ella potser s'estimaria més re-fiar-se de gent estranya. Ella pensava en en Brancoric, però no s'atrevia a tornar-li a escriure. Li feia pànic sentir-se-li obligada. Devia ser insuportable per a ell haver de vetllar per un fill que no era seu. S'enfurismà quan en Huber li prometé mel turca i, per Nadal, perfum i oli de roses persa. I s'enrabià quan ho va rebre. De primer va pensar a bes-canviar-ho, però després es va adonar que amb això es traïria. Ho trobava horrible, però un home com aquest només

es podia comparar amb una persona estranya. Li va telefonar. En Huber hi va anar, rient, bonhomiós. Un automòbil s'aturà davant la casa amb ell. Duia una agulla de diamants al corbatí, guants de color groc, elegant com un joquei (amb la seva tabaquera) i pantalons de quadres; els cabells feien flaire de perfum. Estava jovial i radiant, s'havia engreixat i tot ell exhalava benestar.

—Està molt bé que hagi pensat en el vell Huber. ¿Li passa res al seu marit?

Quan va haver respost que no, la Clarissa el veié visiblement alleujat. Provà de demanar-li llet en conserva en un to cordial i afable.

—És clar, la criatura. No se'ls ha de privar de res, a les criatures. En puc tenir de danesa..., una caixa.

—No, uns quants pots només.

—Ah, no. En Huber ja no s'hi posa per poca cosa. Aquesta marranada de guerra encara va per llarg. Segur que també ha de menester sucre. És nutritiu. I xocolata. També en tinc de suïssa. Allà al xalet..., una caseta preciosa, a Plötzleinsdorf. A la meva dona li encantaria. I, a més, també hi ha..., oh, perdoni, senyora, però vostè també s'ha aprimat. En una època com aquesta cal vigilar els nervis, cal tenir salut. —El rostre li brillava amb el greix de la pomada—. Unes ampolletes de vermut italià... Estan autoritzades. Un licor hongarès li anirà bé, ajuda a pair.

Ella li preguntà el preu.

—Res, res. Ja passaré comptes després amb el seu marit. Un home competent. Arriba on sigui, clava una llambregada al seu voltant i tot es posa en marxa. I sap parlar, la sap molt llarga, n'és tot un expert. Es fica tothom a la butxaca, tant els militars com els de l'ambaixada, fins i tot la dona d'un col·lega. Ho porta a dintre. Si jo en sabés tant com ell, no tindria una caseta a Plötzleinsdorf, sinó un palau a la Ringstraße.

Cada vegada que elogiava el seu marit, ella tremolava. Això que sabés guanyar-se la gent, el seu pare, els de dalt, els de baix, el capellà! Hi tenia tanta traça i una tan gran facilitat, que l'espantava: ja no era ell mateix. En Huber li semblava encara més esborronador: tot i la seva jovialitat, se'l veia brutalment resolut. A la Clarissa l'aterria endeutar-se. S'afanyà a mantenir la conversa al nivell comercial.

—Bo, passarem comptes més tard.

—No, voldria pagar ara.

Ell va riure.

—Veig que té pressa. Ben mirat, té raó. Fora diners. Cada dia perden valor. ¿Què es podrà embolicar amb un bitllet de cent? Potser una rajola de xocolata. Valdria més fer les coses d'una altra manera. Va, preu d'amic.

—Vindré amb el meu fill.

La Clarissa va preparar la motxilla. Va sortir de nit, com una lladre. «Com si toquessin el piano», així li semblà la dringadissa de les llaunes de conserva dins la motxilla. El feia pel fill, el sacrifici de parlar amb aquell home. Els temps ho exigien. L'havia de preservar, el fill, i també preservar-se ella mateixa. Però, sobretot, el fill. El petit alçà els ulls per mirar-se-la. Aleshores ella va saber que no feia res de mal.

La criatura anà millorant de mica en mica. La Clarissa superà les penes i els treballs que li suposava tenir-ne cura. Però li costà de parlar amb el seu pare. S'havia endurit, obsessionat amb una idea: la victòria. Havia treballat des de sempre i ara encara ho feia més. Ella estava agraïda, sobretot al doctor Silberstein, per la criatura. El seu fill havia estat ferit, però el van poder salvar. I en Silberstein li havia salvat el fill a ella. Si no fos per això, estaria sola. A penes gosava pensar en en Léonard. Constantment arribaven notícies so-

bre les baixes. Ja havien passat tres anys des del començament de la guerra. Un pare que no comptava, en Brancoric era lluny, a la Mesopotàmia. Sembla que feia negocis, perquè ara sovintejaven més els paperets d'en Huber. Un dia el va veure. Per norma, ella evitava de trobar-se'l. De tant en tant encarregava alguna cosa mitjançant ell. Un dia va sentir una veu desconeguda al telèfon. «¿Em vol dir el seu número?». Per sort només era una veu al telèfon. Tanmateix es va sentir incòmoda. Després va llegir al diari que havien descobert el missatge clandestí d'un pres. No gosava anar a veure el seu pare. Una nit es despertà esglaiada d'un malson: el pare li deia: «Has trucat al fiscal. Un tal Huber... S'ha iniciat ja el procés. Però primer és l'Estat». «No, primer és la criatura». «És el fill d'un bandit». «No permetré que insultin el meu fill».

El petit es va despertar.

—¿Què et passa, mamà?

—No és res.

Va arribar la desfeta, la d'Àustria. Tot s'havia acabat. La inseguretat als carrers anava en augment. Hi havia manifestacions arreu. No hi havia electricitat. La Clarissa pensà: «El pare!». El va anar a veure. Havia envellit. No el reconeixia: anava vestit de paisà. «Aquests brètols! És una vergonya. Jo m'he mantingut lleial a l'emperador». Això, a ella, li era indiferent. ¿Què li importava l'emperador? Ho havia oblidat, tot això. Només pensava en una cosa: escriure una carta a en Léonard. ¿Escriure-li? ¿Dir-li-ho tot? ¿Explicar-li-ho tot? Sempre ho havia ajornat. Durant tres, quatre anys, havia evitat de pensar-hi, ho havia deixat per a més endavant. Ara calia comunicar-li la decisió. Se la creuria. Però ¿ho entendria?

De dia treballava. El doctor Silberstein estava alegre. «¿Què ens pot passar? Viurem, i només això és important. Tots dos tenim un fill. Tenim els nostres fills. ¿Què ens importa el que passi en la política? ¿Què són emperador i imperi? Hem de mirar-nos-ho des del punt de vista històric, com si això hagués passat fa mil anys. Estem salvats, encara que la victòria sigui dels altres. Nosaltres estem salvats. També el seu fill. És ben veritat, la dita: “Que els morts enterrin els morts”. ¿Què vol dir *patriotisme*? O ara neix Europa o tot està perdut. Només si no neix, haurem perdut la guerra».

Va arribar el novembre, el desembre i després el 1919. La Clarissa es va concentrar en la carta. Havia anat rumiant tot allò que havia d'escriure. Si més no, allò que portava a dins. Es preguntava: «¿M'ha oblidat? ¿Torna a viure amb la seva dona? ¿Ha caigut a la guerra?». No tenia cor de respondre's aquestes preguntes. Va escriure una línia. Se sentia sola. Va escriure una postal que no tingué resposta: en Brancoric havia desaparegut. A Turquia, on havia estat fent algun tipus de negoci. Era introbable. Estava realment sola. Les vetlles se li feien llargues. Només hi havia el fill. El fill ho havia de ser tot per a ella, ara, per dolorós que ho trobés. Quina alegria si pogués veure com en Léonard l'abraçava. Les nits d'hivern eren fredes. No hi havia carbó, ni llum als carrers. No podia anar a veure el pare. Tenia diners, però ja no es podia comprar res. El petit necessitava menjar, i d'una manera o altra ella sempre li aconseguia alguna cosa. El pitjor era la solitud.

Un vespre seia a la seva cambra. Havia aconseguit una mica de llet per al petit. Sonà la campaneta de fora. Això representava cada vegada un esglai per a la Clarissa. Sempre pensava el mateix: «La carta». La carta que un dia havia d'arribar. Pensava sempre en en Léonard. Era el pare, l'amic. Va obrir la porta. Hi havia un home.

—Hola, ¿com va això?

Es va espantar, era en Brancoric. Havia deixat una maleta a terra, al seu costat.

—Has quedat parada, ¿oi? Jo també. Era a Esmirna. No em deixaven sortir. M'allotjaràs uns dies, ¿oi? ¿Tens res de

menjar?—Es va asseure—. Estic mort de gana. Als trens no hi ha res. M'han pres fins l'últim cèntim. No puc anar a cap hotel.

La Clarissa se'l mirà. Semblava famolenc. Ho era tot alhora: ben plantat, embrunit, més flac. Va evocar els seus records. Duia la roba empolegada.

—He anat a parar no sé com en aquests trens. Però era l'infern. —Volia prendre un bany—. Vaig ple de polls, em sembla. Se'm cruspiran els darrers diners que em queden.

La Clarissa va veure que els seus bonics cabells havien desaparegut: l'havien rapat.

—Una presó turca, estimada, no és cap broma.

Però ja tornava a riure. Conversava. Se sentia segur.

El petit va riure a la peça contigua.

—Vaja!—va exclamar en Brancoric—. ¿Què ha estat això? És veritat, gairebé me n'havia oblidat.

Entrà a la cambra. La Clarissa el veié riure amb el minyó. Tot d'una ho havia oblidat tot. «És el meu home, el que porta el meu nom».

En Brancoric es va banyar i afaitar. Ara feia més bona fila.

—Ha estat el meu primer bany des de fa sis setmanes! Han quedat unes quantes bestioles nedant a la banyera. Com es pot anar tan ple de polls! M'ha anat bé la banyada. No pateixis, no m'hauràs d'aguantar gaire temps. Haig d'enllestir uns assumptes. Aquest vespre ja t'hauràs desempallegat de mi.

Es va estirar al sofà per dormir. Era difícil per a la Clarissa, però va dir:

—Queda't a sopar.

L'endemà a la tarda, la Clarissa va anar a veure el doctor Silberstein. Estava d'alguna manera consternada, però també contenta. Es conduïa d'una manera cordial i des preocupada. Tenia algú a casa. Algú que l'emparava. La so-

litud s'havia acabat. El malestar era oblidat. I tot era tan fàcil... La vida ja no tornaria a fer-se-li feixuga. De tornada a casa, va aprofitar per comprar.

Quan tornà a casa el vespre, la Clarissa va veure en Brancoric i el petit asseguts a terra. Ell va dir:

—Hem jugat una mica tots dos junts. Un vailet molt maco. Crec que és intel·ligent.

La Clarissa envermellí. Li agradà sentir-ho.

—¿Has pogut posar els teus assumptes en ordre?

Ell es posà a caminar amunt i avall.

—Estimada, estàs de pega. M'hauràs de dur a coll algun temps. Confiava a no ser-te una càrrega. Però ara hauré de viure a les teves costelles. M'has d'ajudar. No és pas culpa meva, sinó teva. —Impulsivament la Clarissa anava a protestar. Però ell prosseguí—: Sí, és culpa teva. Tu i els teus escarafalls. No ens hauríem d'haver trobat mai en aquesta situació. Ah, el brètol, aquest maleït brètol! Mai me n'he refiat! Estàvem d'acord tu i jo. T'havia demanat que enviessis els diners a en Huber. Tu i els teus escarafalls. Durant tres anys l'he estat proveint. Cent vuitanta mil corones, em té empantanegades. És un caragirat. Quin brètol! ¿Saps què m'ha dit? Que li sap greu. Ha passat vuit setmanes a la presó per culpa meva..., per culpa meva, el bandarria! M'he gastat les soles per fer-lo ric. Si almenys tingués uns quants milers de corones. No en tinc ni una! No, ni una corona no m'ha donat. Que li posi un plet, diu. Però sap prou bé que no ho puc fer! «Estem en paus. M'he guanyat els teus diners complint condemna. Com un criminal. Puc citar la teva dona com a testimoni...». Quina barra de dir-me que no havia rebut res... Quines galtes, aquest Huber. Va rebre els teus diners, tots. Ens mereixíem més consideració.

—¿Què faràs?

—No puc fer res. Rosegar-me els punys. No puc ni esclafar-li els morros. He tret el geni i li he escopit als peus. Ell s'ha limitat a riure. «El meu criat ho netejarà». Té un criat, i un xalet, i altres coses que he sabut pel missatger. M'ha robat. Em pensava poder començar alguna cosa aquí a la tornada. Un captaire sóc, ara, i, a més, m'he convertit en una càrrega per a tu. Ens han desposseït de tots els nostres béns. Ai...

Tornava a ser el malalt d'abans. S'emparà d'ell la desesperació. Tornava a tenir quelcom d'infantil. Trencava el cor a la Clarissa. Començaren els tremolors. I s'hi afegí un plor convulsiu.

—No hi fa res. Encara tinc una mica de diners—va dir ella—. Pots dormir aquí al sofà. I també tindràs alguna cosa per menjar. Ens en sortirem. Has de tornar a començar. Des del primer dia.

Ell l'esguardà.

—Ha fet moltes porcades, en Huber. I em va delatar també. No em queda sinó fúmer el camp. M'he vist obligat a embolicar-me amb aquesta mena de brètols. Han robat a tots els altres que han treballat per a ells, però no han tingut valor per mullar-se el cul personalment. Era dolç com la mel. Si haguessis estat amb mi, tot això no hauria passat. No em pots deixar sol, perquè em corseco i m'avorreixo. Al principi anava tot molt bé. Ves, m'agrada trafiquejar... Crec que m'agrada la meva por. M'agrada jugar així. Amb tu hauria anat millor. Però no he tingut sort, no m'estimes. És una pega. Només tinc sort amb les coses que no m'agraden. Em trobo al carrer. M'agradaria viure tranquil·lament amb tu i el petit.

Esguardà la Clarissa amb tendresa.

—Deixa-ho estar—va dir ella—. Saps que t'ajudaré tant com pugui. Alguna cosa trobarem.

Feia vuit dies que el seu home vivia amb ella. La gent del seu entorn se'n sorprenia. Sobretot la portera. En Brancoric era de tracte fàcil. Passava el dia cercant feina. «No es troba res. Tothom fa veure que no et coneix». Amb tot, estava alegre. Jugava amb el petit. La portera se'n feia creus. Alguna cosa d'ell li desagradava; la seva manera de fer la gara-gara no agradava ni a la mateixa Clarissa. Però ell la tranquil·litava. Malgrat tot, ella continuava pàl·lida i amargada. Ell s'oblidava completament de la situació tan bon punt s'as-seia a terra amb el vailet. Ella n'estava una mica gelosa. Ell tenia el do de saber explicar contes. En ella tot era aspre i eixut. Es deia: «Vés amb compte». Havia de parar esment i fixar-se com era el seu home. Era colpidor que li hagués de demanar a ella diners per a tabac. Era un home superficial, res no li arribava al fons de l'ànima. Tot el trasbalsava, però de seguida ho oblidava. La Clarissa recordà els acudits que feien sobre ell a l'hospital. Li feia llàstima. Els dies eren freds. Ell duia un sobretot prim i al matí sortia amb sabates velles; ella no sabia on anava. Tan sols al vespre, quan tornava, veia al seu rostre esgotat que tot havia estat debades. Però no li durava gaire, el cansament, de seguida es posava a jugar amb el petit i li explicava coses de Turquia. Deia mentides, gairebé sense adonar-se'n. Era una barreja calculada de veritat i mentida; sabia l'efecte que causava amb aquest sistema. A la Clarissa la sulfurava compadir-se sempre d'ell; el tenia per una persona que valia més que això. No va acceptar una feina de comptable; era a Floridsdorf, que quedava massa lluny, als afores. Semblava que coneixia gent, però no gaire de fiar, com ell. Cada matí explicava alguna cosa amb optimisme. ¿Li ho deia a ella o s'ho deia a ell mateix?

Finalment arribà el vuitè vespre. La Clarissa havia anat al llit. En Brancoric coneixia un actor del teatre de Josef-

stadt; per mitjà d'ell confiava ser empleat a la caixa. Van tocar les deu, les onze. Ella l'esperava sense voler. El petit havia preguntat abans d'adormir-se: «¿On és el papà?». La Clarissa pensà: «S'ha acostumat a ell. Si jo me n'anés, amb prou feines se n'adonaria, veient com el reclama». El va sentir arribar entre les onze i les dotze. No es va gitar. Anava amunt i avall per la cambra. Ella parava orella a les seves passes. Li va semblar sentir dèbils sanglots. Havia d'anar-lo a veure. Es vestí.

—No puc més. Ningú no em vol. Diposito una fança i ni així no em volen. Només sóc un invàlid de guerra. Aniré a treballar amb els comunistes. No hi ha res per a mi a Viena. No puc més. Sóc una càrrega per a tu. Visc a la teva esquena. Ningú no em vol.

—No—va dir ella. Sabia quan ell deia la veritat. La seva desesperació era autèntica. El tranquil·litzà—. ¿Què tens?

Ell plorava. Tornava a ser l'home dèbil. Estava abatut. Ella li parlà:

—Tot s'arreglarà.

—Si fossis la meva dona, sí, però així... Sé que em menysprees. T'ho noto. Em tens per un estafador, un bergant. No puc fer-hi res. M'he matat treballant. No ha estat fàcil. I tot se n'ha anat en orris. No vull continuar així.

—Confia en mi. A mi no m'importa tot això. M'agrada tenir-te aquí. No em fas cap nosa.

—¿De debò?

Li agafà les mans. Ella se sentí incòmoda, perquè era de nit i només duia la camisa de dormir i al damunt la bata. Ell l'aferrà.

—Deixa'm!

—No em rebutgis!

—Deixa'm!—repetí ella més enèrgica.

—Despertaràs el nen. Es podria llevar i venir aquí.
Va cedir. Ell la prengué.

La Clarissa s'havia refugiat a la cambra del petit i havia passat el forrellat. El nen estava tranquil. S'havia adormit. S'acabava de cometre un crim. Ella s'avergonyia d'ella mateixa, perquè estimava en Léonard. Però ¿per què l'havia oblidada? ¿Per què l'havia rebutjada? Havia pertangut a un home sense voler-ho i no podia plànyer-se'n. Estava realment lligada. I la situació en què es trobava estava lligada a un secret. Ara tot s'havia acabat. La Clarissa pertanyia a algú al qual de fet no pertanyia. En endavant hauria d'arrossegar sempre una mentida per la vida.

1919-1921

Tres anys van passar, enfadeïts i difícils. La Clarissa no recordava res. Es creia morta. En Léonard era mort, puix que no li havia escrit. La seva vida consistia solament a veure créixer el fill. A la casa, pocs canvis. En Brancoric havia trobat una feina, d'una manera estranya. Van canviar de domicili. En Brancoric i la Clarissa vivien un matrimoni insòlit des que ell havia notat l'aversion que li tenia per haver-la pres. I, així, ella agraïa que tot això s'hagués acabat entre ells sense soroll i ell al·ludís al fet que s'entenia bé amb la dona de l'amo. «És normal. Tinc una dona que no m'estima». Tanmateix, el matrimoni restà unit. No volien disgustar-se. Ella no s'ocupava d'ell. El defugia.

Durant un temps la Clarissa volgué escapar-se d'aquest matrimoni. Pensava en el divorci. Ho preguntà al doctor Silberstein. S'havia tornat mordaç. «¿Per quins set sous, si ja sou persones lliures?», va dir rient. Finalment s'adonà que seria una situació estranya per al nen. Tenia vuit anys i adorava en Brancoric. Estava indefens. En Brancoric era un home superficial. La ràbia de la Clarissa contra en Léonard creixia. Li hauria agradat de saber si encara era viu.

No havia tornat a veure el seu pare des d'aleshores. No el tornà a veure fins la missa per l'aniversari de la mort de l'emperador Francesc Josep. Havia envellit molt. Dur i malcarat. La guerra l'havia empedreït. «Tot això no m'interessa. No vull. No vull res amb els enemics. I tampoc no vull res amb el brètol del teu marit. I tu, tu vas ajudar un francès. Te n'han arribat tres cartes. Ets una espia!».

Estava furiós. La Clarissa va córrer a entrar a la casa amb

ell, desconcertada com estava. «Té, té, mira! Sou uns canalles! Trucaré a la policia. Ho heu traït tot!». Li llançà un paquet de cartes.

Eren cinc cartes d'en Léonard. Havia començat a escriure just després de l'armistici. Després hi tornà una vegada i una altra. La Clarissa havia cregut que l'havia oblidada. I s'avergonyia d'escriure-li, des que dormia amb el seu home. Ara era massa tard, havia de continuar vivint aquesta mentida, havia de fer creure al minyó que era el fill d'un altre.

1921-1930

Foren els anys morts per a la Clarissa. Només tenia el fill.

AQUESTA REIMPRESSIÓ,
PRIMERA, DE «CLARISSA», DE STEFAN
ZWEIG, S'HA ACABAT D'IMPRIMIR
A CAPELLADES EL
MES DE MARÇ
DE L'ANY
2017

